

Parken och Trädgårdarna vid Jordberga gods

Dess historia, utveckling och framtidsutsikter

Cecilia Ek, Hanna Fors,
Daniel Mathiasson och Ulf Persson

Landskapsarkitektprogrammet, årskurs 4
2007-06-04

Kursansvarig: Kjell Lundquist
Handledare: Kjell Lundquist och Hanne Hansen

Förord

Den här uppsatsen är en trädgårdshistorisk dokumentation och lite mer, om ett av Skånes många vackra gods, nämligen Jordberga. Den är skriven av en grupp på fyra personer, som alla går fjärde året på Landskapsarkitektprogrammet vid SLU i Alnarp.

Vi som grupp har varit väldigt jämna i vårt sätt att arbeta och vårt goda samarbete har lett till en mycket bra dialog kring vad som blivit gjort och behövt göras. Ett tag trodde vi nästan att vi började utveckla ett kollektivt medvetande, då alla hade samma kunskap om ämnet och alla visste precis vad vi letade efter.

Tillsammans har vi sprungit på strålande upptäckter och fått öppna arkivlådor som tidigare varit slutna för allmänheten. Vi har även råkat ut för en av de gulmarkerade arkivlådorna med kommentaren *"Ni vet väl om att den kan innehålla cancerframkallande mögelsporer, så ni får läsa försiktigt!"* Genom brännässlor, fästingar och snåriga buskage har vi inventerat ett underbart soligt Jordberga.

Vi vill rikta vårt varma tack till Otto och Catherine von Arnold som hjälpt oss mycket med sin entusiasm och sitt kunnande, samt att ge oss en bild av hur de har arbetat med parken. Ett tack även till Clara von Arnold-Grön som i egenskap av f.d. godsägarinna, har berättat för oss om sina minnen av platser i parken, en infallsvinkel som bara hon har kunnat ge oss. Vi vill tacka Knud Høgsberg som i egenskap av bibliotekarie vid Danmarks Veterinær- og Jordbruksbibliotek, (tidigare benämnt Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole) har hjälpt oss att leta i Glaesels och I.P. Andersens arkiv, samt alltid varit snabb att svara vid mailkontakt. Vi vill tacka vår kurskamrat Linda Åkerlund för hennes hjälp att finna material till oss på Brandförsäkringsverket i Stockholm.

Ett tack till Kjell Lundquist för all handledning och hjälp med översättning av handskrifter, identifiering av växter från gamla fotografier samt hjälp med våra verifikattrassel. Vi riktar även ett stort tack till Hanne Hansen som hjälpt oss genom handledning, men även genom att dela med sig av det kartmaterial som hon samlat på sig under tiden då hon skrev sitt examensarbete om Jordberga.

Till slut kan vi säga att vi har skrivit denna uppsats med många långa dagar och kvällar, i arkiv, ute i själva parken och framför datorer. Och med det i ryggen och med tillbörlig entusiasm har vi slutfört denna uppsats. Vi är faktiskt rätt nöjda med resultatet!

Vi hoppas att ni får en trevlig stund då ni läser den!

Med vänliga hälsningar

Cecilia Ek

Hanna Fors

Daniel Mathiasson

Ulf Persson

Alnarp den 31 maj 2007

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord

Sammanfattning

1. Inledning.....	9
Bakgrund.....	9
Mål och syfte	9
Material och Metod.....	9
Avgränsningar	10
2. Jordbergas historia	11
Jordbergas tidiga historia (1355-1644).....	11
Jordberga i reseberättelser (1700-tal).....	11
Gården får ett modernt ansikte (1800-tal).....	14
Jordberga enligt Glaesel (1906-08).....	18
Jordberga Slottsträdgårds delar.....	26
Byggnader vid Jordberga Slottsträdgård	35
Arbetare och djur i trädgården och parken.....	43
Parken mognar	46
3. Jordbergas samtid.....	54
Inventering.....	54
Nya tillägg (1990-2007).....	63
4. Diskussion.....	66
Att tolka historien och parkens utveckling	66
Jordbergas framtid	68
5. Kort efterord	73
6. Figurförteckning.....	74
7. Källor och litteratur.....	76

Bilagor

Sammanfattning

Jordberga gods är en pärla på den sydsåkanska slätten. Gården har gamla anor och omnämns första gången 1355. Godset brändes ned och plundrades under kriget mellan Sverige och Danmark 1644. En trelängad gård byggdes upp på samma plats på 1650-talet. Gården ändrades inte mycket efter detta, förrän Carl Adam von Nolcken tog över godset 1834. Under åren 1839-1840 lät Carl Adam von Nolcken göra en stor ombyggnad av mangårdsbyggnaden; den ritades om i gotisk stil av arkitekten Carl Georg Brunius och vändes 90 grader. I och med detta fick gården kontakt med och utsikt mot parken i söder. Efter detta anlades en ny infartsväg, så att man kunde nalkas slottet söderifrån och komma rakt mot corps-de-logiet. 1843 flyttades köksträdgården från att ha legat väster om den gamla ladugården till platsen väster om magasinet. Samtidigt anlades en fruktträdgård söder om magasinet. 1843-1844 anlade Carl Adam von Nolcken en trädgård norr om corps-de-logiet. 1844 byggdes ett orangeri.

Under åren 1906- 1908 fick arkitekten Henri Glaesel i uppdrag att bygga om slottet. Det kom att bli i en stil som ligger senbarocken närmast. Henri Glaesels mer kände bror Edvard fick vid samma tid i uppdrag att gestalta om park och trädgårdar på Jordberga. Han ritade en landskapspark på Jordberga, men gjorde en mer formell barockdel närmast slottet.

Då Edvard Glaesel ritade om parken och gjorde en köksträdgård söder om Magasinet, ritade han på södra och västra sidan om trädgårdsmästarbostaden in en fruktträdgård. Som skydd mot vinden hägnades fruktträdgården in med dubbla häckar mot öster och söder, och tredubbla häckar mot väster.

Området söder och väster om Magasinet har i olika omgångar varit ute på arrende. Där, i *Jordberga Slottsträdgård*, har det odlats och sålts grönsaker, snittblommor, blommor till gravsmyckning och plantskoleväxter i stora mängder. Man har både levererat upp till slottet och fungerat som en vanlig handelsträdgård. Det var inte bara på friland som man odlade till försäljning. Av den stora mängd inglasade växthus, övervintringshus och vinkast som fanns i omgångar i *Jordberga Slottsträdgård*, förstår man att här odlades stora kvantiteter persikor, vindruvor och annat som kräver skydd mot den svenska vintern.

En rad byggnader ingick när *Jordberga slottsträdgård* arrenderades ut. Den delen av anläggningen har genomgått två stora ombyggnationer, på 1840-talet och 1906-08. Vid dessa har byggnader byggts, rivits och byggts upp på nytt. I uppsatsens avsnitt *Byggnader vid Jordberga slottsträdgård* reds det ut vilka byggnader som stått var, hur de sett ut och vilka namn och vilken funktion de haft. Intrycket av landskapsparken, som kom till dels under mitten av 1800-talet och dels under Edvard Glaesels överinseende i början av 1900-talet, har med tiden förändrats mycket. I nyplanterat skick kan intrycket ha varit mycket öppet och luftigt, men träden växte upp, och skapade en tätare, lummigare och mörkare park under 1900-talets första hälft. På 1920-talet var t.ex. entrévägen från söder kantad av rabatter och häckar som i sin tur omgavs av höga träd. Slottet var knappt synligt när man kom söderifrån. Också norr om slottet var det vid denna tid lummigt och tätt mellan träd och buskar. Till slut blev det alltför skuggigt också, inne i slottet, och den stora mängden träd var för skötselkrävande. Då Clara och Hans-Göran von Arnold tog över godset 1950, beslutade de sig därför för att fälla träd och glesa ut parken. Flera gångvägar togs också bort under deras tid. Färre anställda gjorde en rationalisering av parken nödvändig.

När de nuvarande ägarna Catherine och Otto von Arnold tillträdde 1990 ville de öka skönhetsupplevelsorna och berika den struktur som ändå fanns i parken. De har åter börjat plantera nya träd och buskar i parken. Detta har bl.a. skett i samband med Jordbergafestivalen som anordnades varje sommar 1993-2003.

Trots många hundra år av historia att behandla så läggs störst fokus i uppsatsen på den "modernare historien". Från mitten av 1800-talet fram till våra dagar har slottet med hela dess tillhörande anläggning förändrats allra mest. Förändringar som man på plats fortfarande kan se, förstå eller känna av.

Jordberga har varit ett gods under ständig utveckling vilket gjort att man inte dokumenterat alla tillägg så väl. Samtidigt har den ständiga utvecklingen varit en bidragande orsak till varför det, över 600 år efter sin tillkomst, fortfarande står där det står och inte har förfallit totalt. Parken har utvecklats över tiden där varje förvaltning har satt sin prägel. Några har tillfört nytt material och tagit större ytor i anspråk, medan andra har förenklat och glesat ut. Eftersom godset vid många tillfällen antingen har bytt ägare genom arv till en ny släkt, eller genom försäljning, så kan man tänka sig att man kanske inte alltid har hyst samma respekt för det som någon föregångare har lagt till. Ett exempel ser man på själva slottsbyggnaden. Den byggdes om i sin helhet i mitten på 1800-talet och bara 50 år senare fick den ett helt annat utseende. Om man gjorde så med huvudbyggnaden, hur ska man då inte ha behandlat parken?

Jordbergas park har utvecklats och utvecklas fortfarande så mycket att det inte går att återställa den till dess "ursprungliga" skick. Det finns ingen tidsepok som kan sägas vara viktigare än någon annan, och om man ändå valde en sådan skulle mycket av det som är värden i parken idag gå förlorat. Därför är det bättre att göra blinkningar till det förgångna på några ställen i parken samt vårda parkens nyare tillskott på ett värdigt sätt.

Samma plats som sprudlade av växtkraft och gjorde Jordberga i stort, och slottsträdgården i synnerhet, till en blomstrande anläggning har även i våra dagar en central roll i godsets försörjning. Moderna inslag, på en historisk plats, skapar möjligheter för Jordberga att hålla uppe glansen och fortsätta traditionen att i tidens anda utvecklas in i framtiden.

Denna uppsats behandlar förutom det historiska, även till viss del samtiden och framtiden. I samtiden tas det upp sådant som upptäcktes och bekräftades under besök på Jordberga gods och i framtidsdelen ges förslag på hur man ska kunna fortsätta att utveckla godsanläggningen på ett sätt som är värdigt en anläggning av den här digniteten. En utveckling där man tittar bakåt men siktar framåt.

1. Inledning

Bakgrund

Längs väg 101 mellan Malmö och Ystad, i Vemmenhøgs härad och Källstorps socken ligger godset Jordberga (se fig. 1). Godset har en brokig historia med brand, nybyggnationer och ombyggnationer i ryggen. I kursen i Trädgårdsrestaurering vid SLU, Alnarp fick vi i uppgift att reda ut historiken och en möjlig framtid för godsets park- och trädgårdsanläggningar.

Uppgiften gick ut på att i grupp skriva en uppsats där park- och trädgårdsanläggningens historia, samtid och framtid dokumenteras och diskuteras.

Figur 1. Jordbergas placering på Skånekartan.

Mål och syfte

Målet med uppsatsen var att göra en så heltäckande dokumentation av parkens historia som möjligt med den tid och de ekonomiska resurser som stod oss till buds. Förutom historien ingick det även i uppgiften att inventera och dokumentera parken som den ser ut idag samt diskutera vad som kan göras för att utveckla parken in i framtiden.

Uppgiftens syfte var att träna vår färdighet i att genomföra historiska dokumentationer på och inventeringar i en parkanläggning, samt att träna oss i vad man ska ta i beaktande då man planerar en anläggnings framtid. Ytterligare ett syfte var att tolka och analysera arkivariskt material.

Material och metod

Vi har sökt och samlat material för vår uppgift på arkiv, i böcker, på Internet, genom besök på platsen, intervjuer och samtal med f d ägarinnan av Jordberga, Clara von Arnold-Grön och de nuvarande ägarna Otto och Catherine von Arnold.

Den grundläggande informationen har vi hittat på bibliotek i böcker som allmänt beskriver godset, men de mest informativa källor vi arbetat med, har varit Landsarkivet i Lund samt landskapsarkitekten Edvard Glæsel's arkiv på Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek i Köpenhamn.

De första arkivstudierna gjorde vi på Landsarkivet i Lund. Det var svårt att till en början göra effektiva sökningar men längre in i processen, när uppsatsen började ta form, gjorde vi flera återkommande besök med mer och mer specifika sökningar med blandat resultat.

Efter att vi fått vetskap om att den danske landskapsarkitekten Edvard Glæsel ritat för godset i början av 1900-talet gjorde vi ett besök på Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek i Köpenhamn för att titta på planer i hans arkiv. Vi fick vid ett

senare tillfälle reda på att I.P. Andersen troligtvis också ritat något på Jordberga men då det inte fanns tid och möjlighet att göra ytterliggare en resa till Köpenhamn lyckades vi lösa det via vår kontaktperson på biblioteket som kunde bekräfta våra teorier åt oss.

Vi har även haft stor nytta av Hanne Hansens examensarbete som gjorts om parkens utveckling under en av Jordbergas ägare under 1800-talet. Detta har varit en bra ingång till 1800-talets mitt.

Vi har utfört fältarbete i form av inventeringar och intervjuer på Jordberga vid olika tidpunkter i arbetsprocessen. De historiska spår som har kunnat utläsas ur parken har lett oss fram till nya klarheter om hur parken sett ut.

Precis som vid arkivstudierna har besöken på godset blivit mer och mer riktade på specifika detaljer som vi känt oss tvungna att kolla upp eller få bekräftade.

Avgränsningar

En avgränsning i form av tid har varit de 10 veckor som kursen varat. Detta har gjort att vi valt att lägga en viss del av den tiden i arkiv och den resterande delen till skrivandet av själva uppsatsen och diskussion kring godsets framtid. Bristen på tid har också gjort att vi fått begränsa oss och inte kunnat bearbeta och utveckla all information vi funnit lika noga. Det har av samma anledning heller inte funnits någon möjlighet att formulera en värdebeskrivning, eller någon fullständig målsättningsdiskussion. I kapitlet *Diskussion* finns dock en början till vilka mål vi anser bör strävas mot i parkanläggningens framtid.

Om tiden före 1800-talet är källmaterialet knapphändigt, och därtill svårtytt. Det mesta av informationen vi fått fram om den perioden kommer därför ifrån de tryckta källor som finns om Jordberga. Eftersom Hansen (2006) skrivit så utförligt om parkens utveckling på 1800-talet, väljer vi att endast sammanfatta hennes arbete i ett eget kapitel (*Gården får ett modernt ansikte (1800-tal)*) samt att hänvisa till hennes arbete där så behövs. Vi har, i uppsatsen, valt att lägga den största vikten på 1900-talet för att tillmötesgå godsägarna i deras förfrågan, samt eftersom det under samtal med handledare framkommit att detta var en bra avgränsning. En spännande epok inleds på Jordberga i början av 1900-talet, och pågår till dess mitt. Det rika material vi funnit om denna tid ledde oss till beslutet att koncentrera oss på och utveckla avsnittet om 1900-talet första hälft i möjligaste mån.

2. Jordbergas historia

Jordbergas tidiga historia (1355-1650)

Redan år 1355 finns Jordberga omtalat, men då som två separata gods: Stora och Lilla Jordberga. Det finns några få noteringar om godset även under 1400-talet, och om släkten som innehade Jordberga vid denna tid.¹

Letar man efter spår av den medeltida anläggningen på platsen, får man dock leta förgäves, för inget av husen på godset är från denna tid. Med senare tillägg av planteringar och förändringar i marken, så som utdikning och anläggning av nya vägar, finns nog inte mycket kvar att känna igen från hur det såg ut på 1300-talet.

Godset brändes ned och plundrades under kriget mellan Sverige och Danmark 1644. Ägaren Iver Tagesen Krabbe valde dock att på 1650-talet bygga upp det igen, på samma plats. Den nya trelängade gården finns avbildad på de Burmanska bilderna från 1680-talet (se fig. 3). Mangårdsbyggnaden syns till vänster i bild, och vetter mot ladugården. En mur med en port i stänger den sida av gården som annars skulle ha varit öppen. Nere till vänster på bilden finns ytterligare en byggnad, som inhyste husdjuren. Gården ändrades inte mycket efter detta, förrän Carl Adam von Nolcken tog över godset 1834.²

Jordberga i reseberättelser (1700-tal)

Under sin skånska resa 1749 besökte Carl von Linné Jordberga. Om godset skrev han:

*”Jordberga sätesgård låg vid vägen. Här var en skön ladugård uppbyggd av gråstensmur, 2 alnar bred och 90 steg lång. Valnötsträden stodo i trädgården. Anis och fänköl växte här frodigt. Colutea Vesicaria växte under bar himmel mer än manshög.[...] Hypochaeris scanorensis försvann med Skanör, men Jacobaea Fl. 688 och Crepis scanensis voro allmänna med sina gula blomster. [...] Hyllbuske växte över porten och i själva muren vid Jordberga, men alldeles i miniatyr. Hela buskan var ej mer än 3 kvarter hög och kvistarne i proportion. Dock frambragte han 13 blomklasar. På samma sätt ser man, att då trädgårdsmästare tvinga sina trån inom trånga krukor, och gemenligen är deras plägsed, så förhindras träden i växten att skjuta upp stjälk, men icke så att skjuta blommor.”*³

Muren vid boningshuset

Rålambs bild (se fig. 2) från 1780-talet visar att en mur sluter gården vid boningshuset, men den ger även en antydning om den andra inhägnad som man ser på bilden från Burman-Fisher från omkring 1680 (se fig. 3). På 1850-talet skriver Gustaf Ljunggren följande: *”Borggården var afstängd af en gammal mur, och man kom ditin först sedan man passerat en annan muromgifven förgård.”*⁴ Då det verkar ha funnits två murar med portar i vid den tid då Linné var på Jordberga, är det svårt att säga säkert vid vilken av murarna som Hyllbusken⁵ stod. Hyllbusken växte i muren och över porten, vilket skulle kunna förklara den dvärgväxt som Linné beskriver. Det ger oss även bilden av att muren var, antingen högre än porten, eller att muren i sig gör en höjning över porten. Annars skulle det inte finnas något för Hyllbusken att växa i. Det ger även en bild av att fogarna i muren inte säkert var fyllda med någon tät fogmassa. Det kanske rentav var så att muren

¹ Kjellberg och Svensson (Red.), 1966, s. 133.

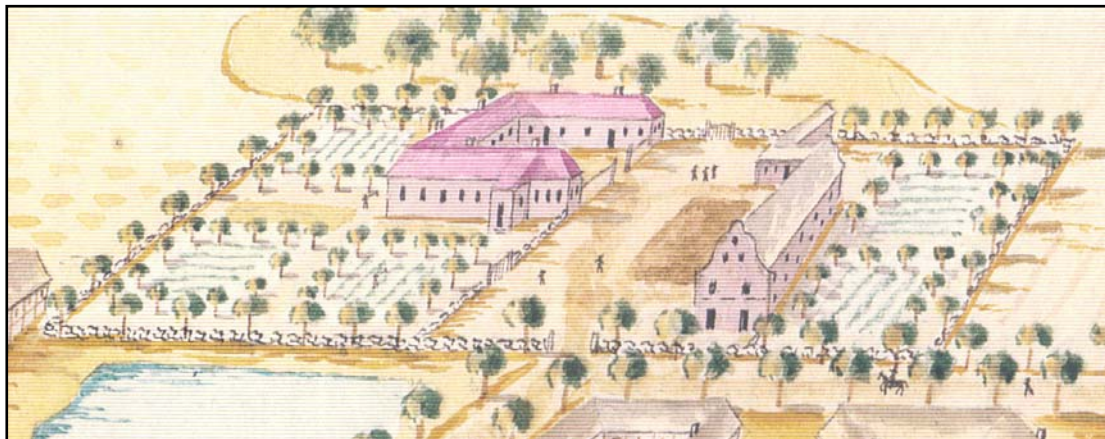
² Kjellberg och Svensson (Red.), 1966, s. 133-134.

³ von Linné, 1982, s. 274.

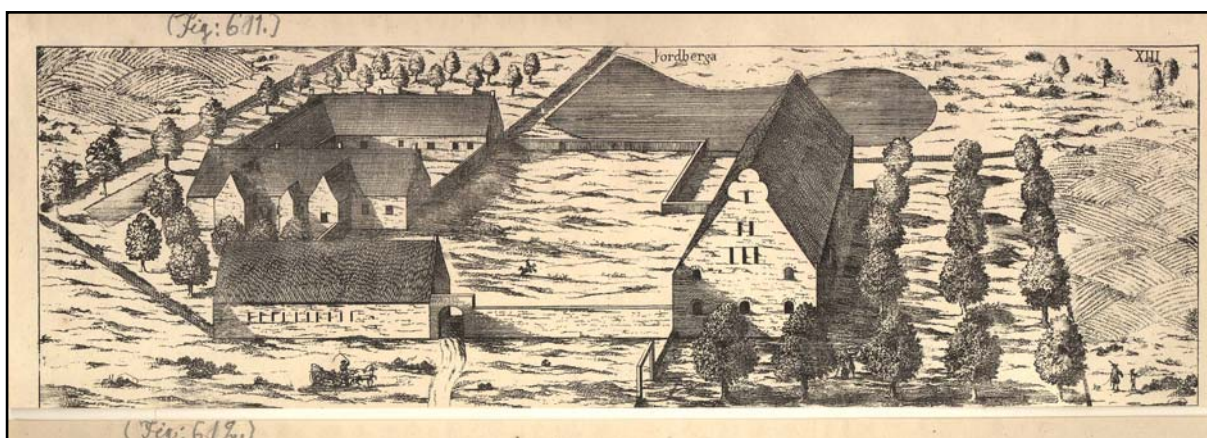
⁴ Ljunggren, 1854, *Jordberga*.

⁵ Fläder, på sydsvenska dialekter kallad *hyll(e)*, <http://www.ne.se, sökord: fläder>, 2007-05-16.

var lagd och utan bruk. På Rålamb's bild från 1780-talet ser porten i muren ut som en vanlig grind vilket det inte låter som då Linné beskriver den. Å andra sidan kan de finare nyanserna av språket ha gått förlorade, och orden *port* och *grind* kanske hade samma innebörd i mitten av 1700-talet. Men om så inte är fallet kan man dra slutsatsen att Jordberga inte är särskilt exakt avbildat på Rålamb's akvarell.

Figur 2. Jordberga. Del av akvarell av Anders Sigfrid Rålamb. Norr mot betraktaren.

Figur 3. Jordberga på 1680-talet ur Burman-Fischers prospektverk från 1756. Norr mot betraktaren.

Trädgården vid boningshuset

Norr om boningshuset finns på Rålamb's akvarell något som liknar en inhägnad trädgård. Detta bekräftas av den 100 år äldre bilden från Burman-Fisher. När Linné kommer till Jordberga, ser han att "*Valnötsträden stodo i trädgården. Anis och fänkål växte här frodigt.*"⁶ Att man i trädgården odlade örter till matlagning och annat märker man på den anis och fänkål som Linné nämner, men också i räkenskaperna hittar man noteringar om köksträdgårdens växter. Till exempel inhandlade man i juni 1758 vid Dybeck bland annat plantor av "*sellerie, purjo, timmian, meiram [...] turkiska bönor och agurkekiernor.*"⁷ Detta ger en bild av en köksträdgård med ett varierat innehåll. Det öppnar också upp för frågan om var man odlade gurka. Det finns ingen beskrivning som nämner ett kast, en drivbänk eller ett växthus från denna tid. Det kan vara fråga om en sort som man odlade på friland.

⁶ von Linné, 1982, s. 274.

⁷ Landsarkivet i Lund (LLA), Jordberga godsarkiv (JGA), B1A:1 Äldre räkenskaper 1756-61, 8:e juni 1758.

Linné skriver att ”*Colutea Vesicaria* växte under bar himmel mer än manshög”⁸. Man verkar alltså inte bara ha odlat valnötsträd och örter, utan även vissa prydnadsbuskar. *Colutea Vesicaria*, eller *Colutea arborescens* som den heter idag, är en buske som härstammar från södra Europa och Medelhavsregionen⁹. Det är en ärtväxt som kallas blåsårt, blommar i gult och utmärker sig med sina uppblåsta fröställningar. 1749 växte den manshög på Jordberga, och Linné skriver specifikt att denna buske växte under bar himmel. Det kan kanske vara så att busken vid detta tillfälle antingen var ovanlig att se i trädgårdar, eller att den rentav ansågs vara svårödlad på grund av dålig hårdighet, eftersom han specifikt nämner att den växer utomhus.

⁸ von Linné, 1982, s. 274.

⁹ The Hillier Manual of Trees and Shrubs, 1992, uppslagsord: *Colutea arborescens*.

Gården får ett modernt ansikte (1800-tal)

Under Erik Reinhold von Nolckens tid på Jordberga fick godset namn om sig att vara en mönstergård. Han genomförde enskifte för godsets samtliga gårdar. Det var dock främst hans son Carl Adam som gav gården och parken ett modernt ansikte.¹⁰ En plan från 1825 visar hur Jordberga såg ut på Erik Reinholds tid (se fig. 4).

Figur 4. Karta över Jordberga 1825.

År 1834 tog Carl-Adam von Nolcken över efter sin far som ägare till Jordberga. Då fanns två gamla fiskdammar norr om corps-de-logiet. Någon gång under åren 1834-1844 togs den gamla vägen från byn, som gick mellan de två dammarna, bort så att den lilla sjö som finns där idag bildades. En liten bit av vägen sparades i mitten av sjön, och blev till en ö.¹¹

Under åren 1839-1840 lät Carl Adam von Nolcken göra en stor ombyggnad av mangårdsbyggnaden; han vände den 90 grader (se fig. 5). Den nya gården avmålades av Anders Sigfrid Rålamb på 1780-talet (se fig. 2). Efter ett förslag av kapten Hjelm revs den södra flygeln. Den norra, som fortfarande skulle vara

Figur 5. Karta över Jordberga 1921.

¹⁰ Kjellberg och Svensson (Red.), 1966, s. 139.

¹¹ Hansen, 2006, s. 36-37.

huvudbyggnad, förlängdes ca 8 m västerut. En ny flygel byggdes mot denna tillbyggnad. Nu vette gården mot söder istället för väster som tidigare. På så sätt fick huvudbyggnaden kontakt med och utsikt mot den vackra parken i söder. Då en tornbyggnad skulle byggas mitt på huvudbyggnadens södra fasad drog sig Hjelm ur projektet. Arkitekten Carl Georg Brunius anlätades då istället. Han ritade om herrgården i gotisk stil¹² (se fig. 6). Det blev en byggnad i oputsad tegel, och med ett borglikt utseende.

Påföljande år ritade han om corps-de-logiets interiörer och några av ekonomibyggnaderna i samma stil. I slutet av 1839 grundlades en terrass intill huvudbyggnadens norra fasad. 1841 färdigställdes terrassen i och med att ett vackert järnstaket i rosverk¹³ sattes upp vid den.¹⁴

När nu corps-de-logiet vänts mot söder, ville Carl Adam von Nolcken ha en ny infartsväg. Tidigare hade infartsvägen gått rakt

österut från bygdevägen, för att sedan sluta i en av flyglarna. Med en ny längre väg från söder skulle man nalkas godset på ett värdigt sätt med huvudbyggnaden i fonden under färden dit. Efter många diskussioner med Brunius brevledes under perioden 1841-1842 anlades den nya vägen med en bro över kanalen söder om mangårdsbyggnaden.¹⁵

Strax väster om den gamla ladugården låg köksträdgården. Ett behov uppstod 1843 av att bygga ett stall för herrskapets vagn- och ridhästar, vilket man gjorde i köksträdgårdens södra ände. Man planerade också att bygga ett arbetsstall i norra delen av köksträdgården, varpå en ny köksträdgård anlades väster om magasinet. Samtidigt anlades en fruktträdgård söder om magasinet. Ett staket sattes upp runt den nya trädgården sommaren 1843. Under våren 1843 förlovade sig Carl Adam von Nolcken med Dorothée Ehrensvärd. Som nyförälskad kom Carl Adam von Nolcken verkligen igång med att bygga och anlägga på godset. Åren 1843-1844 var de mest produktiva under hans tid på Jordberga. Bland annat började han 1843 utveckla *Lilla trädgården*, d.v.s. trädgården norr om corps-de-logiet. Det gamla stallet mellan *Lilla trädgården* och ladugårdsplanen i väster revs, och beredde plats till den nya trädgårdsanläggningen. Sommaren 1844 blev trädgården mellan huvudbyggnaden och sjön klar. Samma år byggdes ett orangeri, ritat av murmästare Magnus Cederholm. Brunius, som lärt upp Cederholm till murmästare, hade inte tid att rita orangeriet själv. I slutet av sommaren 1845 murades en kast i drivhuset. Året därpå sattes 108 alnar nytt plank med två portar upp vid trädgårdshuset. Under åren 1850-1852 byggdes en tegelmur väster om

Figur 6. Corps-de-logiet i slutet av 1800-talet uppfört efter Brunius ritningar.

¹² Gotisk stil är ett annat ord för svensk nygotik. www.ne.se sökord: nygotik 2007-05-08.

¹³ Masverk är ett dekorationssystem i gotisk konst och arkitektur. Masverkets övre del kallas rosverk p.g.a. att det ofta har rosettformer eller andra svängda linjer. <http://runeberg.org/nfcf/0456.html> Nordisk familjebok. sökord: spröjsverk 2007-05-08.

¹⁴ Hansen, 2006, s. 37-40.

¹⁵ Hansen, 2006, s. 41-43.

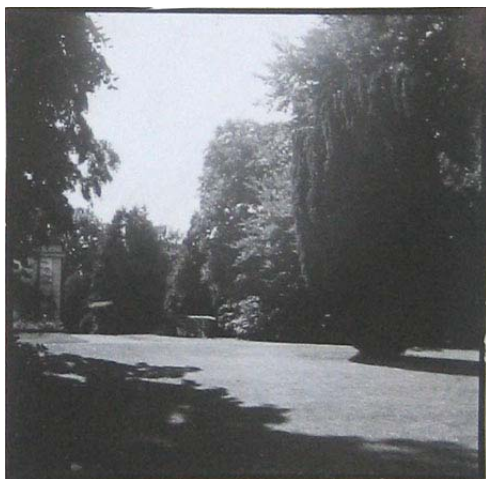
köksträdgården. Carl Adam von Nolcken gjorde inte några fler större förändringar i parken innan han avled 1857.¹⁶

För en mer detaljerad redogörelse av Carl Adam von Nolckens tid på Jordberga hänvisas till examensarbetet *Trädgård - en angelägen fråga* av Hanne Hansen, 2006.

Efter Carl Adams död tog hans fru Dorothée von Nolcken över driften av Jordberga. Trädgården och dess inventarier tillhörde Dorothée, också när Carl Adam fortfarande levde. Det vet man eftersom trädgårdsinventarierna inte fanns med i Carl Adam von Nolckens bouppteckning, utan först togs upp i Dorothées.¹⁷

Under en resa i Skåne sommaren 1870, d.v.s. då Dorothée von Nolcken var ägare på Jordberga, antecknade Nils Johan Ericsson sina intryck av Jordberga gods. Syftet med resan var att ta reda på hur trädgårdsskötsel företogs i Skåne.

*”Jordberga eges af Grefvinnan Nolcken, född Ehrensvärd. Ett ganska stort och smakfullt vattenparti är beläget på norra sidan om boningshuset, som består af en äldre envånings stenhusbyggnad. Planen mellan vattenpartiet och boningshuset är särdeles smakfullt anlagd och planterad. Isynnerhet väcktes min uppmärksamhet på flera stora exemplar af *Taxus hibernica* och *Juniperus virginiana*. Dessa voro 25 à 30 år gamla samt från 12 till 15 fot höga och troligen de största inom landet. På södra sidan omkring huset utbreder sig den storartade parken, väl 30 à 40 tunnland stor. Partier af ask och valnötsträd väckte min förvåning genom sin storlek. Tvänne köksträdgårdar äro belägna sydost [sic!] ifrån boningshuset och torde innehålla en areal af mellan 5 à 6 tunnland. De företedde, utom grönsaker, rätt betydliga samlingar af trädskolealster. Växthuset var rikt försedt med väl odlade växter. Persikor och vindruvur förekommo uti flera för dem uppförda drifkaster. – En heder för trädgårdsmästaren voro de visst icke stora, men ganska rikhaltiga trädskolorna, som finnas på Jordberga. Önskligt vore, att flera sådana funnos vid landets större jordegendomar.”*¹⁸

Figur 7. Irländsk idegran (*Taxus baccata* 'Fastigiata' syn. *Taxus hibernica*) till höger i bild. Fotot taget mot söder år 1939. Slottsbyggnadens nordvästra hörn skymtar till vänster i bild.

Av de ståtliga irländska idegranarna (*Taxus baccata* 'Fastigiata' syn. *Taxus hibernica*) som nämns stod en ännu kvar norr om slottet 1939 (se fig. 7). I texten framgår det att man odlade persikor och vindruvor i vinkaster redan vid den här tiden. (För en vidare utveckling av vilka byggnader som funnits för odling av växter på Jordberga, se avsnittet *Byggnader vid Jordberga Slottsträdgård*, s.35). Det har aldrig funnits några köksträdgårdar sydost om slottsbyggnaden, så Ericsson har allra troligast skrivit fel vädersträck. Köksträdgården låg vid den här tiden vid magasinet, sydväst om slottsbyggnaden. (Hur köksträdgården såg ut kan man läsa i stycket *Trädgården söder om Magasinet*, s.29)

¹⁶ Hansen, 2006, s. 44-48.

¹⁷ Hansen, 2006, s. 63.

¹⁸ Ericsson, 1871, s. 11.

Figur 8. En översiktlig plan över Jordberga 2007. Denna plan kan användas för att man lättare ska kunna orientera sig på Jordberga när man läser följande avsnitt om Edvard Glaesels tillägg.
 Upprättad av Daniel Mathiasson.

Jordberga enligt Glaesel (1906-08)

När Carl Adam von Nolckens tegelbyggnad (fig. 6), stått i sin skepnad i ungefär sjuttio år var det dags för en total omgestaltning av corps-de-logiet igen.

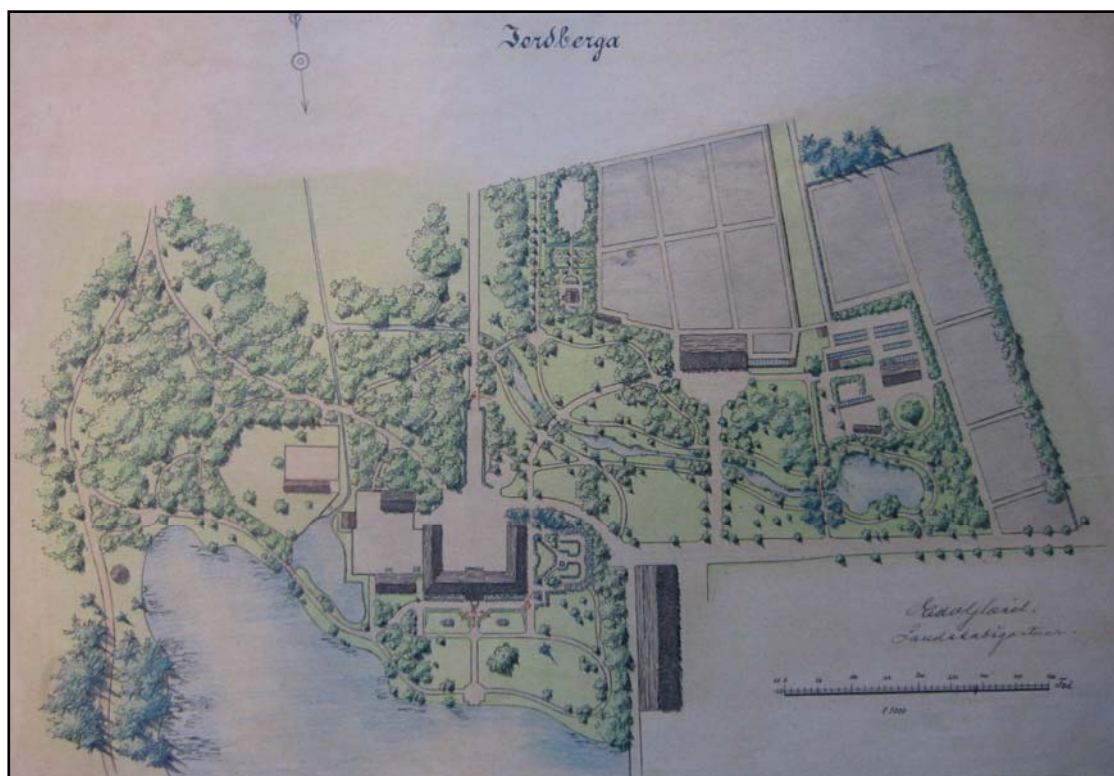
Bröderna Glaesel

Under åren 1906-1908 hade arkitekten Henri Glaesel i uppdrag av dåvarande godsägarinnan friherinnan Clara Stjernswärd född von Nolcken att bygga om slottet. Det kom att bli i en stil som ligger senbarocken närmast, med sina vitputsade väggar, ett brutet tak i blåviolett glaserat tegel, och en kopparkupol över frontespisen¹⁹ (se fig. 9). Att Henri Glaesel funnit en förebild i Fredensborg i Danmark känns troligt.

Henri Glaesels bror Edvard Glaesel fick vid samma tid i uppdrag att gestalta om park och trädgårdar på Jordberga. Ett av hans förslag kan beskådas i figur 10.

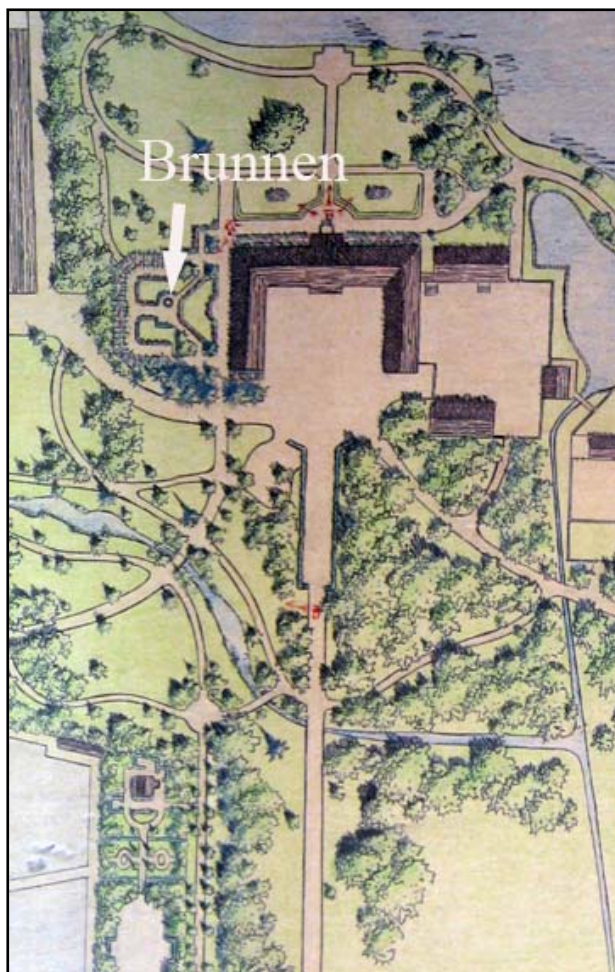

Figur 9. Corps-de-logiet efter ombyggnaden 1906-1908.

Figur 10. Landskapsgartner Edvard Glaesels illustrationsplan över Jordberga ca 1906. Norr är nedåt i bild.

¹⁹ En frontespis är en gavelförsedd, svagt framskjuten fasaddel på en byggnads långfasad som vanligen markerar dennas mittparti. www.ne.se, sökord: frontespis, 2007-05-16.

Figur 11. Edvard Glaesels illustrationsplan.
Norr är uppåt i bild.

Axialitet närmast huvudbyggnaden

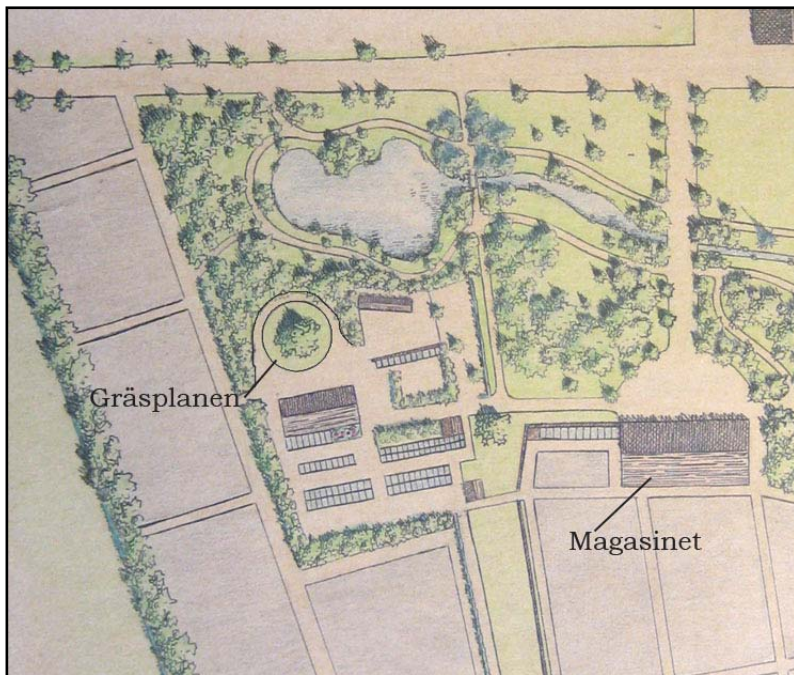
Hur diskussionen bröder emellan fördes vet vi inte, men intressant är att titta på ritningarna. Edvard Glaesel valde att göra en formell del av anläggningen runt huvudbyggnaden i norr och väster i barockens anda, antagligen för att den skulle stämma överens med slottsbyggnaden. Där gestaltade han med axialitet, symmetri och rabatter kantade av buxbom. Resten av slottets omgivning gjordes till landskapspark. Som framgår på illustrationsplanen i figur 11 hade Edvard Glaesel för avsikt att behålla den axel som entrévägen söderifrån mot corps-de-logiet utgjorde. Han behöll även den andra axeln som strålade väster ut från slottsbyggnaden längs den gamla infartsvägen. Brunnen placerade han utanför den väst-östliga axeln, troligen för att skapa en siktlinje inifrån västra flygeln genom pergolan ut mot grindstugan och vägen mot Källstorp.

Rabatter på Jordberga

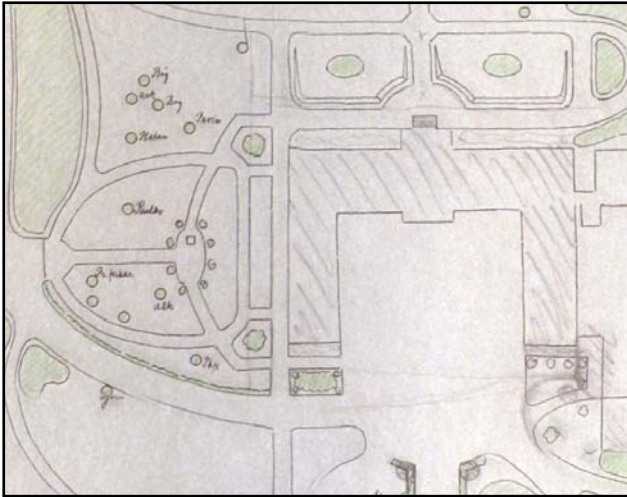
Edvard Glaesel ritade även en del rabatter, då främst intill byggnaderna. Norr om corps-de-logiet låg två rabatter på en parterr på ömse sidor om mittgången ned mot dammen. Dessa finns inte kvar i sin ursprungliga form, ej heller de gångar som omgett dem. Väster om huvudbyggnaden i det som idag är den mest privata trädgården (nämnd under avsnittet *Den privata trädgården och pergolan*, s. 21) har det funnits gräsytor och rabatter i mönster tillsammans med gångarna där. Under 1960-talet uppfördes en altan mitt för den västra flygeln.

Norr om trädgårdsmästARBostaden lades en cirkulär gräsplan med en gångstig runt (se fig. 12). Formen syns än i dag tack vare den häck som planterats och följer gräskanten i en halvmåneform.

Vid arrendatorsbostaden var tanken att skapa verkligt fina rabatter. Huruvida Glaesels plan följdes exakt i det fallet är oklart (se stycket *Trädgården vid arrendatorsbostaden*, s. 51).

Figur 12. Gräsplanen norr om trädgårdsmästarebostaden.
Norr är uppåt i bild.

Figur 13. En av Glaesels tidiga skisser över den privata trädgården. Norr är uppåt i bild.

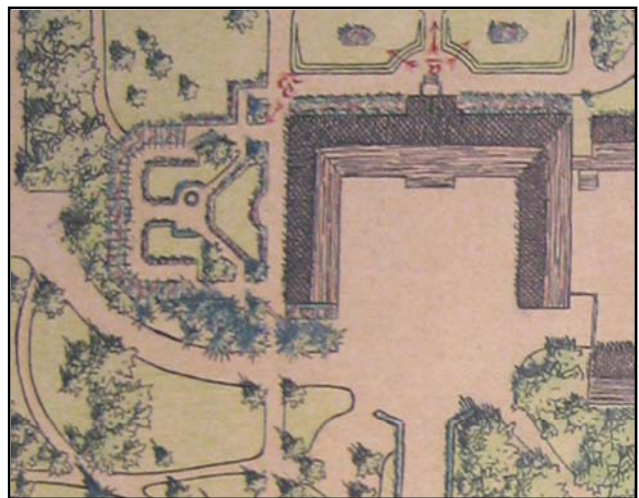
Den trädgård som verkligen byggdes ser mer ut som i figur 13.

Idag ser denna plats helt annorlunda ut sedan brunnen flyttats till östra sidan av slottsbyggnaden och en swimmingpool och ett lusthus tillkommit på dess plats. Pergolan finns dock kvar. Delar av pergolan renoverades sommaren 2006.²⁰

På fotona i figur 17 ser man att de buxbomsinfattade planteringarna och gräsyrtorna har haft de former som beskrivs i planen i figur 14. Även gångarna ser ut att stämma med

Den privata trädgården och pergolan

Den privata trädgården skulle med de mjuka former som figur 13 härintill visar, gjort att den passat väl in i landskapsparken. Men i det slutliga förslaget kom den att stramas upp lite för att till slut få den form som beskrivs i illustrationsplanen nedan. Den yttre formen som följer körvägen fick finnas kvar, medan den på insidan blev lite kantigare - kanske för att ge den ett lite mer formellt uttryck.

Figur 14. Glaesels plan, som visar pergolan och trädgårdens utformning väster om den västra flygeln. (jmf figur 12)

Figur 15. Detalj av vykort visande pergolan. Bilden förmodligen från 1940-talet.

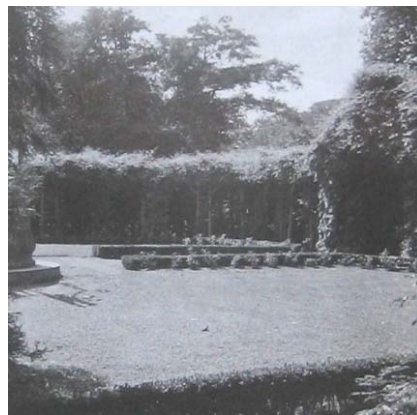
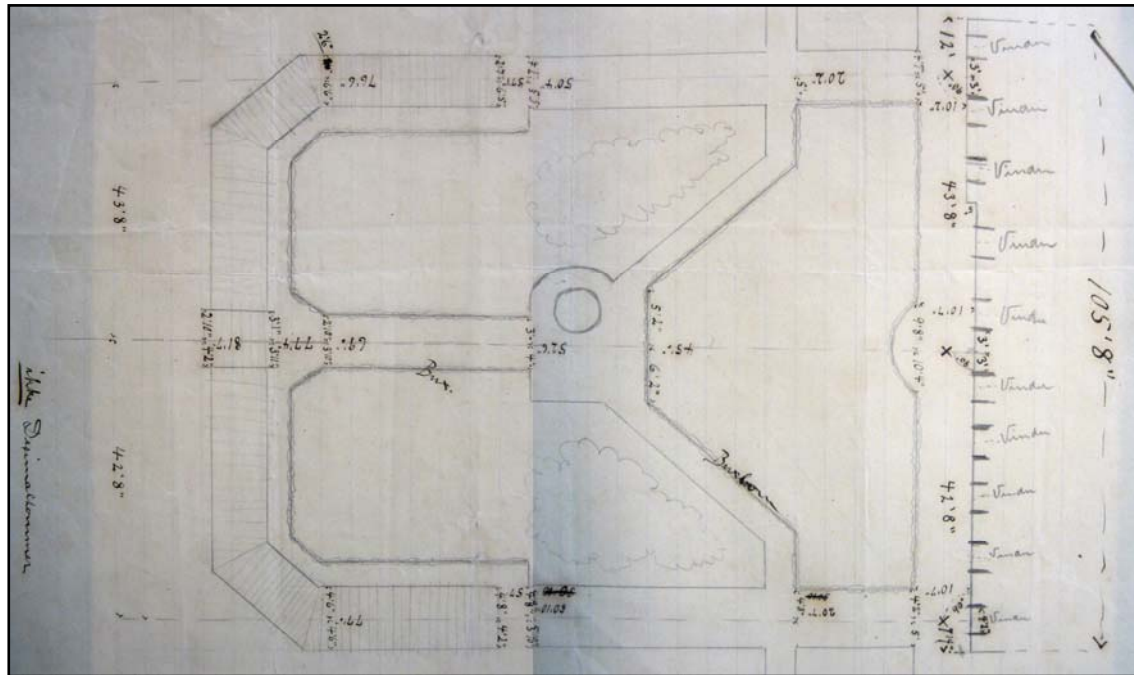
illustrationsplanen.

Pergolan belägen väster om corps-de-logiet verkar ha tillkommit under 1908. Belägg som tyder på detta finns dels i en skiss av Glaesel och dels genom ett kvitto på inköpt material för byggande av en pergola.

I september och oktober 1908 köper man ektimmer från Köpingebro avsett för en pergola. Det är ansevärliga mängder, nämligen 1179 stycken

²⁰ von Arnold, Catherine, godsägarinna, samtal 2007-04-10

I jämförelse mellan Glaesels plan (se fig. 14) och ett vykort över Jordberga i fågelperspektiv (se fig. 15) verkar pergolan ha utförts så som på arkitektens skiss (se fig. 16).

Figur 17. Foton från insidan av den privata trädgården, år 1939.

22

Landskapsparken

I figur 18 som är en skiss över hur parkens gångsystem skulle kunna utformas visar Edvard Glaesel tydligt att han tänkt omgestalta hela anläggningen till en park i landskapsstil. Alla vägar och gångar inom området har här blivit mjuka och buktande, sånär som på den gamla och nya entrévägen. Den senare går fortfarande snörrät fram till entrén på huvudbyggnaden. På många av sina skisser och planer markerar Edvard Glaesel ut utsikter på olika ställen, vilket också det visar på att han avsåg att skapa en landskapspark.

Han har nog tänkt sig en utblick upp mot huvudbyggnaden från en punkt i skärningen mellan några av gångstigarna längst ned i sydvästra hörnet. Denna punkt syns ifall man följer axeln genom huvudbyggnaden och längs den nya entrévägen.

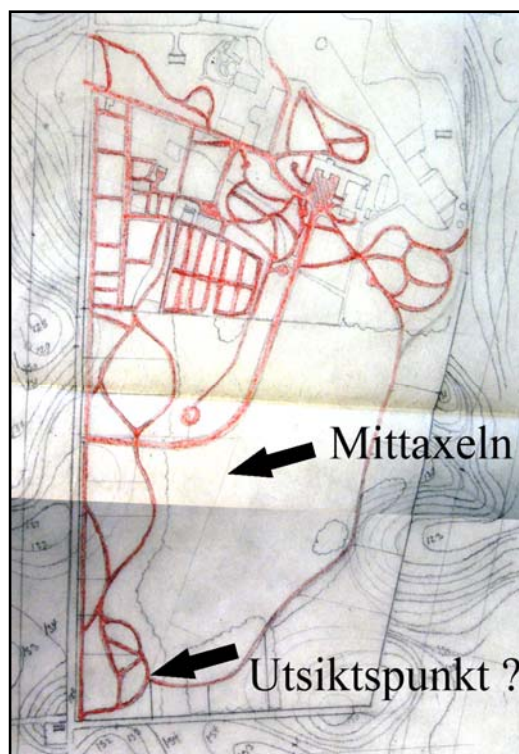
Att han samtidigt tagit ut alla höjder kan vara ett tecken på att han önskade göra något åt nivåerna inom området.

Kanske var han ute efter att skapa ett mer böljande landskap. Att han har en form av beteslandskap eller hage mellan det som är den formella delen och den mer skogslika del som längre bort bildar en fond, bidrar också till känslan av en landskapspark. Därför kan man tänka sig att östra och västra beteshagen (se fig. 8) finns kvar på Glaesels ritningar, till följd av att han ville ha hagarna och det öppna "beteslandskapet" kvar.

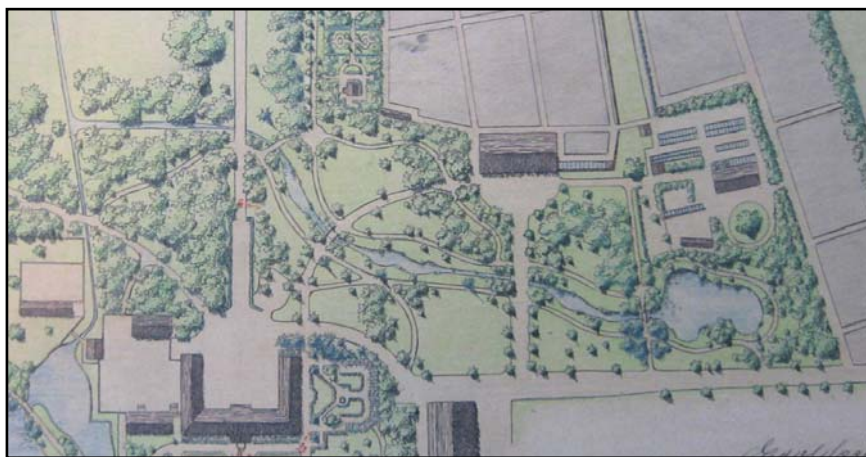
När man läser de otaliga avlöningskvitton från den här tiden som finns bevarade på Landsarkivet, förstår man att det var ett grannliga arbete att bygga om Jordberga från jordbruks- och odlingspark till en landskapspark. Ett enormt arbete måste det t.ex. ha varit att gräva ut för den damm som anlades i nordvästra hörnet av parken.

I sitt ritningsmaterial visar Edvard Glaesel tydligt att han har haft ambitioner att göra mycket med vatten och dammar. Han har velat göra stora dammar med öar i, och vad förbindelserna dem emellan anbelangar skulle vattnet rinna i en buktande stiliserad bäckcravin.

På ritningarna syns det att han ville att denna skulle fortsätta söderut, ut på östra beteshagen. Det är stor kontrast mellan den kanal som grävts på östra sidan av anläggningen, och den stiliserade bäckcravin som löper mellan dammarna på västra och södra sidan.

Figur 18. E. Glaesels skiss över ett tänkbart gångsystem. Norr är uppåt i bild.

Figur 19. Vatten och dammar på plan av Edvard Glaesel ca 1906.

Barnträdgården

På en av gräsplanerna söder om slottet står det idag en gammal lekstuga i trä, troligen gjord i början av 1900-talet. Det nuvarande godsägarparet har berättat att den inte alltid har stått där, utan att lekstugan flyttats dit någon gång när deras barn var yngre. Dessförinnan stod den på en mer undanskymd plats öster om Magasinet. Man kan på ett foto från 1939 se hur den står precis i gränsen till *Jordberga Slottsträdgård* (se figur 20). Platsen den stod på då är idag igenvuxen med bl.a. kaukasisk vingnöt (*Pterocarya fraxinifolia*), lönn (*Acer* sp.), ask (*Fraxinus excelsior*), hallon (*Rubus idaeus*) och parkslide (*Fallopia* sp.). Det är både svårt att hitta spår och att kunna se framför sig att en lekstuga en gång stått mitt inne i detta buskage. Om man går in i buskaget ser man dock rester av en trappa och grunden till vedspisen som en gång hörde till lekstugan.

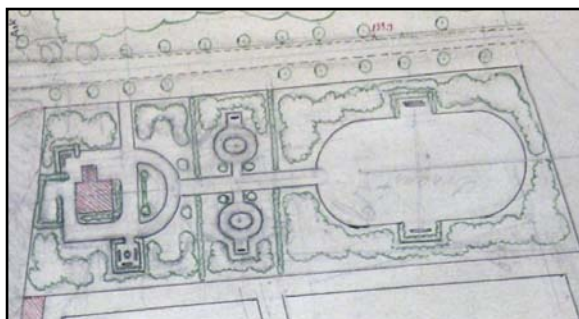

Figur 20. Lekstugan skymtar öster om slottsträdgården. 1939.

Det finns fina skisser och teckningar på en barockinspirerad liten anläggning söder om lekstugan, gjorda på tidigt 1900-tal av Edvard Glaesel under den tid han arbetade med den övriga godsanläggningen (se fig. 21 och 22). På dessa ser man bl.a. en mittgång, häckar, planteringar, träd och längst söderut en öppen plan. Vi vet inte med säkerhet om denna anläggning någonsin blev genomförd i sin helhet. Den förre godsägarinnan Clara von Arnold-Grön minns att det fanns en oval rabatt söder om lekstugan när hon var ung. Rabatten, om än halvmåneformad, syns tydligt på Edvard Glaesels planer. Clara berättade även om en tennisplan som ska ha funnits ytterligare söder om lekstugan innan hon föddes, men som sedan gjorts om till krocketplan.²²

Andra belägg för att det någon gång har funnits en trädgård vid lekstugan är en verifikation från juni 1912: "*Till Slottet lemnade trädgårds Produkter Blomsterplanteringen vid slottet och barnens trädgård*"²³ Då levererades:

"195 st. *Fuchsia större planta*
179 st. *Heliotropium*
144 st. *Celosia pyramidalis*
383 st. *Knölbegonior*
500 st. *Bladväxter diverse*
18 st. *Canna indica*
100 st. *Gladiolus*
6 st. *Bananer*
575 st. *Agaratum*
22 st. *Verbena*
25 st. *Pellagonier*
12 st. *Pellagonier*
20 st. *Pellagonier*"

Figur 21. Glaesels skiss över Barnens trädgård.

Figur 22. Glaesels illustrationsplan över Barnens trädgård. Norr är till vänster i bild.

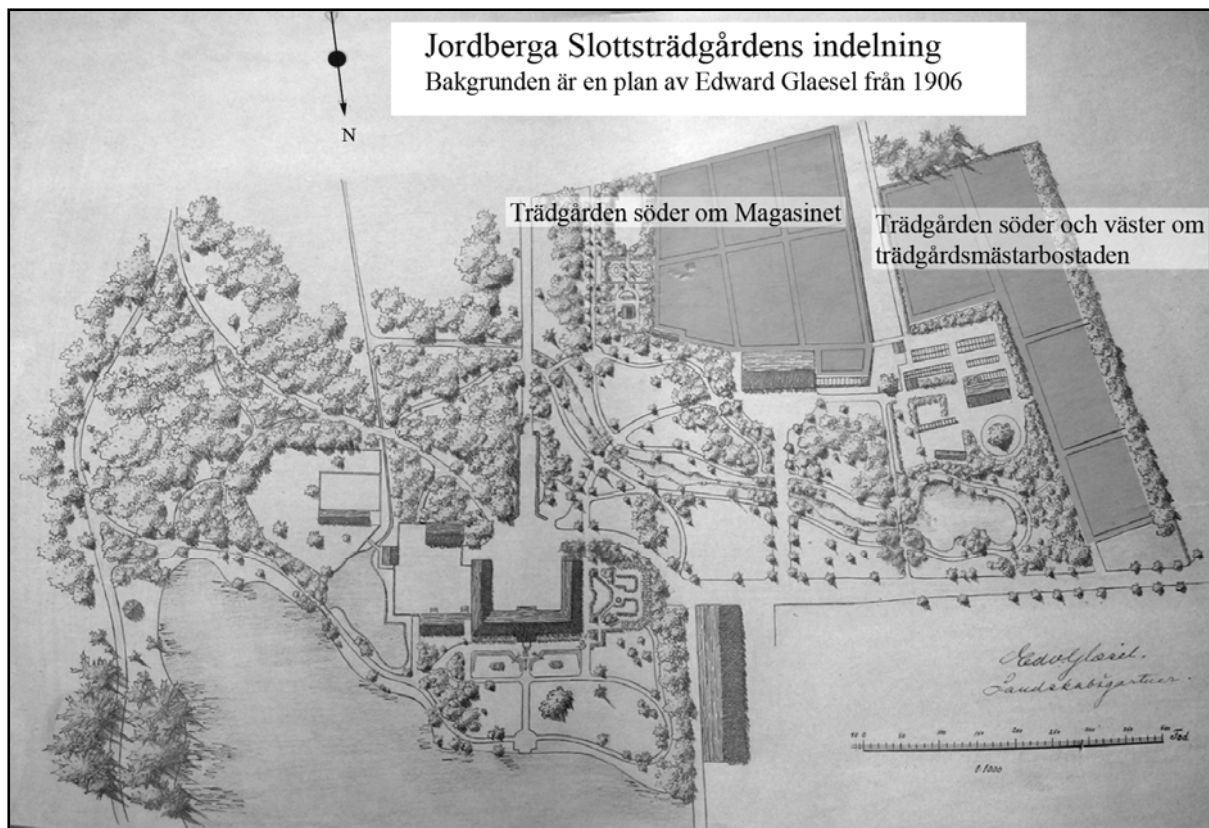
²² von Arnold-Grön, Clara, fd. godsägarinna, intervju 2007-04-18.

²³ LLA, JGA, vol. E1:3, verifikat juni 1912.

Vi vet inte vilka av växterna som hamnade i barnens trädgård och vilka som hamnade i blomsterplanteringen vid slottet, men det står i alla fall klart att det fanns en plats 1912 som benämndes *Barnens trädgård*.

Jordberga Slottsträdgårds delar

(I följande text hänvisas till olika syneprotokoll och trädgårdsinventarium, tre av dessa finns i sin helhet som bilaga C, B och E)

Figur 23. Jordberga Slottsträdgårds delar.

Angående odling och växtförsäljning vid Jordberga Slottsträdgård

Den del av parken kring Jordberga slott, som vi i denna uppsats valt att kalla Jordberga Slottsträdgård har haft olika namn i de dokument som vi har hittat om den. *Jordberga Slottsträdgård*, *Jordberga Trädgård* eller *Plantskolan* refereras det till i fråga om vad som odlats och levererats eller sålts, men även då det köpts in växter till godset. Att vi inte bara valt att kalla den för plantskolan beror på att här såldes inte endast plantskoleväxter, utan också bl. a. grönsaker och snittblommor. Denna del har även varit ett eget arrende, med alla dess byggnader, växthus och odlingsland. (För en närmare beskrivning av dessa, se avsnittet *Byggnader vid Jordberga Slottsträdgård*, s. 35) Vilka ytor som ingick i Jordberga slottsträdgård finns markerat i figur 23.

Odlingen i denna del av parken började på Carl Adam von Nolckens tid (1840-talet), då han flyttade på sin köksträdgård, för att få plats med nya stallbyggnader. Den nya köksträdgården hamnade söder om magasinet. Den kombinerades med en fruktträdgård och kompletterades med något drivhus.²⁴

Den första anteckning som hittats om att man sålt växter på Jordberga, kan man läsa om i Hansens uppsats *Trädgård – en angelägen fråga* (2006). Hansen beskriver ett verifikat från 1840, undertecknat av trädgårdsmästare Wahlström, just angående försäljning av växter. Anledningen till att det inte finns fler noteringar om detta från denna period, menar hon, är antingen att det inte funnits

²⁴ Hansen, 2006, s 44.

någon direkt efterfrågan då i stort sett alla redan odlade till husbehov, eller att odlingarna på Jordberga inte var av de proportioner som möjliggjorde försäljning.²⁵

Den första anteckning som vi har hittat efter det, fanns i Carl Adam von Nolckens frus, Dorothée von Nolckens (född Ehrenswärd), egna räkenskaper. I ett verifikat från år 1877 står att läsa hur man köpt in växter från Möllers Handelsträdgård i Malmö till *Jordberga Trädgård*.²⁶ Bland dessa växter finns en mycket stor mängd (400) sparrisplantor. Med denna mängd kunde man få upp en bra produktion - kanske så bra att det skulle finnas tillräckligt med sparris för försäljning.

I ett PM till trädgårdsmästaren J Hansson, från Carl Gustaf Stjernswärd, 1882, får man veta exakt hur stora de olika träd, som man har för avsikt att driva upp och sälja, får vara. Han skriver:

"Alléträd å 8 fot höga 2,5 tum tjocka i stammen med kraftigt utvecklad krona och rikt utvecklade rotsystem

Parkträd = lika med föregående

Fruktträd, 6 fot höga, äpplen något mindre med 2 tum tjocka stammar, krona och rot som föregående.

*Buskar – win- och krusbärsbuskar skola vara 3åriga, hallon 2 åriga."*²⁷

Från 1883 finns det flera verifikat som bevisar att man vid denna tid sålde prydnads- och bärbuskar, park- och alléträd (se bilaga B, ver. 8). Mängd angavs i antal för de flesta buskarna, med undantaget buxbom, vilken man mätte i famnar (se bilaga B, ver. 16).

Den 31:a oktober samma år, gjorde man vid *Jordberga Slottsträdgård* ett *"trädgårdsinventarium"*. Under rubriken diverse kan man bland annat läsa att man hade 800 pålar till alléträd. I detta trädgårdsinventarium står mycket som pekar på att man sålt växter. Längre ner i inventariet står rubriken *"Plantskolevexter"*. Under denna rubrik hittar vi den till höger stående listan.²⁸

Av bara mängden växter att döma, har det varit en tämligen god försäljning av buskar och träd vid *Jordberga Slottsträdgård*. Men det var inte bara på friland som man odlade till försäljning.

Av den stora mängd inglasade växthus, övervintringshus och vinkast som fanns i omgångar i *Jordberga Slottsträdgård*, förstår man att även i dessa byggnader odlade man större kvantiteter än för godsets eget bruk. I trädgårdsinventariet från 1883, kan man även läsa under rubriken *"Fruktträd och Drifhusvexter"* att man hade 2450 krukväxter. Med den mängden krukväxter och 300 tomkrukor till ger det bilden av en mycket aktiv handelsträdgård som inte bara sålde buskar och träd, utan även mer exotiska drivhusplantor. Som ett sidospår kan man nämna att sex stycken av dessa 2450 krukväxter var Lagerträd. Det är mycket möjligt att dessa odlats för att kunna pryda parken på sommaren.

45 st.	4 åriga	päronträd
140	"	äppleträd
20	1-åriga	"
25	1 "	päronträd
300	2-åriga	krusbärsbuskar
1700	2 "	röda vinbärs "
300	1 "	" "
500	1 "	svarta "
75	5-åriga	alm, lönn o askar
50	4 "	"
200	3 "	fruktträd, diverse slag
70	2 "	kastanj och poppel
250	1 "	"
550	2 "	buskar af div. slag

²⁵ Hansen, 2006, s 63.

²⁶ LLA, JGA, vol. H:12, verifikat 1877.

²⁷ LLA, JGA, vol B9:1, PM till trädgårdsmästaren.

²⁸ LLA, JGA, vol B9:1, Trädgårds inventarium 1883.

År 1919 genomfördes en besiktning på växter och inventarier i trädgården²⁹. De växter som tas upp i denna besiktning är alla mer eller mindre exotiska och växer i något av drivhusen. (Listan i sin helhet finns som bilaga D). Några exempel på växter från drivhusen är: 125 st. Begonia (knöl) dubbla å enkla (krukbegonia), 230 st. Chrysantemum (stor- och småblommiga), 150 st. Pelargonia Zonale, 90 st. Pelargonia Engelska i 2 tums krukor, samt 240 st. jordgubbar i korgar till drivning. Längre ner i besiktningen står det:

”Enligt § 9 i kontraktet mellan Jordberga Godsförvaltning och trädgårdsmästare F. Nilsson åligger det trädgårdsmästaren att ansvara för såväl emottagna växter, som inventarier och att på egen bekostnad underhålla och väl vårda desamma, för att vid ett skeende avträde dem i bästa skick avlämna, i enlighet med ovannämnda kontrakt och detta protokoll.”

På denna text låter det som om växterna i drivhusen skulle återlämnas i sitt nuvarande skick och antal.

På våren 1906 tar sig Trädgårdsmästare Lundblad från Jordberga till Ystad för att där inhandla ett mycket stort parti med fröer och lökar³⁰. Bland dessa fröer kan några av de större mängderna nämnas: Av rädisor, rosenröda med vit spets, inhandlade han ½ kg frö för 65 öre, 2 kg sockerärtor för 1 kr och 80 öre och 1 kg av Spenaten Viktoria för 10 öre. Det är rimligt att anta att dessa fröer inte enbart köptes för odling till husbehov.

Nästa gång slottsträdgården nämns i samband med försäljning är 1912, fyra år efter att ombyggnationen av slottet och parken stod färdig. Ur verifikat kan man läsa sig till att det odlades blommor till snitt och i kruka. Blommorna levererades sedan i buketter i vaser till Slottet eller andra närliggande gods.³¹ Från *Jordberga slottsträdgård* levererades även blommor till kyrkogården (i Källstorp) i form av kransar och annan gravsmyckning.³²

Någonting som finns nämnt i väldigt många av verifikaten från perioden 1912-1914 är den frukt och de grönsaker som man levererade upp till slottet, eller sålde på marknaden i Anderslöv och Malmö³³. Under den här perioden finns i trädgården två vinkast, ett persikohus, samt spaljerade persikor längs murar och väggar. I kasten och persikohuset odlades det mycket flitigt och man skördade mer än man själv behövde. Belägg för detta finns i verifikaten från 1912, där man kan läsa att under tre månaders tid, från augusti till oktober, levererades totalt 49 kg vindruvor och 518 persikor upp till slottet. Utöver det levererades det även vindruvor till bland annat Havgård^{34, 35}

Listan på grönsaker som odlades i *Jordberga Slottsträdgård* är mycket lång. Man odlade i stort sett allt som kunde behövas till hushållet och mer därtill. Allt från kryddor som dill, persilja och timjan, till rotfrukter som morötter, rättika, rovor och potatis, och olika sorters bönor och bär odlades i stora kvantiteter. Vi har gjort en sammanställning av en lista³⁶ över vad som under 10 dagar levererats upp till slottet, i grönsaksväg (se lista på följande sida).

²⁹ LLA, JGA, vol. C:1, Besiktningsprotokoll i Jordberga Slottsträdgård den 7 november 1919.

³⁰ LLA, JGA, vol. B8:47, ”Inhandlade fröer” 23 mars 1906.

³¹ LLA, JGA, vol. E1:3, oktober 1912.

³² LLA, JGA, vol. E1:3, 31:a okt 1912.

³³ LLA, JGA, vol. B12:2, verifikat 30: (24:e juli 1883) Betalt frakt för grönsaker från Malmöstation till torget.

³⁴ Havgård är ett gods som under en period hörde till Jordberga.

³⁵ LLA, JGA, vol. E1:3, aug – okt 1912.

³⁶ LLA, JGA, vol. E1:3, Förteckning över växter 1912-1914, aug 1912.

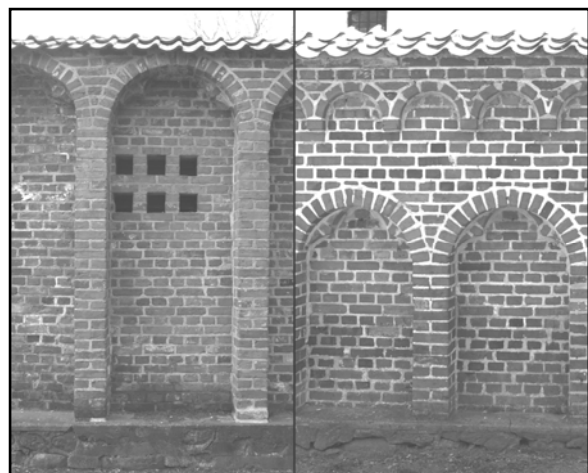
Grönsaker avlämnade till slottet (1-10:e) augusti månad 1912
4,5 liter jordgubbar
11 liter hallon
85 liter potatis
100 st. gurkor
123 st. kronärtskockor
108 liter vinbär
29 st. morötter + 3 liter morötter
31 st. blomkål
10 liter ärter
9 liter små bönor
5 st. selleri
1 liter palsternackor
3 liter tomater
persilja
1 liter körsbär
6 st. persikor
16 st. sallat
Blad ³⁷ till saltgurkor
150 st. ätticksgurkor
18 st. syltgurkor
1 st. melon

Under 1930-talet säljer man fortfarande växter och grönsaker från trädgården. I trädgårdsbokslutet från 1934, kan man läsa att man hyrt en lastbil till Trelleborg och en plats på torget där.³⁸ I detta dokument finns det även bevis för att man betraktade park och trädgård som skilda arbetsområden. Daglöneposterna är uppdelade efter om de utförts i parken *eller* trädgården. Man kan även se att man lagt ut pengar på annonsering. Vi har inte letat efter dessa annonser, varken i tidningar eller plantskolekataloger, men om man skulle hitta annonserna skulle det ytterligare kunna förtydliga hur stor omsättningen på *Jordberga Slottsträdgård* var.

Denna beskrivning av verksamheten som bedrivits vid Jordberga slottsträdgård kommer inte längre fram än till 1930-talet. Så är det på grund av olika faktorer, däribland att vi inte kunnat hitta trädgården specifikt i räkenskaperna under senare år vilket försvårat sökandet, samt att vår tid att arbeta med just denna lilla del av parkens historia inte kunnat förlängas. Vi vet dock att den sista plantskoleverksamheten lades ner på Jordberga under 1970-talet³⁹.

Trädgården söder om Magasinet

Söder om Magasinet har det funnits en trädgård ända sedan Carl Adam von Nolcken år 1843 lät anlägga en fruktträdgård på denna plats (se avsnittet *Gården får ett modernt ansikte (1800-tal)*, s. 7). Då ett syneprotokoll upprättades 1884 (se bilaga C), beskrev man visserligen inte trädgården i sig,

Figur 24. Den norra (till vänster i bild) och den västra delen av muren har olika formspråk.

³⁷ Bladen kan enligt vissa recept vara; pepparrotsblad, svartvinbärsblad eller körsbärsblad. http://www.overgrans-jordbruk.se/press/Sp%E5ngbergs_saltgurka_Viola.pdf, 2007-05-13.

³⁸ LLA, JGA, vol. G6:10, Trädgård och Parkbokslut 1934.

³⁹ von Arnold - Grön, Clara, f d godsägarinna, intervju 2007-04-18.

men däremot muren som omger den:

*”Ringmuren omgifvande fruktträdgården längs hela den westra sidan samt hälften af den norra till magasinet, är 15 fot hög och uppförd af massiv tegelvägg i rundbågsstil med 1 stens väggar i speglarne och 2 stens i pelarne, utvändigt fogstruken, invändigt kalkrappad och vitmenad, täckt med tegel. I densamma finnas 2^{ne} ingångar till trädgården, försedda med luckor med låsar och beslag.”*⁴⁰

Muren byggdes 1850-52 och står väster om Magasinet.⁴¹ Den ursprungliga delen av muren är den långa som löper längs trädgårdens västra sida. Den norra delen, som går från den västra muren fram till Magasinet, bör ha tillkommit senare om man jämför de båda murarnas formspråk (se fig. 24). Någon gång mellan 1852 och 1884 bygger man till den norra delen av muren. Man kan tänka sig att det görs samtidigt som man bygger till den västra vinkasten (se avsnittet *Westra vinkasten*, s. 39). Muren har två små portar i sig, en i den västra delen och en i den norra. Båda dessa finns kvar idag. (Porten närmast Magasinet är nästan helt övervuxen av murgröna.)

På Glaesels plan från ca 1906 (se fig. 40) ser det ut som att den nordligaste delen av den västra muren är vinklad något åt öster. Det utseende har dock muren aldrig haft. Den västra delen av muren har fortfarande kvar sitt ursprungliga utseende, om man räknar bort de stödjande betongpelarna på murens insida.

I ett syneprotokoll från 1922 (se bilaga E) nämns dessa pelare:

*”På innersidan är södra halfvan af muren förstärkt af 5 st. cementpelare. [...] 3 st. cementpelare böra ditsättas”*⁴².

Cementpelarna sattes dit för att staga upp muren, som hade börjat luta inåt. Idag finns där tio stycken cementpelare, varav åtta stycken är mindre och två är större. Man kan tänka sig att de två stora tillkom vid ett senare tillfälle.

Den norra delen av muren har vid något tillfälle blivit avdelad då man öppnat upp en stor port/öppning, för att lastbilar skulle kunna ta sig igenom den vägen. Detta måste ha skett någon gång efter 1939, då den i helt tillstånd finns med på foton från denna tid.

Trädgården var inhägnad på alla sidor, men hade bara mur på den västra och nordvästra sidan. 1884 skrivs det i syneprotokollet:

Figur 25. De dubbla grindarna i norr. 1939.

⁴⁰ LLA, JGA, vol. B9:1, Syneprotokoll 1884.

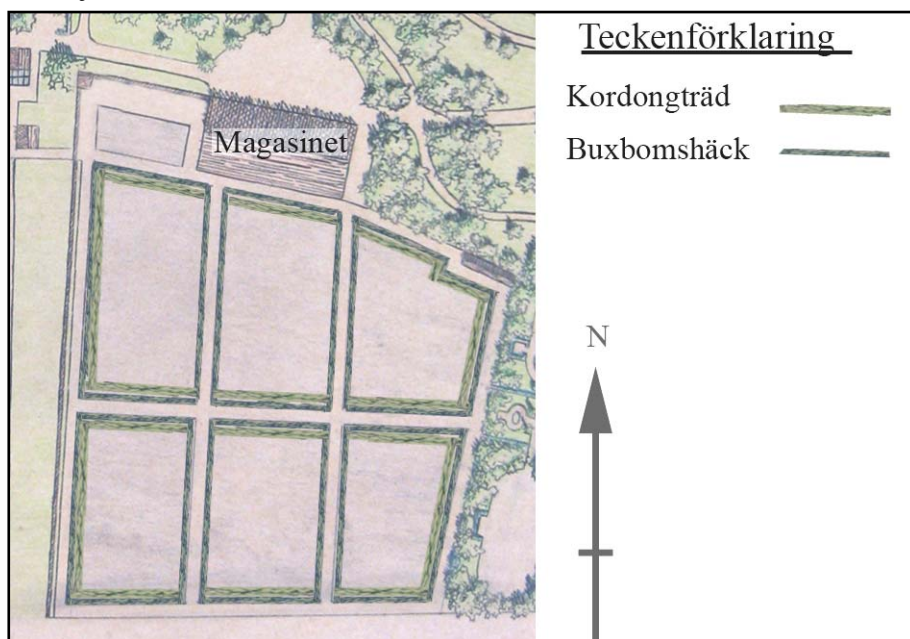
⁴¹ Hansen, 2006, s. 47.

⁴² LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

"Öfriga delar af fruktträdgården är omgifven av stakett, tjärstruket."⁴³

I 1922 års syneprotokoll däremot skriver man:

"Köksträdgården belägen söder om magasinsbyggnaden är inhägnad [...] från magasinet till östra sidan af plank med ett par- och en enkel grind, mot öster och söder inhägnade medelst femkantiga ekepålar och groft stålträdsnät. Plankinhägnaden mellan magasin och nya vinkastet i trädgårdens nordöstra hörn är 26,18 m lång, 2,75 m hög, består af 1 ¼ " furubräder och ekepålar. Planket är carboliserat, [...] Såväl dörrarna i muren som grindarna mellan plank och magasin äro af ek."⁴⁴

Figur 26. Buxbomshäckarnas och kordongträdens placering.

På ett foto från 1939 ser man de dubbla grindarna i norr (se fig. 25). Grindarna var svagt grönmålade.⁴⁵ Vägen som idag leder in öster om Magasinet har flyttats ett antal meter längre åt öster (höger) än den är på fotot. Då Edvard Glaesel ritade om parken ca 1906, ritade han även om köksträdgården

och fruktträdgården. Det som på Carl Adam von Nolckens tid hette *Fruktträdgården*, byter nu namn och blir *Köksträdgården*. 1922 beskrivs den så här:

"Köksträdgården är indelad i sex större land för köksväxter, inhägnade av buxbomshäckar. Rundt omkring kvarterens yttersida finnes en rad kordongträd⁴⁶ af äpple af olika sorter. Dessutom finnes å ömse sidor af tvärmittelgången en rad sådana kordongträd."⁴⁷

Figur 26 visar hur buxbomshäckarna och kordongträden enligt ovanstående beskrivning var placerade, och i figur 40 ser man, till höger i bild,

Figur 27. Pärönträden som växte mot den västra murens insida (till vänster om dörröppningen på fotot). 1939.

⁴³ LLA, JGA, vol. B9:1, Syneprotokoll 1884.

⁴⁴ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁴⁵ von Arnold - Grön, Clara, fd. godsägarinna, intervju 2007-04-18.

⁴⁶ Kordong är en form av spalje. Ett kordongträd har genomgående stam med fruktved utmed hela stammen istället för grenar. De kan vara lodräta, vågräta eller lutande i 45°-60° vinkel. Hansson, 2005, s. 476.

⁴⁷ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

hur kordongträden var klippta. I övrigt beskrivs köksträdgården med att:

*"I köksträdgården finnes utom ofvanstående kordongträd 49 mindre dvärgträd, sparrisanläggning och hallonbuskar. Gångarna äro gruskörda."*⁴⁸

Var dessa dvärgträd och hallonbuskar kan ha stått är mycket oklart. Det kan hända att de stått i planteringsbäddar längs köksträdgårdens sidor. Sparrisanläggningens placering är också okänd, det som däremot är känt är att man haft sparrisanläggningen på Jordberga i över 40 år, 1922. År 1877 köper man nämligen in 400 sparrisplantor till *Jordberga Trädgård* från H Möllers handelsträdgård i Malmö⁴⁹.

Förutom själva odlingslanden, fanns här även en mängd spaljéträd. På planket, som sträckte sig öster om magasinet till nya vinkasten, fanns spaljé av stålträd. Mot den växte, under 1922 och 1939, persikoträd (se fig. 40, träden skymtas till vänster i bild). Även muren var klädd i grönt:

Figur 28. Rosenträdgården.1939.

*"Norra murens södra sida är spaljerad medelst 1 tums ribb i olika fält. Denna spalier är oljemålad. Å västra murens innersida finnes frukt- och blomsterspalier."*⁵⁰

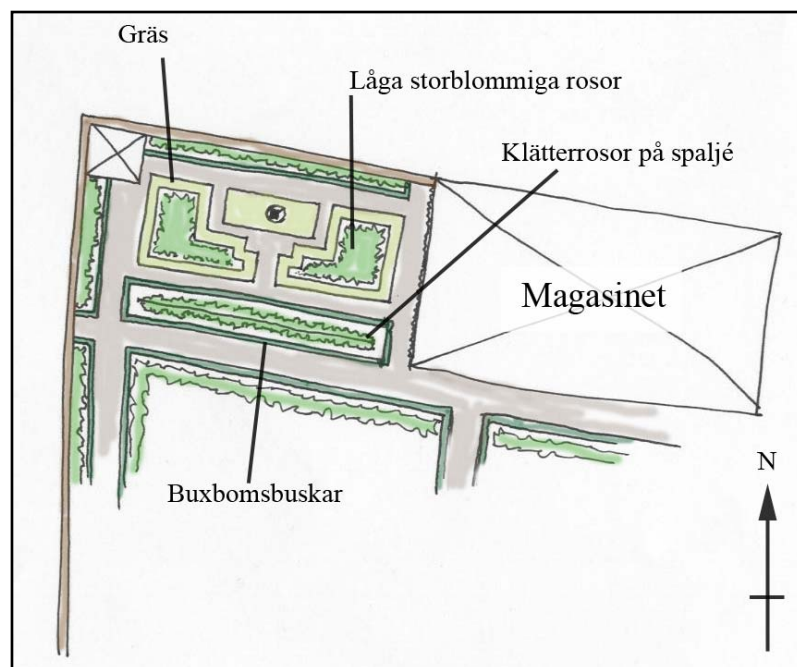
De träd som växte mot den västra murens innersida (se fig. 27) var päronträd⁵¹.

*"Östra sidans pålar äro försedda med valfbeslag af järn, afsedda att uppbära diverse vid stängslet planterade klängväxter."*⁵²

Inga spår av dessa klängväxter finns på platsen idag.

En rosenträdgård det har funnits på Jordberga. Den ska ha ritats av I P Andersen, under 1920-talet⁵³. 1922 beskrivs den enligt följande:

*"I planen mellan magasinet, västra och norra muren äro figurgrupper af rosor planterade, inhägnade af buxbom. Härstädes finnes också en solvisare."*⁵⁴

Figur 29. Skiss över hur rosenträdgården kan ha sett ut.

⁴⁸ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁴⁹ LLA, JGA, vol. H:12, verifikat 1877.

⁵⁰ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁵¹ von Arnold - Grön, Clara, fd. godsägarinna, intervju 2007-04-18.

⁵² LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁵³ von Arnold, Catherine, godsägarinna, samtal 2007-04-10.

⁵⁴ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

Vi har inte hittat någon plan över hur den verkligen såg ut, men med hjälp av två fotografier från 1939 (figur 27 och 28) har vi kunnat göra en skiss över hur det kan ha sett ut (se fig. 29).

Trädgården söder och väster om Trädgårdsmästarbostaden

På Carl Adam von Nolckens tid fanns här en köksträdgård som han lät flytta från dess tidigare placering vid herrskapsstallet (se avsnittet *Gården får ett modernt ansikte (1800-tal)*, s. 7).

Då Edvard Glaesel ritade om parken och gjorde en köksträdgård söder om Magasinet, ritade han på södra och västra sidan om trädgårdsmästarbostaden in en fruktträdgård. På hans skisser ser man hur han har ritat in området i avgränsade delar och skrivit ”*frukt*” i åtminstone en av dem.⁵⁵ Det finns inga växtlistor över vad han tänkte sig att plantera här.

I syneprotokollet från 1922 beskrivs trädgården söder om Trädgårdsmästarbostaden som en fruktträdgård inhägnad av häckar av olika sorters växter. Häckarna mot öster och söder är dubbla och häckarna mot väster är tredubbla.⁵⁶ Detta för att få så bra vindskydd som möjligt, eftersom den starkaste vinden blåser in från väster. Dessa häckar bestod av naverlönn (*Acer campestre*), lind (*Tilia* sp.) och alm (*Ulmus glabra*). Idag ser man rester efter dessa häckar. Naverlönnarna har tagit överhanden och står där ca 8 m höga.

Figur 30. En av tvärgångarna i fruktträdgården. Foto taget åt väster med trädgårdsmästarbostaden till vänster i bild, år 1939.

*”Denna trädgård är indelad i 6 kvarter, alla bevuxna med fruktträd af olika slag och sorter, samt hassel- och bärbuskar. Mot mittelgången äro tvenne kvarter inhägnade af ekehäckar, ett af afvenbokshäck, öfriga af buxbomshäckar. Gången vid växthuset är inhägnad av afvenbokshäckar, för öfrigt saknas inhägnader kvarteren emellan.”*⁵⁷

Beskrivningen från 1922, av vilken typ av häck som finns var, är svårtolkad. Man kan tänka sig att mittgången är den som går i nordsydlig riktning (se fig. 23). De kvarter som vetter mot mittgången är inhägnade av olika slags buskar. De har alltså bara ek- avenboks resp. buxbomshäck på en sida; den som vetter åt mittgången. På ett foto från 1939 (se fig. 30) ser man in i fruktträdgården med trädgårdsmästarbostaden på sin vänstra sida (fotot är taget åt väster). Tvärgången som går rakt västerut från ingången vid trädgårdsmästarbostaden finns inte med på Edvard Glaesels plan (se fig. 23). Den nordligaste biten av avenbokshäcken i figur 30,

Figur 31. Rosenpergolan, år 1939.

⁵⁵ KVL, Glaesels arkiv, vol. 308, Skissartad ritning (med höjdkurvor) över jordberga.

⁵⁶ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁵⁷ Ibid.

finns kvar än idag, om än den varken är i gott skick eller lätt att se.
I fruktträdgården fanns även en rosenpergola.

*"Å mittelgången finnes 11 st. järnbågar bevuxna med klängrosor."*⁵⁸

På fotot från 1939 ser man dessa järnbågar uppställda till en pergola (se fig. 31). Bilden är förmodligen tagen från norr mot söder, med ledning av de häckar man ser i föregående figur.

Fruktträdgården avgränsades förmodligen av en häck även åt norr. Trots att vi inte kunnat hitta några skriftliga källor som styrker detta påstående, så finns det spår kvar ute i parken. Spåret består av en kvarstående, mycket förvuxen häck av lind (*Tilia* sp.). Träden står på en rak linje i öst-västlig riktning och man ser spår av att de blivit beskurna på ca 1-1,2 m höjd.

⁵⁸ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

Byggnader vid Jordberga Slottsträdgård

Med de två stora ombyggnationer som denna del av Jordberga har genomgått, på 1840-talet och 1906-08, har mycket förändrats. Byggnader har byggts, rivits och byggts upp på nytt. Det råder inte lite förvirring kring de olika byggnadernas vara eller icke vara. Följande avsnitt handlar om de byggnader som ingick när Jordberga slottsträdgård arrenderades ut. På sidan 42 finns en plan över alla byggnadernas läge. Allt är dock inte så lätt att det låter sig placeras in på en karta. Planen fälls med fördel ut redan nu för att underlätta förståelsen av detta avsnitt.

Orangeriet, Trädgårdshuset eller Trädgårdsmästarebostaden och den gamla vinkasten

I Hanne Hansens uppsats beskrivs *orangeriet* som en byggnad av korsvirke med takpannor av bly, uppförd år 1844. Den hade en skorsten och ett loft som gick genom hela längan och inredningen bestod delvis av hyllor av trä. I byggnaden skulle det också ha funnits en drängkammare med kakelugn. På norra sidan fanns minst två dörrar och åt söder ett antal fönsterluckor. På samma sida visar hon en bild på det som idag är *trädgårdsmästarbostaden* och räknar dessa byggnader som samma.⁵⁹

40 år senare, 1884, upprättas ett protokoll över en tillträdessyn då Jordberga Slottsträdgård ska arrenderas ut. I protokollet nämns huset som *trädgårdshuset*, men nu är det inte längre ett korsvirkeshus.

”...uppfört af tegel å norra långsidan och båda gaflarna, i rundbågsstil med pelarne af 2 och speglarne af 1 stens massiv tegelvägg å södra långsidan utgöres wäggen af 13 st ekepelare med 12 lufter⁶⁰ för orangerifönster...”⁶¹

Orangerifönstren har 32 rutor vardera och är försedda med brädluckor. Här nämns också att det i förstugan finns en

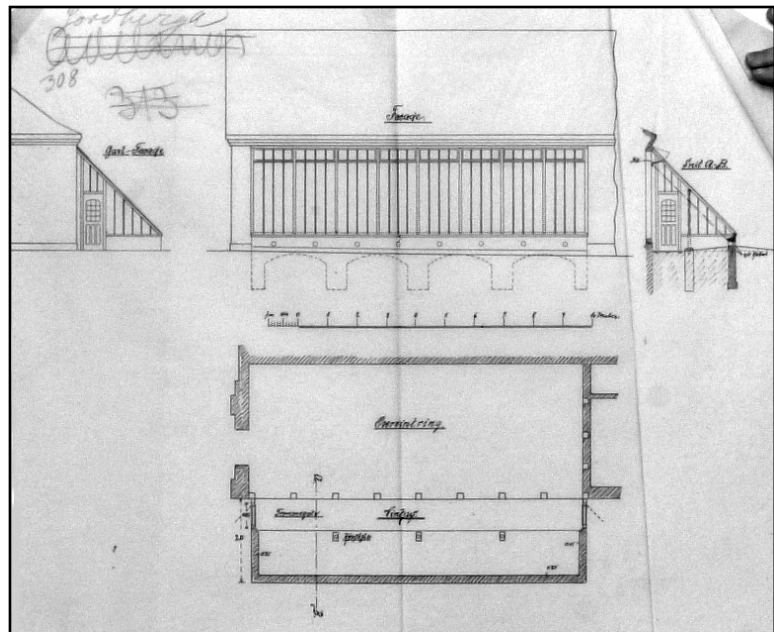
orangeriångpanna med värmeledningsrör och att det på husets södra sida finns tre orangerirum med tegelgolv.

Vid ombyggnationen av Jordberga slott 1906 uppförs även ett antal nya byggnader, och man gör bland annat en invändig ombyggnad i

*Trädgårdsbostaden*⁶².

Ombyggnaden görs i form av ett murat övervintringsblomsterhus.⁶³

Det byggs även ett vinkast som har kontakt med trädgårdsmästarbostaden.⁶⁴

Figur 32. Glaesels ritning över vinkasten.

⁵⁹ Hansen, 2006, s. 52

⁶⁰ Ett fönsterglas med omgivande bågar kallas gemensamt för en luft. Ett fönster kan bestå av en, två eller flera luft. *www.ne.se sökord: fönster 2007-05-07.*

⁶¹ LLA, JGA, vol. B9:1, syneprotokoll 1884.

⁶² LLA, JGA, vol. B8:47, Sammandragning av kostnadsförslagena för år 1905.

⁶³ LLA, JGA, vol. B8:47, Kostnadsförslag å mureriarbete vid Jordberga Trädgård, 1905.

⁶⁴ Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole (KVL), Glaesels arkiv vol. 308, Ritning över vinkast.

Ytterligare 16 år senare, 1922, upprättas ett protokoll över en tillträdessyn då Jordberga Slottsträdgård ännu en gång ska ut på arrende. Byggnaden heter nu *Trädgårdsmästarebostaden* och det har skett stora förändringar i dess inre. Två av orangerirummen tycks vara borta, istället finns:

”...i byggnadens sydvestra hörn inrett ett öfvervintringshus med södervägg och tak af glas i träspröjsar. Å taket finnes en rad fönster i och för ventilation.”⁶⁵

Övervintringshuset är samma ombyggnad som gjordes inne i bostaden 16 år tidigare.

Den gamla vinkasten är en byggnad som beskrivs i syneprotokollet från 1922, men finns inte beskriven tidigare. På en av Glaesels planer från 1906 ser man dock byggnaden tydligt (se fig. 42). Glaesel har även gjort en ritning över den gamla vinkasten (se fig. 32). I beskrivningen från 1922 har man utelämnat var någonstans byggnaden står, men då man jämför beskrivningen med planen finner man att det varit en drygt

10,5 m lång vinkast som bara skiljts från övervintringshuset med en vägg av glasfönster.

Av det hus som 1844 byggdes som ett orangeri finns inte många spår kvar 78 år senare.

Trots att de olika beskrivningarna av byggnaden går isär på vissa punkter, kan man ändå förstå de förändringar som har gjorts i byggnaden under så lång tid som det ändå handlar om. Den slutsats som Hansen (2006) kommer till i sin uppsats är fullt trolig; *orangeriet* och det som är *Trädgårdsmästarebostaden* idag är samma byggnad.

Brygghuset eller Gamla ekonomihuset

*Brygghuset*⁶⁶ verkar vara en av de äldsta byggnaderna i trädgården. Den låg nordöst om trädgårdsmästarebostaden (se fig. 42) och var uppfört av korsvirke under halmtak. I syneprotokollet från 1884 beskrivs de många olika delar som byggnaden vid denna tidpunkt innehåller: drängkammare, brygghus, hönshus, vedbod, avträdeshus och svinhus. Halva huset hade tegelgolv och andra halvan golv av lera.⁶⁷

1922 beskrivs byggnaden fortfarande som ett korsvirkeshus med halmtak, men nu är drängkammaren borta och golven är av cement och tegel.⁶⁸

Idag finns varken byggnaden i sig kvar, eller något spår av att den faktiskt har stått där. På ett foto från 1939 kan man dock se hur det såg ut då. (se fig. 33)

Figur 33. Brygghuset 1939.

Persikohuset

Persikohuset ritades av Edward Glaesel ca 1906⁶⁹. På ritningen (fig. 34) ser den ut att vara ritad för en annan plats än där den står idag. Murens längd och tjocklek antyder att persikohuset varit planerat för den mur som

⁶⁵ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁶⁶ Brygghus: hus eller rum avsett för brygd och tvätt. I och med att hembryggningen av maltdrycker avtog under 1800-talet kom brygghusen alltmer att användas endast för tvätt. www.ne.se/sökord:brygghus 2007-05-09.

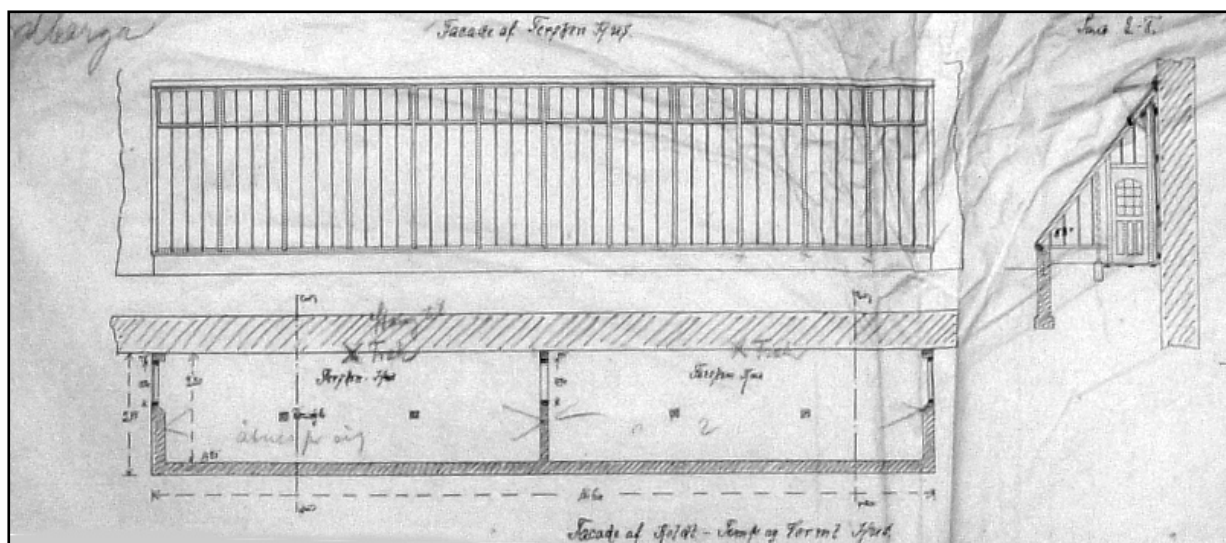
⁶⁷ LLA, JGA, vol. B9:1, syneprotokoll 1884.

⁶⁸ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁶⁹ KVL, Glaesels arkiv, vol. 308, Ritning över persikohus.

omger köksträdgården. Det blev som sagt aldrig uppfört på denna plats.

Persikohuset var placerat nordöst om trädgårdsmästARBostaden (se fig. 42) och delade sin norra vägg med Ekonomihuset (se stycket *Ekonomihuset* nedan). 1922 beskrivs byggnaden i sin helhet och man kan bland annat läsa att den är

Figur 34. Glaesels ritning över persikohuset.

”... uppfört på cementputsad grund med väggar och tak af glas i träspröjsar. [...] Spalieren inom hus består af, å norra väggen träribb, å södra väggen af järnspolar i järnstativ och grof järntråd. Fullständigt bevuxen med kraftiga persikoträd.”⁷⁰

Idag kan vi se rester efter persikohuset där grunden och den norra väggen fortfarande är synliga. I muren ser man upphängningsanordningar (järnkrokar) för spaljeer och man kan även se att väggen varit vitmenad. Persikoträden som växte i persikohuset finns inte kvar idag. Två av persikoträdens grundstammar har dock växt upp och nu så står där två stora körsbärspplommon (*Prunus cerasifera*) (se fig. 35).

Figur 35. Persikoträdens uppväxta grundstammar idag.

⁷⁰ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

Ekonomihuset

På en sammandragning av kostnadsförslagen för år 1905, kan man läsa att man ska bygga ett "Brygghus – Wedbod Materialbod till jordberga trädgård"⁷¹ Huset byggs i tegel och beskrivs 1922 på följande sätt.

*"Ekonomihuset [...] 2,25 m högt i norra väggen är uppfört i lut. [...] tegelväggar på gråstensgrund under tak af tjärad asfaltspapp på spåntade bräder."*⁷²

Den södra väggen delas, som nämnts i föregående stycke, med persikohusets norra vägg (se fig. 42). Man kan ana en del av byggnadens gavel på fotot i figur 33. I ett hörn på en av de planer Glaesel ritade inför Jordbergas omgestaltning 1906-1908 har han gjort en slarvig skiss (se fig. 36). Kanske den föreställer ett tidigt förslag på ekonomihusets och persikohusets utseende i profil? Det finns i alla fall inga andra byggnader som delar mur med varandra och som båda är uppförda i lut. Byggnaden står inte kvar idag, utan är riven även den. Man kan dock se spår av den på platsen, med lösa tegelstenar på marken. Ekonomihuset finns med, skissat i blyerts, på en av Glaesels planer från 1906, och blev troligen uppfört vid den stora ombyggnationen 1906-1908.

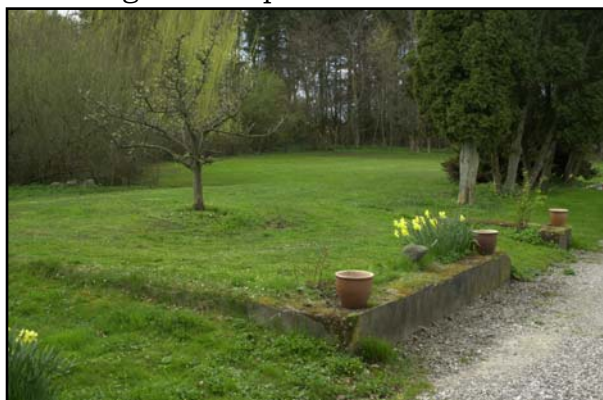
Växthuset

Växthuset var placerad öster om trädgårdsmästarbostaden (se fig. 42), och dess huvudingång var placerad åt norr. Idag kan man fortfarande se delar av grunden (se fig. 37), men den är nu nästan helt övervuxen med gräs.

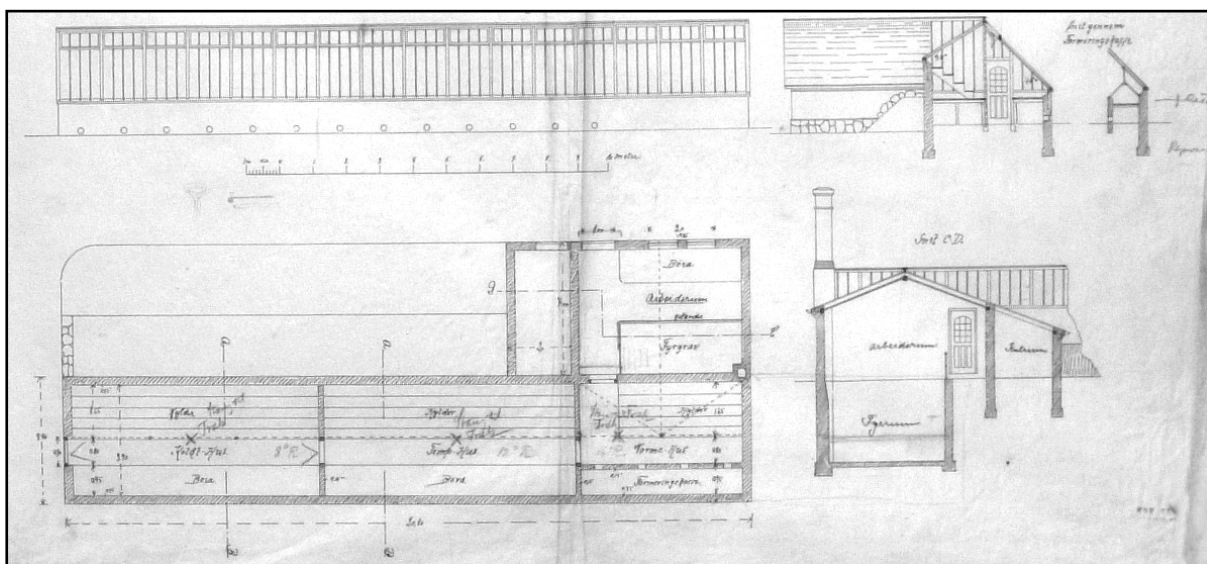
Växthuset ritades ca 1906 av Edvard Glaesel. På ritningen (se fig. 38) ser man

Figur 36. Ekonomihuset och persikohuset i profil?

Figur 37. Grunden till det forna växthuset.

Figur 38. Glaesels ritning över växthuset.

en byggnad med tre rum och ett pannrum, i hans beskrivningar kallas byggnaden för Kallt, Tempererat och Varmt hus. 1922 beskrivs växthuset som:

*"Växthuset: uppfört i vinkelbyggnad och är inrett växt- och pannhus. [...] Växthuset är inrett i tvenne afdelningar medelst väggar af ½ stens tegel afputsade i cement och öfre delen af glasväggar i träspröjs."*⁷³

De tre delarna där man odlade har alltså blivit två under årens lopp. Vidare beskrivs växthuset:

*"Pannhuset. [...] Å östra sidan är väggen spalierad med oljemålad träribb och bevuxen med klängrosor. Gafvelspetsen är af tegel. Invändigt är taket berört och afputsat; innerväggarna äro slätputsade, allt vitmenat⁷⁴. Golfvet är af tegel. [...] Pannhuset är inrett till pannrum och bränslehus med skiljevägg af tegelvägg. Värmeledningsspannan är stationerad i en fördjupning i golfvet. Till denna finnes en trappa af tegel. Denna fördjupning är försedd med skyddsräck af järn. I pannrummet finnes planteringsbord och ett skåp. [...]."*⁷⁵

Hur länge växthuset fick stå kvar är osäkert, men vi vet att det stod kvar på sin plats 1939, då man ser taket som ett blänk till vänster i bild (se fig. 39).

Westra winkasten

Västra vinkasten var en byggnad som var uppförd på den södra sidan av den norra delen av trädgårdsmuren. Byggnaden hade ett avancerat uppvärmningssystem.

*"[...]...är inredd till tvenne drifhus med eldstad och en på södra långsidan murad tegelugn inmynnande i tvenne kanaler, som fördela sig åt ömse håll i kasten och utmyнна i skorstenarne, anbringade med rörledningar i gafvelväggarne. Till eldstaden leder trappa af tegel, öfvertäckt af ett par trälämmar⁷⁶."*⁷⁷

Den västra vinkasten var den största som stått på Jordberga. Den finns uppmätt och är med på en plan av E. Glaesel (se fig. 42), men det är osäkert om den verkligen fick stå kvar efter ombyggnationen. Vi vet dock med säkerhet att västra vinkasten inte längre finns då man gör syn 1922.⁷⁸

Idag syns inga spår efter denna vinkast. Muren, mot vilken den var uppbyggd, har tagits ned och man har vid något tillfälle gjort en öppning där lastbilar kört in till spannmålsvägen.

Figur 39. Växthuset blänker till vid slutet av vägen, år 1939. Bilden är tagen åt väster. Köksträdgårdens norra mur syns till vänster i bild.

⁷³ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁷⁴ Vitmena är ett annat ord för vitkalka. www.ne.se sökord: vitmena 2007-05-09.

⁷⁵ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁷⁶ En träläm är en större, öppningsbar träskiva, som används för att avgränsa ett utrymme. www.ne.se sökord: läm 2007-05-07.

⁷⁷ LLA, JGA, vol. B9:1, Syneprotokoll 1884.

⁷⁸ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

Östra kasten eller Nya vinkasten

Högst uppe i det nordöstra hörnet av det som var köksträdgården söder om Magasinet (se fig. 42), står en bit av vad som ser ut som en mur och en sned sidovägg med dörr. Detta är vad som återstår av det vinkast som byggdes här sommaren 1922⁷⁹. Innan den kasten byggdes, fanns det på samma plats en annan kast, som kallades *östra kasten*. 1884 kan man läsa om denna kast som var

*"[...] inredd till 2^{ne} wextbänkar för drifning af win, [...]"*⁸⁰.

Det är möjligt att östra kasten revs under våren 1922.

Om man jämför det man på platsen ser idag med beskrivningen man får 1922, så stämmer de inte riktigt överens. 1922 nämns bland annat att det endast finns en dörr. På en bild från 1939 (se fig. 40) kan man se en dörr som befinner sig på den västra sidan om kasten, medan den dörr som finns kvar idag, sitter på den östra sidan.

Figur 40. Nya vinkasten i slutet av gången, år 1939. (Till vänster i bild syns även persikoträden på plankets insida.)

Vattentornet

Vi vet med säkerhet att det funnits ett vattentorn på Jordberga (se fig. 41). Det beskrivs 1922:

*"[...] I hörnet mellan västra och norra murarna är ett vattentorn uppfört af tegel i cement med tak av zinkplåt. [...]"*⁸¹

Vi vet att det har funnits, men inte när det byggdes. I syneprotokollet från 1884 nämns det inte något vattentorn, men på E. Glaesels planer finns det utritat. Det är dock osäkert om han har inventerat det, eller om det faktiskt är han som ritat det. På ett foto från 1939 (se fig. 41) syns toppen på vattentornet tydligt. Tornet i sig stod på insidan av muren, och fotot är taget från utsidan.

Figur 41. Vattentornets tak i fotots övre högra hörn. 1939.

⁷⁹ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁸⁰ LLA, JGA, vol. B9:1, Syneprotokoll 1884.

⁸¹ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

Lutebyggnaden och Spaliemuren (eller Byggnader som vi inte vet var de stod)

I syneprotokollet från 1884 beskrivs många olika byggnader, som alla ingick när slottsträdgården arrenderades. Men det finns två byggnader, eller närmare bestämt en byggnad och en mur, som vi inte vet var de har varit placerade.

Byggnaden, som kallas *Lutebyggnaden* och *Spaliemuren*, som muren kallas, var placerade på samma plats. Spaliemuren beskrivs som

*"... 44 fot lång och 11 fot hög är uppförd af massiv tegelvägg kalkrappad med tak af spån."*⁸²

I beskrivningen av lutebyggnaden står det att den är

*"... 20 fot hög [sic!⁸³], 8 fot bred och 5 fot hög vid spalie-muren, uppförd af resvirke⁸⁴ och bräder under tak af halm, har 3 enkla sparrar⁸⁵ – är inredd till redskaps och materialbodar. Till densamma finnas 3 enkla fönster och 2 dörrar – väggarna utvändigt tjärstrukna. Hela byggnaden gammal och bristfällig."*⁸⁶

Med "*vid spalie-muren*" kan det menas att de båda var placerade i närheten av varandra, eller att lutebyggnaden faktiskt var lutad mot spalie-muren. Det som skulle kunna tala för det är att man får endast en (rimlig) höjdangivelse på lutebyggnaden och att den höjdangivelsen är på 5 fot, vilket verkar vara väldigt lågt om man betänker att det ska ha funnits två dörrar och tre fönster. I och med att man har kallat den för *Lutebyggnaden* förutsätter det nästan att byggnaden är uppförd i lut (alltså att det inte är ett sadeltak på byggnaden) och då skulle teorin om att den varit 5 fot (1,48 m) hög i ena långsidan och att den andra långsidan varit i höjd med spalie-muren (11 fot (3,3 m) eller åtminstone högre än 5 fot) kunna stämma.

Detta är som sagt bara en teori kring dessa två byggnader, men om den teorin skulle stämma, så är det ganska mycket i dessa två byggnader som påminner om persikohuset och ekonomihusets placering i förhållande till varandra 16 år senare. Det skulle därmed kunna vara rimligt att anta att *Lutebyggnaden* och *Spaliemuren* varit placerade där man 1906 väljer att bygga upp persikohuset och ekonomihuset.

⁸² LLA, JGA, vol. B9:1, Syneprotokoll 1884.

⁸³ Sic. Att byggnaden skulle vara 20 fot (5,9 m) högt låter orimligt. Då "hög" står på två ställen är det troligt att man skrivit fel den ena gången och menat att byggnaden var 20 fot lång och 5 fot hög.

⁸⁴ Under 1800-talet började man i större utsträckning använda stående timmer i huskonstruktioner och omkring 1900 var det vanligt. Anledningen var att tekniken med resvirke var ett enklare och därmed ett billigare och snabbare hantverk. Stående timmerstommar är inte lika stabila och hållfasta som stommar av liggande timmer. http://stockholms.lans.museum/byggnadsvard/bygg2.cfm?in_idnr=10. Stockholms läns museum. >Byggnadsvård >stomme, >stående timmer/resvirke 2007-05-07.

⁸⁵ En sparre är grövre timmer med nästan kvadratisk genomskärning, ofta använd som takbjälke. www.ne.se sökord: sparre 2007-05-07.

⁸⁶ LLA, JGA, vol. B9:1, Syneprotokoll 1884.

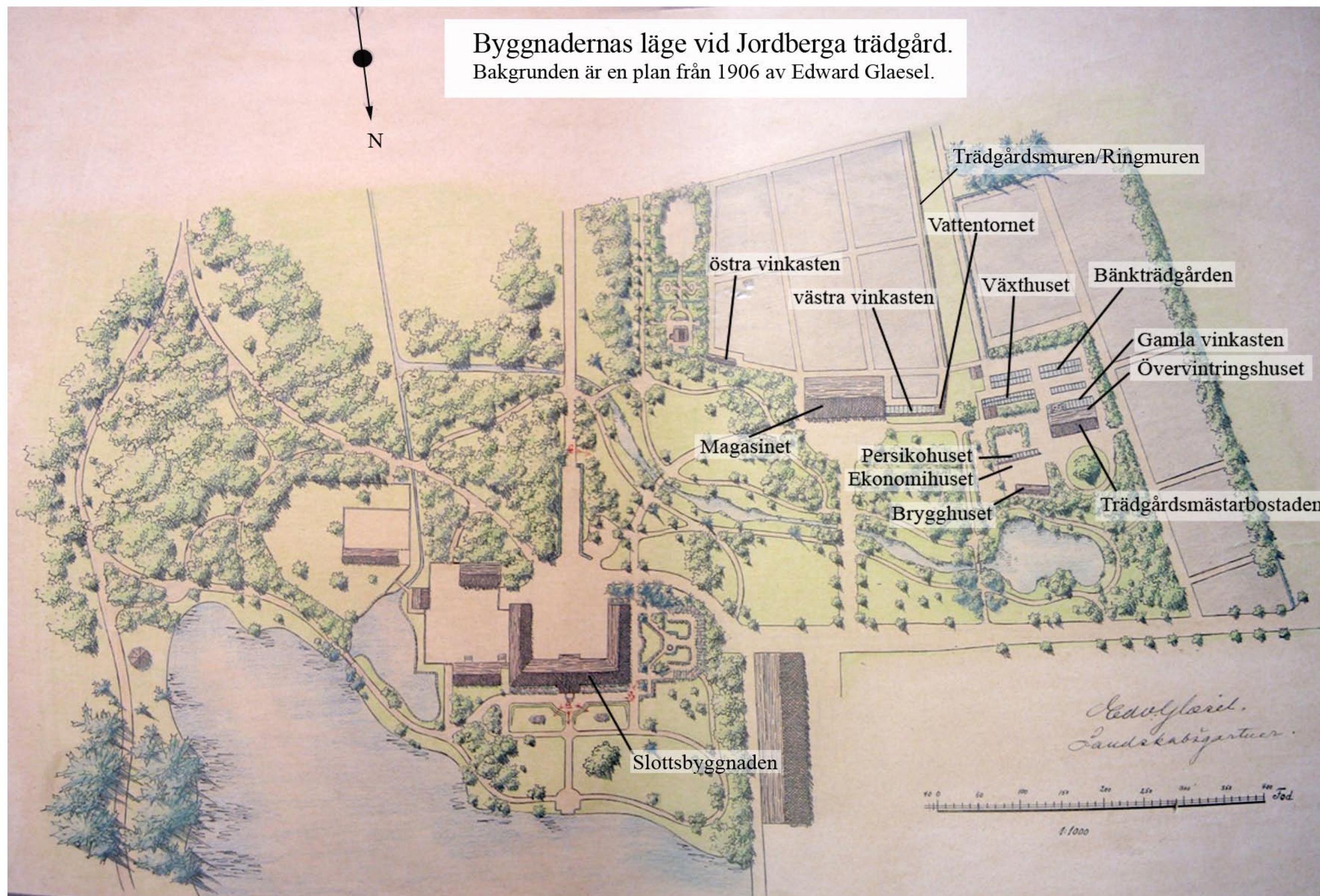

Fig.42

Arbetare och djur i trädgården och parken

Detta kapitel är med i uppsatsen av anledningen att skötseln trots allt är en mycket viktig del av anläggningens historia. Det skulle kunna bli en helt egen uppsats, men vi har valt att ta med det i all sin korthet.

Trädgårdsmästarna och deras underlydande

Vad gäller skötseln av godsets parkanläggning och *Jordberga Slottsträdgård* var det trädgårdsmästarna som hade det yttersta ansvaret. Till sin hjälp hade de trädgårdsdrängar och i vissa fall trädgårdselever. Det utnyttjades även dagsverken till arbete i parken och trädgården.

På verifikat från 1883 ser man att det året var de som fått betalt för dagsverken i *Jordberga Slottsträdgård* uteslutande kvinnor¹. De hade dock hjälp av en trädgårdsdräng². Under ombyggnationen av slottet och parken (1906-1908) är de flesta dagsverken utförda av män³.

I park- och trädgårdsboksluten från 1930-talet, nämns parkarbete och trädgårdsarbete på olika poster.⁴ Man skiljde alltså på dagsverken som gjordes i parken och Jordberga Slottsträdgård.

Här nedan följer trädgårdsmästarlängden för Jordberga. En del av listan är tagen från Hansens uppsats *Trädgård –en angelägen fråga* (2006). Att leta rätt på trädgårdsmästarna för 1800-talet var relativt lätt eftersom de listats i husförhörlängder. I slutet av 1800-talet slutade man att hålla husförhör. Därför har vi fått leta i verifikat för att ta reda på vilka trädgårdsmästare som arbetade på Jordberga under 1900-talet. Vi har noterat när en trädgårdsmästare nämnts ett visst årtal, men det säger inget om under hur lång period han arbetat på godset. Därför finns det luckor i trädgårdsmästarlängden för 1900-talet.

¹ LLA, JGA, vol. B12:2, verifikat 19, 20, 22, 27.

² LLA, JGA, vol. B12:2, verifikat 59.

³ LLA, JGA, vol. B8:48, verifikat 173, arbete med nygrävning av ankdammen mm.

⁴ LLA, JGA, vol. G6:10, Park och Trädgårdsbokslut 1935.

Trädgårdsmästare	Tjänsteår vid Jordberga	Källa	
Anders Lundgren	1812-1818	husförhörslängder	
Sundstedt	1815	verifikationer	
P. Lundgren	1818-1820	verifikationer	
Chr. Reinhard	1820	verifikationer	
Lars Rosenqvist	1822-27	Troligen 1828 med, men kan ej hitta honom efter 1827. husförhörslängder.	
Karl Dalén	1828-1830	Hansen	
Palm	1829	Hansen	ej med i husförhörslängder,
			ej med i verifikat vi hittat
Joh. Falkenberg	1829-1833	Hansen	
Johannes Wahlström	1834-1838, 1840	Hansen	
Ole Christian Olesen	1838-1840	Hansen	
Hector	1840-1843	Hansen	
Nils Bengtsson Nilsson	1843-1856	Hansen	
Johan Rosendahl	1856-1873	husförhörslängder	
Jöns Hansson	1867-1883	husförhörslängder	
[Oläsligt]	1873-1877	husförhörslängder	
A. Schedvin	1877	Hansen	ej med i husförhörslängder
Anders Thorvaldsson	1883-1895		
Per Persson Lindahl	1895-1899		
Under 1900-talet är trädgårdsmästarlängden inte komplett:			
Carl Lundblad	1905-1906	verifikationer	
sonen Karl Lundblad	1907	verifikationer	
Johan Lundblad	1907	verifikationer	
Rosenqvist	1908	verifikationer	
F. Nilsson	1919	verifikationer	
Persson	1920	verifikationer	
Trädgårdsdrängar			
Hans Wahlström	1837, 1839	Hansen	
Anders Larsson	1842	Hansen	
Anders Mattson	1842	Hansen	
Jöns Nilsson	1843-1846	Hansen	
Hans Christensson	1844-1846	Hansen	
Jöns Hansson	1848-1853	Hansen	
Gustaf Wallin	1849	Hansen	
Hans Hansson	1848-1850	Hansen	
Olof Nilsson	1848, 1850	Hansen	
Gustaf Westerberg	1851	Hansen	
Frans Holmgren	1851-1852	Hansen	
Anders Nilsson	1852-1853, 1855	Hansen	
Nils Olsson	1853	Hansen	
Calle Andersson	1855	Hansen	
Nils Persson	1855	Hansen	
Johan Nilsson	1876-1878	husförhörslängder	
Hans Jönsson	1877-1878	husförhörslängder	
Nils Hansson	1878-1879	husförhörslängder	
Magnus Eriksson	1878-1879	husförhörslängder	
Per Hansson	1880-1882	husförhörslängder	
Hans Andersson	1883	verifikationer	
Nils Nilsson	1887-1888	husförhörslängder	
Trädgårdselever			
Hervid Franck	1907-1908	verifikationer	
Alfred Persson	1907-1908	verifikationer	
Axel Birger Persson	1907	verifikationer	
Axel Andersson	1908	verifikationer	
Mauritz Rosén	1908	verifikationer	

Trädgårdshästen

I parker förr, fanns det ofta en trädgårdshäst, som bland annat användes då man skyfflade grusgångarna. I Hansens uppsats om Jordberga⁵ kan man läsa att det redan 1831 fanns en trädgårdshäst, och förmodligen tidigare än så, eftersom man då köper en *ny* sele till den. Hansen skriver att det inte gått att hitta någon specifik notering om denna häst, men man hittar redskapen till den och kan då få belägg för dess existens.

I vårt sökande efter trädgårdshästen har vi endast hittat en notering om hästen själv, vilken finns med i villkoren för skötseln av parken och trädgården. I ett PM till trädgårdsmästare Hansson år 1879 står det:

*”1° Till trädgården fås 1 häst och inventarier som Hansson i allo skall svara för och hålla i fullkomligt godt stånd, [...] 3° Hö till hästen anslås af parkens gräsväxt så ock gräsbete.”*⁶

Vi har inte kunnat hitta var denna häst skulle finnas stallad, men man kan tänka sig att den fick stå i godsets arbetsstall, då trädgårdsmästarbostaden inte hade någon egen stallbyggnad.

Några år senare, i trädgårdsinventariet från 1883, finner man inventerat under rubriken Redskap och Handverktyg

*”1 fjäder – vagn, ens pans [...] 2 gångskyfflar, för hästspann [...] 1 vattentunna för hästspann [...] 1 bröstsele, 1 grimma med jerngrimskaft, 1 hästtäck med täckesjal, 1 ryktdon”.*⁷

Det verkar som man har använt hästen som draghjälp även då man skulle sköta bevattningen, inte bara för grusgångarna. I syneprotokollet från 1922, nämns endast hästens utrustning, som nu har minskats ner till en *skyffel för häst* samt en *bogsele*.⁸

Det senaste som skrivits om trädgårdshästen, som vi har kunnat hitta, kommer från 1935⁹, då hästen har blivit skodd. Men på samma sida som detta står, ser man även att man betalt underhåll för den motordrivna gräsklipparen. Vid denna period hade man alltså både de motordrivna maskinerna och trädgårdshästen parallellt, som hjälpmedel i arbetet. Vi har inte hittat någon notering om när den sista trädgårdshästen fick sluta arbeta på Jordberga.

⁵ Hansen, 2006, s 59.

⁶ LLA, JGA, vol. B9:1, PM för trädgårdens och Parkens skötsel vid Jordberga, Hanssons lönevillkor, m.m.

⁷ LLA, JGA, vol. B9:1, Trädgårds inventarium 1883.

⁸ LLA, JGA, vol. C:1, Syneprotokoll 1922.

⁹ LLA, JGA, vol. G6:10, Trädgård och Parkbokslut 1935.

Parken mognar

Intrycket av landskapsparken, som kom till dels under mitten av 1800-talet och dels under Edvard Glaesels överinseende i början av 1900-talet, förändras mycket med tiden som går. I nyplanterat skick kan intrycket ha varit mycket öppet och luftigt. Men, träden i parken växte upp, och de små idegranskloten och tujorna började få helt andra proportioner.

Entrévägen från söder

På ett vykort (se fig. 43) ser man den nya entrévägen upp till slottsbyggnaden. Vägen kantas av rabatter med en liten buxbomshäck i framkant, närmare byggnaden är det klippta häckar som kantar vägen. De stora träden vid sidan om vägen ger ett mycket lummigt intryck, mycket på grund av att man inte ser in under trädkronorna, utan att dessa verkar gå ända ner till marken. Vykortet är taget någon gång

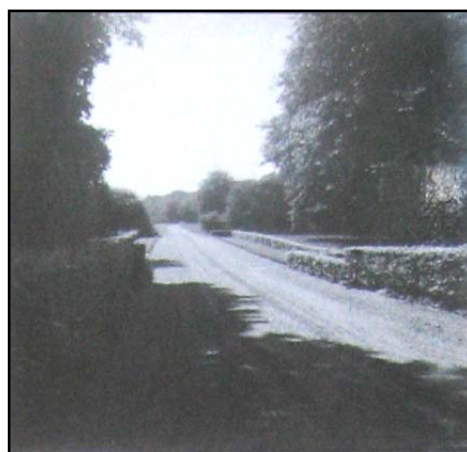

Figur 43. Rabatterna längs den nya entrévägen. Ca 1920-tal.

under 1920-talet. Denna tidsbestämning baserar vi, dels på växtlighetens storlek och placering samt människornas klädsel. Alla dessa stora träd som skymmer slottsbyggnaden (i fig. 43), var rimligtvis inte nyplanterade vid ombyggnationen 1906, utan verkar vara av ett något äldre dato.

En släkting till godsägarna, Brita Stjernswärd, har sammanställt fotografier, lite beskrivande text samt renskrifter av brev i en bok som finns i endast ett exemplar på godset. Sammanställningen blir gjord 1945, men fotografierna är tagna 1939. Hon kallar boken *Jordberga*. Då man studerar fotografierna i boken, får man en inblick i hur man under denna period uppfattade rumsbildningen och intrycket av parken.

Ett av fotona¹⁰ från boken, är taget från samma punkt som vykortet i figur 43, men visar inte alls lika mycket av slottsbyggnaden som vykortet gör. På nästa foto av entrévägen, som är taget åt andra hållet, (se fig. 44) ser man att rabatterna som kantar vägen är borta, och det enda som återstår är de inramande häckarna.

Figur 44. Rabatterna har tagits bort. Endast de klippta häckarna är kvar längs entrévägen, år 1939.

¹⁰ Stjernswärd, 1945, "uppfartsvägen genom parken".

Parken på norrsidan av slottsbyggnaden

Ett panorama som visar norrsidan av parken, finns bevarat på godset. Panoramamat är fotograferat någon gång i början av 1900-talet, förmodligen kring 1910- 1920-talet (Denna gissning från vår sida, baserar sig på storleken på den irländska idegranen till vänster i bild. Denna finns med på ett foto från 1939, med hjälp av detta foto, har vi kunnat jämföra storlek.). På detta ser man gångarnas dragning, några tapetgrupper samt några mer exotiska växter. Den stora flerstammiga

Figur 45. Panorama över parken norr om slottet i början av 1900-talet.

silverlinden har en central plats på fotot. (Firman som tagit fotot är: Julie Laurberg & Gad i Köpenhamn. Företaget grundades 1907 och fanns ännu efter 1920¹¹.) Hela

Figur 46. Panorama över parken norr om slottet 2007.

norrsidan var mycket mer trädbevuxen då panoramat fotograferades än den är idag. På den lilla sträckan mellan mittaxelgången och stenlogen växer det så många, stora och små, träd att man bara kan ana stenlogens tak genom trädkronorna, till vänster i bild (se fig. 45).

Parken blev så småningom övermogen, de stora trädens kronor skapar mycket skugga och det blir mörkt även inne i slottet. Då Clara och Hans-Göran von Arnold tar över godset 1950, beslutar de sig för att fälla träd och glesa ut parken.¹² Utglesningen verkar ha blivit gjord i omgångar. På sitt besök på Jordberga 1985 skriver Walter Bauer

¹¹ Ochsner, 1986.

¹² von Arnold - Grön, Clara, f d godsägarinna, intervju 2007-04-18.

”En välbehövlig röjning har nyligen blivit genomförd med detta resultat. En av de vackraste ekonomibyggnaderna har åter fått komma till sin rätt.”¹³

På bilden han hänvisar till ser man stenlogens östra långsida samt en stor stubbe i förgrunden. De stora träden som i figur 45 skymmer stenlogen, har alltså vid detta tillfälle tagits bort. Arbetet han utförde på Jordberga gick ut på att han gick runt i parken, tillsammans med sin fru Lisa Bauer och Clara och Hans-Göran von Arnold. Han tar fotografier och pratar med Clara och Hans-Göran om de olika ställen i parken som är problemområden. Sedan skriver han ner kommentarer till bilderna han tagit, och föreslår hur problemen kan lösas. Mycket av det han föreslår blir utfört och man kan se spår av detta än idag, medan andra saker han föreslår förblir ogjort.

De gånger man ser på ett flygfoto från 1939¹⁴(se fig. 47) är fortfarande dragna på samma sätt som när Edvard Glaesel ritar sina planer ca 1906. På ett foto från inspelningen av *Sommarnattens leende*¹⁵ av Ingmar Bergman från 1955, syns gångarna inte längre till.

Figur 47. Flygfoto från 1939.

Om man jämför flygfotot från 1939(se fig. 47), med dagens läge ser man att de buxbomshäckar som idag står på var sida om altanen, inte fanns där i slutet av 30-talet. Däremot ser man att det faktiskt fanns rabatter med ungefär samma placering som de som kommit till under 1990-talet (se avsnittet *Nya tillägg (1990-2007)* på s.48).

De växter som står intill slottsbyggnadens norra fasad (se fig. 47) är troligen rhododendron och buxbom. Dessa buskar finns nämnda i Bauers beskrivning från 1985, av anledningen att de inte mår så bra.¹⁶ Han föreslår då att de sämsta exemplaren ska tas bort.

¹³ Gårdens Arkiv (GA), Bauer, 1985, text till bild 3.

¹⁴ Bokstäverna i högra hörnet av flygfoton före 1956, från A/B flygtrafik Dals Långed och Stockholm, korresponderar med ett årtal, http://www.gamlavykort.nu/forum3/forum_posts.asp?TID=1017, 2007-05-16.

¹⁵ <http://www.ingmarbergman.se/closeup.asp?guid=906C1F4B-8D44-4A4F-8899-EFAE2ADF6A46&item=F5448968-6342-4099-9AA8-87E43701D31E>, 2007-05-16.

¹⁶ GA, Bauer, 1985, text till bild 1.

Figur 48. Vid vattendraget söder om slottsbyggnaden fanns en vacker träbro och ett delikat gångsystem, ca 1930-tal.

Parken vid dammarna, på södra sidan om slottsbyggnaden

De träd och buskar som blivit planterade mellan de slingrande gångstigarna växer upp och bildar, tillsammans med de äldre träden, en stor lövmassa. Parken tycks ha krupit upp mot slottsbyggnaden, för att sedan nästan helt gömma denna i en skog. På flygbilden från 1939 (se fig. 47), ser vi den täta parken på södra sidan om slottet. Samtidigt som alla dessa träd skymmer sikten och gör parken mörk och skuggig, bildades till en början väldigt många fina platser under träden. Bilden ovan (se fig. 48) är ett utsnitt av ett vykort från 1930-talet¹⁷. Man ser den fina träbron över dammen och vad som skulle kunna vara ett gullregn (*Laburnum* sp.) till vänster i bild. Men även på denna sida om slottsbyggnaden glesar man ut parken efter 1950.

1985, då parken har mognat ännu mera, skriver Bauer

*”På flera ställen i parken har stora trädkronor vuxit ihop och bildat en kompakt gren- och lövmassa. En utglesning av grenarna innebär bättre utrymme för trängda träd och ett ljusgenomsläpp som minskar en alltför tät skugga.”*¹⁸

¹⁷ det antagandet styrks av ett foto från 1939 (Stjernswärd, 1945), som visar samma plats från ungefär samma vinkel.

¹⁸ GA, Bauer, 1985, text till bild 6.

Figur 49. 1985 hade träden vid den gamla infartsvägen blivit för stora. Notera bron, jämför med annan vinkel i figur 48.

Figur 50. 1985, bild mot magasinet, det finns färre träd än man leds att tro i Bauers text om utglesning.

Han menar de träd som kantar den gamla infartsvägen från väster (se fig. 49). Dessa kronor skymmer sikten ner i parken vid dammarna. Från en annan vinkel (se fig. 50) ser man dock att Bauers slutsats om att en utglesning är nödvändig inte stöds av alla foton han tagit. Det är visserligen låga trädkronor i figur 49, men bakom den trädridån döljs en ljus och öppen plats utan träd (se fig. 50).

Parken nere i söder

Den del av parken som är belägen i söder och har en något mer vild karaktär förblir sådan. Det slingrande gångsystemet finns med på kartor fram till 1967, kartor av senare dato har inte dessa med.¹⁹ Efter 1950 förenklar Clara och Hans-Göran von Arnold parken, både genom att tunna ut trädbeståndet, men även genom att förenkla gångsystemet. Skogen nere i södra delen av parken börjar användas för att gynna viltbeståndet. Man planterar in mer träd där, bland annat ek och gran. Ekarna planterades i den södra delen av östra beteshagen och granarna planterades i fyrkanter längs den östra sidan av parken.

Hejdan, en liten del nere i parkens sydöstra hörn, var under 1930-1940-talet mycket öppnare än den är idag. Här odlades kronärtskockor som under en period gjorde Jordberga känd.²⁰

¹⁹ Lantmäteriet i Malmö (LLM), Ekonomiska kartan, 1967.

²⁰ von Arnold - Grön, Clara, fd godsägarinna, intervju 2007-04-18.

Figur 51. Planteringen mellan arbetarstallet och arrendatorsbostaden 1939.

Figur 52. Platsen mellan arbetarstallet och arrendatorsbostaden 2007.

Trädgården vid arrendatorsbostaden

På en av E. Glaesels planer kan man se att han har gjort ett förslag på en liten privat trädgård öster om arrendatorsbostaden (se fig. 53). Precis som med det mesta annat som vi kunnat se på planer och skisser från tidigt 1900-tal så är det idag svårt att hitta spår av de delar som möjligtvis en gång blev anlagda. När det gäller den här planteringen kan man dock ana delar av den på ett foto från 1939 (se fig. 51). Det går inte att se exakt hur väl det stämmer med den gamla planen av E. Glaesel, men tillräckligt mycket går att utläsa för att man ska kunna veta att åtminstone en del av den förverkligades. På fotot kan man t.ex. se att det precis som på planen har funnits en rund rabatt med stigar runt sig mitt i trädgården. Man kan även se lite av formen på de avlånga rabatter som omgärdas av låga häckar, och att grus- och gräsytorna till höger på det svartvita fotot stämmer relativt väl överens med vad planen visar. Trädet med hängande växtsätt, kanske en hängalm, framför arbetarstallet på fotot från 1939 är troligen ett av de två träd som syns på Edvard Glaesels plan.

Idag finns inga rester kvar av rabatterna eller gångarna (se fig. 52). Kanske att häcken till vänster om det gamla arbetarstallet på fotot från idag är en rest av den lägre häck som syns i figur 51.

Planteringen till höger i bild på fotot från 2007 består av korallkornell (*Cornus alba* 'Sibirica') och hortensia (*Hydrangea* sp.) samt en rosentrybuske (*Lonicera tatarica*). I övrigt är hela ytan idag en grusyta och används bland annat som parkering.

Figur 53. Glaesels plan över trädgården vid arrendatorbostaden. Norr är uppåt i bild.

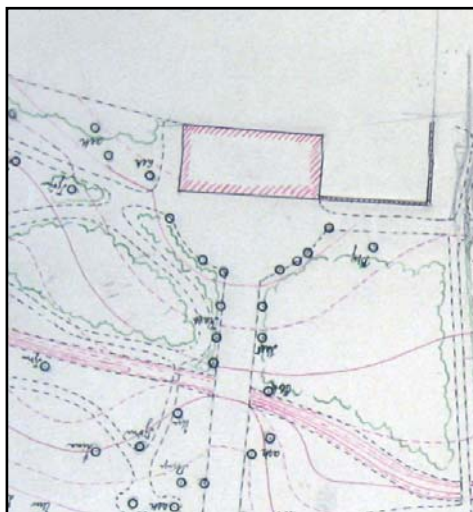
Figur 54. Magasinet sett norrifrån 1939.

Figur 55. Magasinet sett norrifrån 2007.

Norra infarten mot Magasinet

På alla gamla planer, skisser och foton som visar magasinet, kan man se att infartsvägen förr gick rakt mot byggnadens huvudingång (se fig. 54 och 56). Framför byggnaden fanns det en öppen, symmetrisk, halvmåneformad plan, kantad av träd. Fortfarande står en del av de gamla hästkastanjerna kvar längs infarten, men som man kan se på ett foto från idag går inte vägen rakt mot huset längre utan viker ganska tidigt av mot väster (se fig. 55). Därmed har också formen på grusplanen förskjutits. I samband med att man byggde en torkanläggning söder om magasinet gjorde man en öppning i den norra delen av den gamla muren som omgärdat den f.d. köksträdgården. I samband med detta var man tvungen att dra om infartsvägen så att de stora transporterna skulle kunna ta sig fram obehindrat.

Figur 56. Glaesels plan över magasinet.
Norr är nedåt i bild.

Figur 57. Tujor eller ädelcypresser och buxbomklot längs murens norra yttersida. 1939.

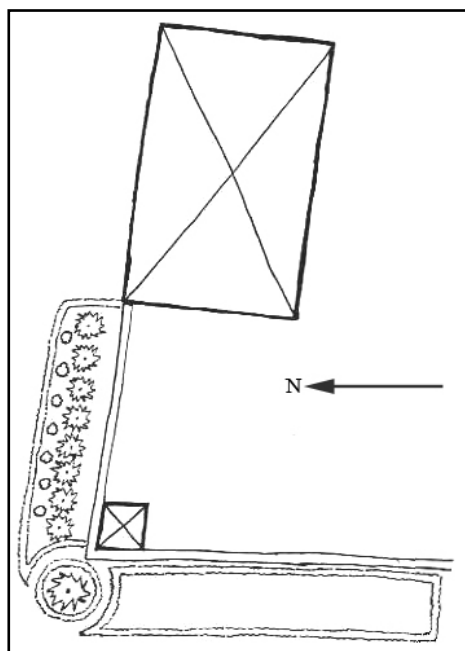
Figur 58. Rabatten längs murens västra yttersida. 1939.

Rabatter vid utsidan av muren

1939 fanns det en rabatt utanför det nordvästra hörnet av muren som gick runt köksträdgården (se fig. 57 och 58). På fotona ser man att hela rabatten var kantad av en låg, klippt buxbomshäck. I den del av rabatten som fanns på norrsidan ser man tydligt att det stod en rad med thujor eller ädelcypresser bakom en rad med små klot av buxbom. I rabatten som låg längs med murens västra yttersida växte lejongap (*Antirrhinum majus*), aff. Det enda spår som finns kvar av

Figur 59. Cypressen vid murens nordvästra hörn 2007.

Figur 60. Skiss över rabatterna vid murens nordvästra hörn.

rabatterna idag är den ädelcypress (*Chamaecyparis* sp.) som man kan se stå i hörnet på båda de svartvita fotona (se fig. 59). När rabatterna försvann vet vi inte, men den norra delen måste åtminstone ha försvunnit i samband med att man öppnade upp muren för infarten till torken. Utifrån fotona i figur 57 och 58 har det gått att skissa upp en plan över hur rabatterna vid murens utsida såg ut (se fig. 60).

3. Jordbergas samtid

Inventering

Inledning

Inför inventeringen har vi jämfört två olika flygbilder vilka är från 1940-talet respektive 1990-talet. Dessa har vi i sin tur jämfört med det kartmaterial vi ditintills skaffat oss. Vi tog dessa med ut i fält för att försäkra oss om att det som visas på planerna/ritningarna från de olika arkitekterna finns i verkligheten eller se spår av att det skulle kunna ha funnits. Att vi då kunnat bekräfta visst är inte lika roligt som att vi funnit sådant på plats som inte återfinns på ritningar eller i beskrivningar. Det har inte varit helt lätt att utläsa ur ritningarna vad som bara varit förslag och vad som verkligen genomförts. Ibland har det inte framgått vad som på de olika ritningarna varit inventering av befintliga strukturer och material, och vad som varit förslag till någonting nytt. Detta har låtit oss fundera och spekulera för att i nästa vända kunna bekräfta eller förkasta genom foton från äldre tid.

Vi har inventerat vid ett flertal tillfällen efterhand som vi funnit mer material om anläggningen. Första gången tog vi en promenad främst genom parken söder om den formella delen. Vi använde oss av en flygbild tillsammans med en karta. Det vi närmast sökte var gångsystemet och stigarna i parkanläggningen, vilka vi inte fann. Den stora överraskningen var de oväntade växter vi fann nere i parkens sydöstra hörn. (se fig. 61)

Nästa gång vi inventerade hade vi hunnit ta del av planritningar från Walter Bauers och Per Fribergs inventeringar (dessa är gjorda 1985 respektive 1971). Att Per Friberg hamnade där kom sig av att han gjorde värnplikten tillsammans med Hans-Göran von Arnold, och då kom de överens om att Friberg skulle ta sig en titt på anläggningen och en inventering gjordes²¹. Resultatet av denna inventering har delvis legat till grund för vår inventering av främst södra delen av parken. Något förslag till förvaltning eller utveckling har vi inte sett. Enligt Pär Gustafsson (professor vid forna *Institutionen för landskapsplanering* vid Alnarp) som arbetade med Per Friberg vid detta tillfälle, har det heller inte funnits något sådant²². Det var inte mycket mer vi fick ut av detta än det vi redan visste. Här fick vi klart för oss att det gångsystem som finns på många av ritningarna inte finns på platsen idag. Det som fanns var en förenkling av gångsystemet, med endast en körbar gång vilken sträckte sig genom hela området.

Förra godsägarinnan Clara von Arnold-Grön, mor till den nuvarande godsägaren, förklarade hur det sett ut på senare tid²³. Vid det här laget hade Otto och Catherine von Arnold även låtit oss ta del av en växtförteckning²⁴ och ett dokument²⁵ som förklarar vad som planterats under senare tid, det vill säga sedan 1950-talet och framåt, och då främst sedan 1990.

När vi varit i Köpenhamn och studerat Edvard Glaesels förslag och planer från början av förra seklet kändes det nödvändigt med ytterligare ett besök på platsen. Nu visste vi mer om det vi skulle leta efter, och samtidigt vad vi skulle leta efter. Denna inventering skulle bli ganska precis. Nu hade vi hunnit läsa in oss på Glaesels ritningar och hans beskrivningar över hur anläggningarna skulle byggas. Tillsammans med en del andra dokument från bland annat Landsarkivet i Lund,

²¹ GA, Friberg, inventeringsplan 1971.

²² Gustafsson, Pär, fd. arbetskamrat till Per Friberg, samtal 2007-05-17.

²³ von Arnold - Grön, Clara, fd. godsägarinna, intervju 2007-04-18.

²⁴ Bifogad ett mail från v Arnold Otto 2007-03-27.

²⁵ Ibid.

som syneprotokoll vid utflyttning från de olika bostäderna inom godset, gav detta oss en möjlighet att måla upp en bild att utgå ifrån.

Allt sammantaget med flygbilder, kartor, ritningar, beskrivningar och inte minst gamla foton har gett oss en samlad bild över hur det troligtvis har sett ut.

Vårt första besök på platsen

Följande oväntade växter fann vi under vår första rundtur längst ned i det sydöstra hörnet som egentligen hade karaktär av att bara vara lönnar och buskage: Valnöt (*Juglans regia*), Ginnalalönn (*Acer ginnala*), Korallkornell (*Cornus alba* 'Sibirica') och även en Kinesisk sekvoja (*Metasequoia glyptostroboides*).

Den andra inventeringen

Vid den andra inventeringen sökte vi spår från artonhundratalets mitt, bland annat ett redskapshus som Hansen nämnt i sin uppsats om Jordberga²⁶. Redskapshuset skulle ha stått strax norr om Östra beteshagen och sydost om slottet, men vi fann det inte. Istället fann vi ruinerna efter två statarhus²⁷ belägna ett par hundra meter öster om slottsbyggnaden. Vi kunde även konstatera att det hus som har legat sydväst om parkområdet på andra sidan vägen mot Källstorp inte längre finns. Enligt en notis i Sydsvenska Dagbladet kan vi läsa att det brunnit ner i början på 2005.²⁸

Vårt tredje besök på platsen

Tredje gången sökte vi specifikt efter resterna av den handelsträdgård som funnits inom godset. Intresset för denna har vuxit vartefter vi funnit belägg för den. Den ska ha haft funktion som leverantör till hushållet, plantskola, fruktodling och grönsaksodling. Runt denna har den mesta aktiviteten varit under 1900-talet. Det har byggts och rivits och byggts om. Det finns idag förutom trädgårdsmästarebostaden kvar rester av ett växthus och ett persikohus; Kvar i stommen till persikohuset står grundstammarna för persikorna, körsbärsplomon (*Prunus cerasifera*).

Söder om magasinet i det som varit Jordberga Slottsträdgård fann vi relikter av ett bestånd av pioner. Senare har vi fått veta att en del av dessa pioner har flyttats till rabatter uppe vid huvudbyggnaden²⁹. Öster om magasinet står en mur som har varit bakre väggen till ett vinkast. Vi fann också några häckplanteringar av olika ålder och storlek.

De spår som i övrigt finns kvar av den gamla Jordberga Slottsträdgård är två häckar längs det som varit gångar genom Jordberga Slottsträdgård i nordsydlig riktning. Den ena som är en tujahäck ser inte ut att vara så gammal då den bara är cirka tre meter hög. Troligtvis har den planterats någon gång efter 1950. Den andra består av olika växtslag och har nått fem till sex meter i höjd.

Ytterst i väst mot vägen följer en hagtornshäck på drygt halvannan meter hela området ifrån norr till söder. Innanför denna fann vi rester av häckar planterade, dessa skall ha inramat parceller och fruktträdgårdar under nittonhundratalet³⁰. Det intressantaste med dessa är att vissa ser ut att vara tredubbla, en naverlönshäck (*Acer campestre*) vilken idag i sin fria form hunnit bli uppemot åtta meter hög, med en lindhäck (*Tilia* sp.) innan om och till vissa delar även en almhäck (*Ulmus* sp.).

²⁶ Hansen, 2006, s 50.

²⁷ GA, Stjernswärd, 1945

²⁸ <http://sydsvenskan.se/skane/trelleborg/article137988.ece>, 2007-05-11.

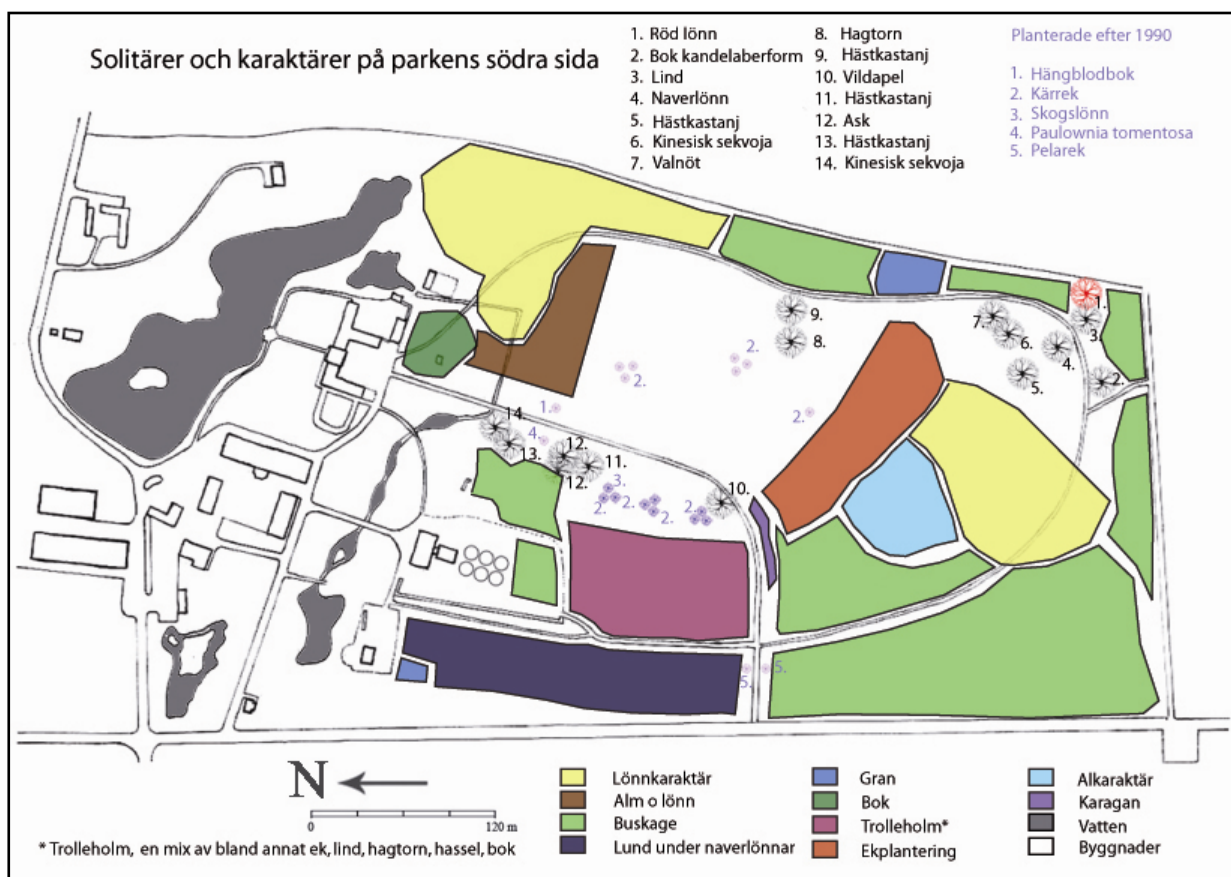
²⁹ von Arnold, Catherine, godsägarinna, samtal 2007-04-10.

³⁰ LLA, JGA, vol. C:1, syneprotokoll 1922.

Vi undersökte även platsen där lekstugan, som nu är flyttad, tidigare har stått. Grunden som lekstugan stått på och fundamentet till en spis finns kvar än idag. Här skulle enligt Glaesels planer ha funnits en rabatt framför lekstugan för barnens skull, och en allé ned till en krocketplan. Av allt detta fann vi bara några askar av anseelig storlek och symmetriskt planterade. Symmetrin förstärks av de stubbar som ser ut att ha stått i två rader, kan det manne vara allén? Lekstugan är idag flyttad cirka tvåhundra meter i nordostlig riktning, och vänd 180 grader, där den placerats på sin nya sockel, så att man ser den i ögonvrån på höger sida när man närmar sig huvudbyggnaden längs nya entrévägen. Entrévägen kantas närmast slottet av en lindallé klippt som en palissade d'Italienne. Lindarna planterades 1996³¹.

Den grandunge som enligt Clara von Arnold-Grön tidigare låg i Östra beteshagen finns inte mer. Däremot finns den med på Per Fribergs inventeringsritning från 1971.³² Strukturerna på denna stämmer i stort med vad vi finner ute i anläggningen idag men några undantag. Den ekplantering som Hans-Göran von Arnold gjort i södra ändan av Östra beteshagen finns inte med på planen från 1971, alltså har den tillkommit senare. Vidare finns nästan ingenting kvar av de granplanteringar som fanns då Friberg inventerade. De har försvunnit under de stormar som härjat i december 1999 och januari 2005³³.

Från södra infarten går en nyanlagd väg upp till torkanläggningen vid magasinet. Denna kantas av nyplanterade träd i form av vildaplar (*Malus* sp.). Den väg som löper på den västra sidan av muren genom gamla Jordberga Slottsträdgård har sällskap av en rad av valnötsträd (*Juglans regia*).

Figur 61. Solitärer och karaktärer på parkens södra sida 2007.

³¹ Insatser i Jordberga park sedan Catherine och Otto tillträdde 1990, 2007.

³² GA, Friberg, inventeringsplan 1971.

³³ von Arnold, Otto, godsägare, samtal 2007-04-10.

På många av Edvard Glaesels planer och skisser finns det en stig inritad som går i nord-sydlig riktning parallellt med den södra infarten (se fig. 62). Dess sträckning gick intill platsen där *Barnens trädgård* fanns och tycks ha slutat i en rund plats i södra delen av den västra beteshagen (se fig. 63). Stigen syns även inritad på en av lantmäteriets kartor från 1912³⁴. Om man tittar på de planer där Edvard Glaesel har inventerat och ritat in befintliga träd så har han ritat in en allé längs stigen. Eftersom allén inte är fullständig på hans planer utan har ett par luckor i sig så kan man förutsätta att det är träd som fanns planterade redan i början av 1900-talet när han jobbade med Jordberga och inte träd som han har föreslagit ska planteras.

De enda spår av stigen idag är rester av allén. Det är framförallt 2 stora askar som står precis intill varandra som skvallrar om att det har funnits en allé på platsen (se fig. 64). Totalt hittade vi 4 träd och 7 gamla stubbar. Dessa står i två rader i linje med varandra. Av stubbarna är det 4 som har rotskott som gör det möjligt att identifiera arten (se fig. 62).

Vad stigen i sig gick till, syns det inte några spår av. Vi vet inte heller vad den runda platsen var för något, inte heller när den tillkom eller försvann. Det enda man har att utgå ifrån är träden som står kvar men det är svårt att säga om de kan vara så gamla att stigen är äldre än den södra infarten som anlades 1841-1842.

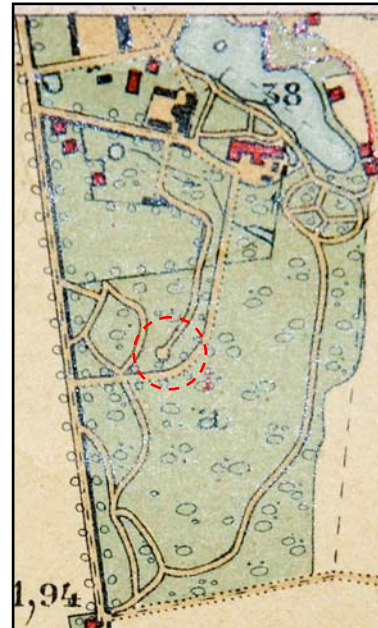
³⁴ LMM, Häradsekonomska kartan 1910-1915.

Figur 62. Plan över vilka träd som finns kvar i allén idag.

- 1 Hästkastanj
- 2 Stubbe (oidentifierad)
- 3 Stubbe (oidentifierad)
- 4 Ask (stubbe med skott)
- 5 Stubbe (oidentifierad)
- 6 Ask (stubbe med skott)
- 7 Ask
- 8 Ask
- 9 Ask (stubbe med skott)
- 10 Ask (stubbe med skott)
- 11 Hästkastanj

Men eftersom de två vägarna gick parallellt med varandra med bara ungefär 30 meter emellan så är det svårt att tro att den större, körbara, infarten fanns där först och att man sen anlade en stig, med en planterad allé, precis bredvid. Snarare var det tvärtom, att det fanns en stig som gick söderut till något och att man sen anlade en körbar infart och lät den gamla stigen finnas kvar.

Figur 63. Den mystiska rundeln i hagen markerad med en röd cirkel.

Figur 64. De stora askarna som finns kvar av den gamla allén.

Figur 65. Stubbarna efter träden i allén.

Vid vår inventering av den norra delen av parken den 14 maj 2007 noterade vi nedanstående träd (se fig. 66). Med undantag av två lindar (*Tilia* sp.) består alléerna längs med den gamla infartsvägen respektive vägen som leder till Magasinet uteslutande av hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*). I denna del av parken finns utöver träden en del prydnadsbuskar, såsom rhododendron, hortensia (*Hydrangea macrophylla*), korallkornell (*Cornus alba* 'Sibirica'), rosentry (*Lonicera tatarica*), syrénbuddleja (*Buddleja davidii*), japansk klätterros (*Rosa multiflora*) och kameliaschersmin (*Philadelphus x virginalis*).

Träd i parkens norra del

vetenskapligt namn	Svenskt namn
1 <i>Taxus baccata</i>	idegran
2 <i>Carpinus betulus</i>	avenbok
3 <i>Fraxinus excelsior</i>	ask
4 <i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj
5 <i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj
6 <i>Aesculus x neglecta</i> 'Erythroblastos'	gulbladig hästkastanj
7 <i>Morus alba</i> 'Pendula'	vit mullbär, hängform
8 <i>Magnolia</i> sp.	magnolia
9 <i>Sophora japonica</i>	pagodträd
10 <i>Liriodendron tulipifera</i>	tulpanträd
11 <i>Magnolia obovata</i>	junimagnolia
12 <i>Araucaria araucana</i>	brödgran, apträd
13 <i>Platanus x acerifolia</i>	hybridplatan
14 <i>Fagus sylvatica</i>	bok
15 <i>Aesculus x carnea</i> 'Briotii'	rödblommig hästkastanj
16 <i>Magnolia obovata</i>	magnolia
17 <i>Fagus sylvatica</i>	bok
18 <i>Metasequoia glyptostroboides</i>	kinesisk sekvoja
19 <i>Davidia involucrata</i>	näsduksträd
20 <i>Cercidiphyllum japonicum</i>	katsura
21 <i>Fraxinus excelsior</i>	ask
22 <i>Fagus sylvatica</i> var. <i>atropunicea</i>	blodbok
23 <i>Fagus sylvatica</i> 'Dawyck'	pelarbok
24 <i>Fagus sylvatica</i> 'Dawyck'	pelarbok
25 <i>Platanus x acerifolia</i>	hybridplatan
26 <i>Taxus baccata</i>	idegran
27 <i>Fagus sylvatica</i>	bok
28 <i>Fagus sylvatica</i> 'Asplenifolia'	flikbladig bok
29 <i>Alnus glutinosa</i>	klibbal
30 <i>Fagus sylvatica</i> 'Pendula'	hängbok
31 <i>Cedrus atlantica</i>	atlasceder
32 <i>Fagus sylvatica</i>	bok
33 <i>Taxus baccata</i>	idegran
34 <i>Pterocarya fraxinifolia</i>	kaukasisk vingnöt
35 <i>Acer platanoides</i> 'Rubra'	blodlönn
36 <i>Fraxinus excelsior</i> 'Pendula'	hängask

37	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
38	<i>Tilia tomentosa</i>	silverlind
39	<i>Carpinus betulus</i>	avenbok
40	<i>Fagus sylvatica</i>	bok
41	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
42	<i>Tilia</i> sp.	lind
43	<i>Fagus sylvatica</i>	bok
44	<i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj
45	<i>Fagus sylvatica</i>	bok
46	<i>Cercidiphyllum japonicum</i>	katsura
47	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
48	<i>Tilia</i> sp.	lind
49	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
50	<i>Tilia</i> sp.	lind
51	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
52	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
53	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
54	<i>Pyrus salicifolia</i>	silverpäron
55	<i>Pyrus salicifolia</i>	silverpäron
56	<i>Cercidiphyllum japonicum</i>	katsura
57	<i>Corylus colurna</i>	turkisk trädhassel
58	<i>Cercidiphyllum japonicum</i>	katsura
59	<i>Acer negundo</i>	naverlönn
60	<i>Tilia</i> sp.	lind
61	<i>Quercus robur</i>	skogsek
62	<i>Acer pseudoplatanus</i>	tysklönn
63	<i>Salix fragilis</i>	knäckepl
64	<i>Taxodium distichum</i>	sumpcypress
65	<i>Sequoiadendron giganteum</i>	mammuträd
66	<i>Taxodium distichum</i>	sumpcypress
67	<i>Alnus glutinosa</i>	klibbal
68	<i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj
69	<i>Salix fragilis</i>	knäckepl
70	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask
71	<i>Fagus sylvatica</i>	bok
72	<i>Fagus sylvatica</i>	bok
73	<i>Ginkgo biloba</i>	kinesiskt tempelträd
74	<i>Ginkgo biloba</i>	kinesiskt tempelträd
75	<i>Ulmus glabra</i>	alm
76	<i>Platanus x acerifolia</i> cv.	hybridplatan
77	<i>Castanea sativa</i>	äka kastanj
78	<i>Castanea sativa</i>	äka kastanj

Inventeringsplan norra delen av parken

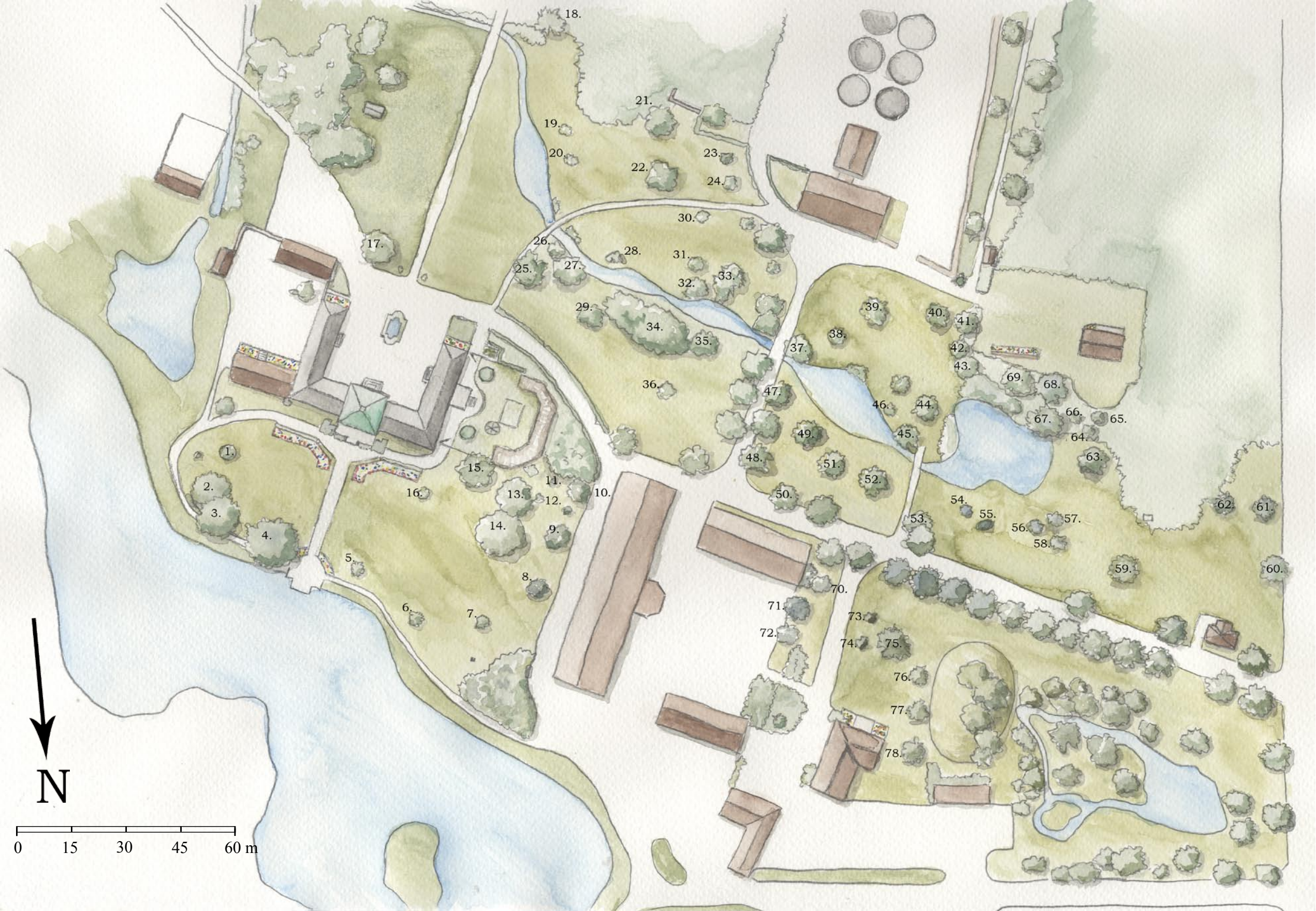

Fig. 66

Nya tillägg (1990-2007)

De nuvarande godsägarna Catherine och Otto von Arnold tillträdde 1990. Tidigare fanns det en mycket rikare trädgårds- och parkanläggning, men under 60- och 70-talet och framåt skedde många förenklingar och nedläggningar. Färre anställda gjorde att man fick rationalisera skötseln. Det fanns i 90-talets början t.ex. generellt få blommor och buskar. Istället dominerade stora gräsytor. Som nytillträdde ville Catherine och Otto öka skönhetsupplevelsena och berika den struktur som ändå fanns i parken. För följande text har vi tagit del av Catherine von Arnolds nedteckning (*Insatser i Jordberga park sedan Catherine och Otto tillträdde 1990*) om vad som gjorts sedan deras tillträddande.

Man hade under många år inte använt den södra infarten till slottet utan istället använt sig av den gamla västra infarten. Som nya ägare ville man gärna återskapa möjligheten för besökare att möta slottet som det en gång var tänkt att mötas. Nya grindstolpar, ritade av Catherine von Arnold, byggdes vid infarten från vägen mot Källstorp. Längs denna väg går en stenmur och hagtornshäck (*Crataegus* sp.) (se fig. 67) som man förlängde in genom infarten, och lät dessa båda kanta infarten fram till där vägen delar sig mot torkanläggningen. Vid slutet av stenmuren planterades två pelarekar (*Quercus robur* 'Fastigiata') för att ytterliggare markera infarten. Längre in på vägen planterades en lindallé (*Tilia* sp.) fram till östra beteshagens början. Efter båda beteshagarna, närmre slottet, planterades 1996 ytterliggare en lindallé. Den senare formklipptes som en palissade d'Italienne, d.v.s. träd med rätblocksformade kronor i en allé.

Med mer intensiv trafik till torkanläggningen så beslutade man sig för att leda in dessa tunga transporter från söder istället för som innan, genom gårdsområdet. På så vis slapp man problemet med skador på gräsmattor, annan växtlighet och de kullerstensbelagda ytorna. Utmed den nya infarten till torken planterades en del hästkastanj och vildapel. I slutet av densamma bildades en liten "refug" som planterades med buddlejor (*Buddleja* cvs.) och ett päronträd (*Pyrus communis*).

1991 tog man hjälp av landskapsarkitekt Barbara Johnson vid nyplantering av perenner i den gamla rabatten utmed köksflygeln. Här sattes bl.a. klängrosor (*Rosa* sp.) samt ytterliggare ett persikoträd (*Prunus persica* cv.) och pioner (*Paeonia* spp.) från den sedan länge nedlagda handelsträdgården. Man flyttade även hit en stenbrunn som tidigare stod vid pergolan i den privata trädgården väster om västra flygeln.

På äldre foton av parken norr om slottsbyggnaden kan man se att det intill stenlogen funnits ett tätare bestånd av buskar och träd, men då man på 50-talet tyckte det blev för mörkt så utglesades trädbeståndet för att få in mer ljus.

På 90-talet tyckte man att det återigen kunde behövas lite fler träd på platsen. Bland annat i samband med att Jordbergafestivalen anordnades varje sommar 1993-2003 började man återplantera en del träd för att skapa en finare och lummigare miljö på denna plats som till viss del fungerar som en del av den publika parkentrén. Som ett inslag i festivalen lät man en del av artisterna plantera var sitt

Figur 67. Entrén till södra infartsvägen.

träd med en tillhörande signerad skylt. Det har bl.a. planterats en hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*), ett rött hagtornsträd (*Crataegus laevigata* 'Paul's Scarlet'), ett tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*), ett pagodträd (*Sophora japonica*) och en junimagnolia (*Magnolia obovata*).

Figur 68. Del av rabatten norr om corps-de-logiet.

I och med festivalens inträde gjorde man försök att skapa en vackrare närmiljö kring slottet. Man kontaktade återigen Barbara Johnson och fick hjälp att anlägga rabatter där form och växtmaterial skulle knyta an till byggnadens jugendbarockstil (se fig.68). Rabatterna kantades av bergenior (*Bergenia* cv.) och fick en stomme av buxbomsklot (*Buxus sempervirens* cv.), spiralklippta tujor (*Thuja* sp.) och höga perenner. Idag, 2007, innehåller samma rabatter förutom buxbomsklot och bergenior bl.a. riddarsporrar (*Delphinium* cv.), silverax (*Cimicifuga* cv.), funkior (*Hosta* cv.), rosor (*Rosa* cv.) och salvia (*Salvia* cv.) (se fig. 68). Närmre dammen anlades två halvmåneformade rabatter som innehåller vita tovsippor (*Anemone sylvestris*), bergenior (*Bergenia* cv.) och buxbomsklot (*Buxus sempervirens* cv.). De gamla nätgrindarna invid stenlogens båda gavlar som förut höll utomstående borta togs bort.

Den privata trädgården väster om den västra flygeln inramas av en gammal pergola gjord av ekstörar. Trädgården hade under de föregående årtiondena blivit rätt trång och igenvuxen av stora buskage av bl.a. cypresser (*Chamaecyparis* sp.). Dessa togs bort av Catherine och Otto von Arnold. Utanför staketet anlades en liten liljeträdgård med kanter av buxbom.

Parkens trädbestånd i stort börjar få en ganska hög ålder. Från mitten av 90-talet har man därför börjat en fortskridande plantering av nya träd. Med Otto von Arnolds växande trädintresse har det planterats in en hel del solitärer på olika platser i parken. Förutom det som planterats vid stenlogen på gräsplanen norr om slottet, har man bl.a. planterat en del högvuxna arter för att skärma av blickfånget mot de sex silos som byggdes vid torkanläggningen 2006 (i den f.d. handelsträdgården). Resten av nytillskotten har blivit spridda över hela anläggningen. Exempel på arter som planterats är tärpil (*Salix x sepulcralis* 'Tristis'), pelarbok (*Fagus sylvatica* 'Dawyck'), pelartulpanträd (*Liriodendron*

tulipifera cv.), katalpa (*Catalpa* sp.), mammutträd (*Sequoiadendron giganteum*) och sumpcypress (*Taxodium distichum*).

Under en senvinter under 2000-talet rensade man dammarna på vassväxter, och återskapade cirkulationen i systemet genom att pumpa runt vatten. Med tiden har det dessvärre åter växt igen med dubbel kraft, så behovet av ytterliggare en rensning närmar sig. Dammen norr om grindstugan rensades från sly så att de små öarna kom fram. I förgrunden till dammen planterades krokusar (*Crocus* sp.) och gammeldags pingstliljor (*Narcissus pseudonarcissus* cv.).

4. Diskussion

Att tolka historien och parkens utveckling

Följa ledtrådar

Det största problem som vi stötte på under vårt arbete med analysen var att ju mer information vi hittat om en del, desto mer har någon annan del kommit i skymundan. Vi har efterhand gjort våra egna tolkningar och värderingar av materialet, vilket varit en förutsättning för att vi skulle kunna sätta oss in i hur anläggningen sett ut och utvecklats.

Då vi hittat ett spår i ett dokument, har vi följt detta med diskussioner och hypoteser om hur det kunnat se ut med ledning av det vi funnit. De fortsatta studierna har i många fall visat att vi antingen kunnat bekräfta eller förkasta hypoteserna genom att verifiera dem med antingen foton, ritningar, verifikat eller texter. I vissa fall har vi valt att antingen i text förklara våra hypoteser eller helt enkelt utelämna dessa ur uppsatsen.

De skisser och ritningar vi hittat i Edvard Glaesels arkiv har varit av flera typer, däribland, skisser på skisspapper, ritningar och illustrationsplaner. Några av dessa har aldrig blivit förverkligade, och det har varit en lång väg till att förstå vad som blivit av och inte. Vissa av de platser som vi vet blivit utförda som de var ritade 1906, kan man se spår av även idag.

Med hjälp av en uppsjö av flygfoton och markfoton tagna vid olika tider har vi kunnat fastställa ganska mycket av parkens utseende vid just den tiden. Men problemet med fotografier är alltid att det som är med på bild är väldigt begränsat. Vad som utspelar sig alldeles vid sidan av eller strax bakom kameran kan man aldrig veta. Detta kan exempelvis få ett buskage att verka mer slutet än det egentligen är eller helt enkelt göra en plats mycket svår att identifiera eftersom man helt saknar kännetecken i bilden.

Förstå hur det var tänkt

Bara för att vi vet att en plats har blivit utförd som den var ritad på en plan, så betyder det egentligen inte att vi vet så mycket mer om en plats än just vad man kan se uppfifrån. Då exempelvis Edvard Glaesel till sina planer inte kompletterade med några växtlistor, är det svårt att veta vilket uttryck han egentligen eftersträfvade. Rumsbildningen och utvecklingen av parken kan ha blivit en helt annan än han hade tänkt sig från början. Man kan ha ersatt växter som inte fanns att få tag på eller som gått ut av en eller annan anledning, och på så sätt helt ändrat på hans idéer om hur det skulle se ut. Detta är alltid en av svårigheterna då man har att göra med anläggningar som innehåller växter. Även om det är rätt växter som blir planerade, kanske de sköts annorlunda under en period, och deras ursprungliga form kan då gå förlorad.

En del av de förändringar som har gjorts under 1900-talets senare hälft har vi kunnat förstå genom att prata med både de nuvarande godsägarna, men även med den före detta godsägarinnan. Men hade de inte kunnat hjälpa oss med tankarna bakom, uppstår samma problem som med hela resten av anläggningens historia. Vi är väl de första att erkänna att det finns mycket i parkens historia som vi inte vet, eller någonsin kommer att få veta. Ett exempel som kan tas ur Hansens arbete är att man omtalar två platser som heter Erikslund och Carlslund. Den senare av dessa finns inte utmärkt på någon plan eller i någon beskrivning. I historien går mycket förlorat.

Parkens utveckling

Under drygt 650 år har Jordberga funnits på denna plats där vi ser den idag. Mycket har hänt i dess historia som kan förklara dess utseende. Men något som är viktigt att ha för ögonen då man ska föra in anläggningen i framtiden, är att den under alla dessa år har haft en lång tid på sig att utvecklas. Om man ser på det hela ur ett filosofiskt perspektiv, så kan ett träd som av en slump sådde sig på en plats i parken under 1700-talet, om det tillåts att växa upp, stått i vägen för en av gångarna som man ritade in i parken i början av 1900-talet. Det kanske var så att det var just detta träd som var orsaken till att just den svängen på gången kom till. Det är sådant som man helt enkelt aldrig kan få reda på eftersom det vid tillfället var självklart.

Vad vi har förstått har godset de senaste århundradena präglats av en stor dynamik. Det gäller såväl förvaltning och förnyelse av anläggningen genom byggande och omgestaltning, som nytänkande inom jordbruk och odling av trädgårdsprodukter. Parken har utvecklats över tiden där varje förvaltning har satt sin prägel. Några har tillfört nytt material och tagit större ytor i anspråk, medan andra har förenklat och glesat ut. Eftersom godset vid många tillfällen antingen har bytt ägare genom arv till en ny släkt, eller genom försäljning, så kan man tänka sig att man kanske inte alltid har hyst samma respekt för det som någon föregångare har lagt till. Ett exempel ser man på själva slottsbyggnaden. Den byggdes om i sin helhet i mitten på 1800-talet och bara 50 år senare fick den ett helt annat utseende. Om man gjorde så med huvudbyggnaden, hur ska man då inte ha behandlat parken.

Under 1900-talet har mycket stora förändringar blivit av. I en tid då allting bara ska gå fortare och fortare har man i omgångar rationaliserat bort bland annat de slingrande grusgångarna och glesat ut bland de träd som vuxit sig för stora. Men, med vår egen tid för ögonen kan man ändå förstå en del av de val som blivit gjorda.

Landskapsarkitekten Walter Bauer, var ute på Jordberga och jobbade med att lösa en del av problemen som fanns med de stora träden som skymde siktlinjer och byggnader. Han gav även förslag på vissa tillägg. Detta gjorde han helt utan att beakta platsens historia, annat än den historia som byggnaderna kunde berätta.

Att försöka frysa anläggningen eller godset vid en viss tidpunkt eller ett visst utseende tror vi inte skulle vara platsen till gagn – då vi kanske inte sett det bästa än. Vi vet ju inte vad framtiden kan ge med en så pass intresserad och aktiv förvaltning som ödmjukt och pietetsfullt tillför nytt samtidigt som man förvaltar det gamla.

Jordbergas framtid

Vi har inte vid något tillfälle under arbetets gång sagt, att "så här har det varit" utan har hela tiden hållit alla möjligheter öppna. Detta är en parkanläggning som har utvecklats och fortfarande utvecklas så mycket att det inte går att återställa den till dess "ursprungliga" skick. Dels därför att vi inte vet vilket som varit det ursprungliga och dels för att om vi väljer en tidsepok som vi anser har haft ett större inflytande än andra, så kommer mycket av det som är parken idag att försvinna.

En fullständig restaurering eller rekonstruktion kommer inte på fråga enligt oss, men att återställa en del av dess forna form, som en blinkning mot det som har varit, är något som vi har diskuterat. Detta är en svår balansgång. Ska man blinka till någon del av tiden, så får man bestämma sig för när denna tid var, och även varför det skulle vara nödvändigt med en sådan blinkning. Denna typ av tillägg måste även göras med de boende och förvaltningen av parken i åtanke. Det måste fortfarande finnas utrymme för att göra tillägg om parken ska kunna fortsätta att utvecklas.

Nedan har vi valt att lista våra förslag till förändringar i anläggningen och skötseln.

Blinkningar åt det förgångna

Norr om slottsbyggnaden

Vi skulle föreslå att parterren norr om slottsbyggnaden (se fig. 69) framför altanen får tillbaka sin helhet där den ligger i plan nästan vågrätt med sina två rabatter längs den södra kanten. Den skulle komma att ligga som en hylla framför altanen och öka det formella intrycket av barockanläggningen. Helheten skulle återskapas om man väljer att återställa den tvärgående gången framför samt de två gångar som ligger på var sida, i linje med slottsbyggnadens flyglar. Spåren av dessa gångar syns fortfarande tydligt i gräset, men problem kan uppstå då en idegran som står på gräset har vuxit sig allt för stor. Denna får då tas in något och minskas i sitt omfång.

Motiveringen till ett sådant återställande av gångarna är att just denna gångstruktur är mycket tydligt utritad på planer och finns med på många fotografier. Den syns fortfarande i gräset, och skulle med stor sannolikhet kunna återställa den formella känslan i parken norr om slottsbyggnaden; Denna park som idag med sina grösytor saknar gränser och avslut.

Figur 69. Gångarnas dragning norr om slottsbyggnaden.

Den nya entrévägen

Den nya entrévägen söderut i axeln från slottsbyggnaden har sedan 1906 varit kantad av klippta häckar. Häckarna löpte längs med vägen från planen framför slottsbyggnaden till kanske halva sträckan mellan planen och dammen med sina Rhododendronplanteringar. Efter halva sträckan blev häcken lägre och svängde ut åt sidan, för att omsluta de perennrabatter som varit placerade här.

En återplantering av dessa häckar med deras förenklade form som syns på ett fotografi från 1939 (se fig. 44), hade kunnat ge en samlad blick upp mot slottsbyggnaden. Vårt val att inte föreslå att det blir återställt med sina perennrabatter, har grundats på åsikten om att en sådan anläggning dels inte skulle kunna skötas med den grad av noggrannhet som en sådan plantering skulle behöva, och dels för att det inte finns några som helst nedteckningar på vilka växter som faktiskt har vuxit i rabatterna.

Söder om slottsbyggnaden

På sydsidan om slottsbyggnaden står det en stor bok (se fig. 70) på östra sidan av nya entrévägen, medan den västra sidans yta är tom. Det skulle behövas en nyplantering av ett träd här för att balansera upp den stora volymen på östra sidan.

Figur 70. Den obalanserade vyn mot slottsbyggnaden.

Idegranskloten

Intill slottsbyggnaden står det tre stora idegransklot, ett på den norra sidan och två på den västra (se fig. 71 och 72). De har med åren blivit lite förvuxna och redan en gång tagits in i storlek. Vi tycker dock att de kan tas in ytterligare 30 – 40 cm. På så vis kan de få en mer harmonisk storlek i jämförelse med slottet och hur de en gång har sett ut. Förhoppningsvis ger man dem även en möjlighet att bli tätare ända ner till marken. Nackdelen med genomförandet av denna idé är att under en femårsperiod kommer dessa klot att se mycket kala och risiga ut.

Figur 71. Idegransklotet norr om slottsbyggnaden.

Figur 72. Idegranskloten väster om slottsbyggnaden.

Rosenträdgården

På bilden till höger (se fig. 73) ser vi det som en gång var rosenträdgården. Vi skulle föreslå att man på denna plats, som just en blinkning till det förgångna, planterar storblommiga rosor gärna i en fristående rabatt på gräset.

Figur 73. Den forna rosenträdgården.

Dörren i muren

Det finns rester kvar av murgrönan som en gång klädde in magasinsbyggnadens västra fasad i fin grönska. Den står i hörnet där muren och magasinet möts och hänger ut över en del av muren (se fig. 74). Därunder finns den gamla dörren, som förr ledde in till *Slottsträdgården*, kvar. Vi tycker att man kan reducera murgrönan så att mer av muren, men framförallt dörren, kommer fram för att öka det pittoreska inslag som muren och magasinet tillsammans med dörren kan utgöra.

Figur 74. Murgrönan som döljer muren.

En värdig utveckling av det nya

Vägen till Magasinet söderifrån

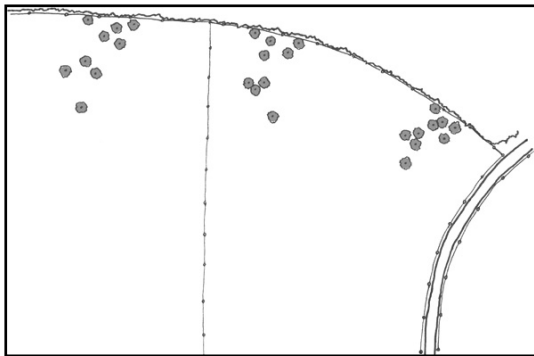
Vägen upp till magasinet och torkanläggningen från söder har stora kvalitéer när aplarna blommar. För att förstärka dessa ytterligare kunde det passa bra att plantera gullvivor i slänterna. Detta kommer att förstärka våraspekten samtidigt som det är relativt underhållsfritt.

Muren väster om den gamla köksträdgården

Intill den långa muren väster om Magasinet växer det idag en klängande form av vildvin. Man skulle kunna spänna upp någon typ av spaljétråd mellan de befintliga krokarna som sitter i muren för att få upp vildvinet från marken och ge muren ett fint inslag av grönt på sommaren och rött på hösten.

Beteshagarna

För att vinna intrycket av att man har ett beteslandskap framför sig när man står vid slottet och blickar söderut och för att få det att se mer naturligt ut finns det förbättringar att göra. Man borde låta träden i fonden (dvs. ekplanteringen i söder (se fig. 76) kliva ut i hagen i form av dungar med 5 resp. 3 och 1 träd i varje (se fig. 75). Dungarna bör göras glesare ju längre ut i hagen man kommer.

Figur 75. Principskiss av 5-3-1-planteringen.

Figur 76. Hagens gräns mot ekplanteringen.

Kärrekarna (*Quercus palustris*) som är planterade i hagarna ser lite ensamma ut. Om tanken är att slutresultatet ska bli ett beteslandskap med solitära ekar, en ekhage, kunde man redan från början ha planterat fler av samma art eller blandat med annat växtmaterial. Genom att plantera amträd, skulle man kunna nå målet tidigare. Eventuella tilläggsplanteringar bör inte göras med samma antal på alla platser. Det ger lite mer variation med olika stora dungar och det kommer att se mer naturligt ut. Sen kan man gallra ut dessa dungar, till önskat resultat i framtiden.

Resterna av vinkasten

Muren från vinkasten öster om Magasinet är en av få rester av byggnader från *Jordberga Slottsträdgård*. På den östra sidan står ett schersminbuskage (*Philadelphus* sp.) som håller på att breda ut sig och till viss del täcka kasten (se fig. 77). Detta bör skäras tillbaka så att hela kastväggen blir synlig. Blodbokshäcken som är planterad som en fortsättning av muren fungerar bra, men då är det synd om delar av muren försvinner bakom ett buskage.

Figur 77. Buskaget som döljer vinkasten.

Torkanläggningen

Det finns växter planterade för att dölja torkanläggningens cisterner. Tillsammans med äldre och större individer, t.ex. en blodbok och två askar fungerar skyddet bra i lövat tillstånd (se fig. 78). Vill man utveckla det visuella skyddet till att finnas där även under vinterhalvåret kan man plantera vintergröna växter bakom häckarna och träden så att de fyller sin funktion på vintern och "försvinner" på sommaren. Exempel på arter kan vara Jättetuja (*Thuja plicata*) eller mammutträd (*Sequoiadendron giganteum*).

Figur 78. Träden som döljer torkanläggningen.

5. Kort efterord

De förslag som vår diskussion har drivit oss att ge, är mycket mer ytliga än vi hade hoppats kunna komma till. Men med den brist på tid som vi haft var detta de förslag som vi ansåg vara viktigast. Det är svårt att komma med förslag till utveckling av en park som har varit i utveckling sedan den dag då den byggdes, men vi har ändå gjort vårt bästa i att föra in den i framtiden.

Det finns fortfarande mycket kvar att upptäcka om historien kring parken vid Jordberga. Vi har i vårt arbete med uppsatsen tvingats av olika skäl att utelämna information som vi redan samlat, men även att begränsa oss i vårt sökande.

Nittonhundratalets mitt och senare hälft är inte så väl dokumenterat (i räkenskaper och brev mm.) som det borde vara. Kanske är det för att man anser det oviktigt att skriva ner sådant som inte är historia. Problemet kommer då tiden har gått och det som var helt självklart i vardagen har blivit femtio år gammalt. Vi har i vårt arbete stött på detta fenomen. Från 1920-talet har vi hittat utsökta beskrivningar av omgivningarna. Man kompenserade för att man inte hade några planer eller fotografier, och beskriver istället allting i detalj. Denna typ av dokument kommer man förmodligen inte att hitta från vår tid, när vi i vår tur blivit historia. Med alla mail och all information som lagras digitalt, kommer vår del av historien att vara mycket bristfällig.

6. Figurförteckning

Omslagsbild: Del av vykort, GA. Fotoredigering: Cecilia Ek, maj 2007.

- Figur 1. Jordberga placering på Skånekartan. Cecilia Ek, maj 2007.
- Figur 2. Jordberga. Del av akvarell av Anders Sigfrid Rålamb. Kungliga biblioteket, Rålambska manuskriptsamlingen, vol. nr. 184. Digital överföring: KB.
- Figur 3. Jordberga på 1680-talet ur Burman-Fischers prospektverk från 1756.
<http://etnhum.etn.lu.se/arkiv/> > samlingarna > mandelgrenska samlingarna > alla fält: Jordberga > visa bilden. (http://130.235.242.95/mandbild/1_9/611.jpg) 2007-05-08.
- Figur 4. Karta över Jordberga 1825. Del av enskifteskartan över Stora Jordberga by, 1825. LMM, Källstorps socken, akt 7. Foto: Hanne Hansen, bearbetning: Daniel Mathiasson.
- Figur 5. Karta över Jordberga 1921. Del av Laga skifteskarta, 1921. LMM, Källstorps socken, akt 28. Foto: Hanne Hansen, bearbetning: Daniel Mathiasson.
- Figur 6. Corps-de-logiet i slutet av 1800-talet uppfört efter Brunius ritningar. Gårdens arkiv (GA). Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet.
- Figur 7. Taxus hibernica till höger i bild. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 8. En översiktlig plan över Jordberga 2007. Denna plan kan användas för att man lättare ska kunna orientera sig på Jordberga när man läser följande avsnitt om Edvard Glaesels tillägg. Plan gjord av Daniel Mathiasson, maj 2007. Med utgångspunkt i en plan av Per Friberg, 1971, GA.
- Figur 9. Corps-de-logiet efter ombyggnaden 1906-1908. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet.
- Figur 10. Landskabsgartner Edvard Glaesels illustrationsplan över Jordberga. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 11. Edvard Glaesels illustrationsplan. Del av plan. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson april 2007, Bearbetning: Ulf Persson
- Figur 12. Gräsplanen norr om trädgårdsmästarbostaden. Del av Glaesels plan. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson april 2007, Bearbetning: Hanna Fors.
- Figur 13. En av Glaesels tidiga skisser över den privata trädgården. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007
- Figur 14. Glaesels plan, som visar pergolan och trädgårdens utformning väster om den västra flygeln. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 15. Detalj av ett vykort visande pergolan. GA.
- Figur 16. Glaesels skiss över pergolan med måttsättning. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007
- Figur 17. Foton från insidan av den privata trädgården. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939
- Figur 18. E. Glaesels skiss över ett tänkbart gångsystem. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson april 2007, Bearbetning: Ulf Persson
- Figur 19. Vatten och dammar på plan av Edvard Glaesel ca 1906. Del av plan. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson april 2007.
- Figur 20. Lekstugan skymtar öster om slottsträdgården. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 21. Glaesels skiss över Barnens trädgård. Del av plan. KVL, vol. 308. Bearbetning: Daniel Mathiasson.
- Figur 22. Glaesels illustrationsplan över Barnens trädgård. Del av plan. KVL, vol. 308. Foto och bearbetning: Daniel Mathiasson.
- Figur 23. Jordberga Slottsträdgårds delar. Glaesels plan har använts som grund: KVL, vol. 308. Bearbetning: Cecilia Ek.
- Figur 24. Den norra och den västra delen av muren har olika formspråk. Foto: Ulf Persson, april 2007 Bearbetning: Cecilia Ek.
- Figur 25. De dubbla grindarna i norr. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 26. Buxbomshäckarnas och kordongträdens placering. Del av plan. Glaesels plan har använts som grund: KVL, vol. 308. Bearbetning av planen: Cecilia Ek
- Figur 27. Pärntråden som växte mot den västra murens insida. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 28. Rosenträdgården. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 29. Skiss över hur rosenträdgården kan ha sett ut, gjord av Cecilia Ek.
- Figur 30. En av tvärgångarna i fruktträdgården. Foto taget åt väster med trädgårdsmästarbostaden till vänster i bild, år 1939. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 31. Rosenpergolan. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 32. Glaesels ritning över vinkasten. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 33. Brygghuset 1939. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939, bearbetning: Cecilia Ek.
- Figur 34. Glaesels ritning över persikohuset. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 35. Persikoträdens uppväxta grundstammar idag. Foto: Cecilia Ek, april 2007.

- Figur 36. Ekonomihuset och persikohuset i profil? Detalj av en av Glaesels planer över Jordberga. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007. Bearbetning: Hanna Fors.
- Figur 37. Grunden till det forna växthuset. Foto: Cecilia Ek, april 2007.
- Figur 38. Glaesels ritning över växthuset. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 39. Växthuset blänker till vid slutet av vägen. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 40. Nya vinkasten i slutet av gången. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 41. Vattentornets tak i fotots övre högra hörn. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 42. Byggnadernas läge vid Jordberga trädgård. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007. Bearbetning: Cecilia Ek.
- Figur 43. Rabatterna längs den nya entrévägen. Vykort. GA.
- Figur 44. Rabatterna har tagits bort. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 45. Panorama över parken norr om slottet i början av 1900-talet. Foto: Julie Laurberg & Gad, Köpenhamn.
- Figur 46. Panorama över parken norr om slottet 2007. Foto: Ulf Persson, april 2007, bearbetning: Daniel Mathiasson.
- Figur 47. Flygfoto från 1939. Vykort. GA. Foto: A/B flygtrafik Dals Långed och Stockholm.
- Figur 48. Vid vattendraget söder om slottsbyggnaden. Del av vykort. GA.
- Figur 49. 1985 hade träden vid den gamla infartsvägen blivit för stora. Notera bron, jämför med annan vinkel i figur 48.. GA. Bild 6 i Walter Bauers arbete Foto: Walter Bauer
- Figur 50. 1985, bild mot magasinet, det är mycket mindre träd än man leds att tro. GA. Bild 24 i Walter Bauers arbete Foto: Walter Bauer
- Figur 51. Planteringen mellan arbetarstallet och arrendatorsbostaden 1939. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 52. Platsen mellan arbetarstallet och arrendatorsbostaden 2007. Foto: Cecilia Ek, april 2007.
- Figur 53. Glaesels plan över trädgården vid arrendatorbostaden. Del av Glaesels plan. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 54. Magasinet sett norrifrån 1939. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 55. Magasinet sett norrifrån 2007. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 56. Glaesels plan över magasinet. Del av plan. KVL, vol. 308. Foto: Daniel Mathiasson, april 2007.
- Figur 57. Tujor och buxbomklot längs murens norra yttersida. GA. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 58. Rabatten längs murens västra yttersida. Gårdens arkiv. Fotot är hämtat ur *Jordberga*, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Foto: Hellner, 1939.
- Figur 59. Cypressen vid murens nordvästra hörn 2007. Foto: Ulf Persson, april 2007.
- Figur 60. Skiss över rabatterna vid murens nordvästra hörn. Daniel Mathiasson, maj 2007.
- Figur 61. Solitärer och karaktärer på parkens södra sida 2007. Plan gjord av Ulf Persson, maj 2007.
- Figur 62. Plan över vilka träd som finns kvar i allén idag. Del av plan. KVL, vol. 308. Bearbetning: Daniel Mathiasson, maj 2007.
- Figur 63. Den mystiska rundeln i hagen. Del av plan. LMM, häradsekonomiska kartan 1910-1915. Foto: Hanne Hansen
- Figur 64. De stora askarna som finns kvar av den gamla allén. Foto: Ulf Persson, maj 2007
- Figur 65. Stubbarna efter träden i allén. Foto: Daniel Mathiasson, maj 2007
- Figur 66. Inventeringsplan norra delen av parken. Akvarell av Hanna Fors, 2007.
- Figur 67. Entrén till södra infartsvägen. Foto: Daniel Mathiasson, maj 2007.
- Figur 68. Del av rabatten norr om corps-de-logiet. Foto: Cecilia Ek, april 2007. Bearbetning: Hanna Fors
- Figur 69. Gångarnas dragning norr om slottsbyggnaden. Se figur 45.
- Figur 70. Den obalanserade vyn mot slottsbyggnaden. Foto: Ulf Persson, maj 2007
- Figur 71. Idegransklotet norr om slottsbyggnaden. Foto: Ulf Persson, maj 2007
- Figur 72. Idegranskloten väster om slottsbyggnaden. Foto: Ulf Persson, maj 2007
- Figur 73. Den forna rosenträdgården. Foto: Cecilia Ek, maj 2007
- Figur 74. Murgrönan som döljer muren. Foto: Daniel Mathiasson, maj 2007
- Figur 75. Principskiss av 5-3-1-planteringen. Daniel Mathiasson, maj 2007.
- Figur 76. Hagens gräns mot ekplanteringen. Foto: Ulf Persson, maj 2007.
- Figur 77. Buskaget som döljer vinkasten. Foto: Ulf Persson, maj 2007
- Figur 78. Träden som döljer torkanläggningen. Foto: Ulf Persson, maj 2007

7. Källor och litteratur

Otryckta källor

Muntliga källor

von Arnold - Grön, Clara, f.d. godsägarinna, intervju och rundvandring, 2007-04-18.

von Arnold, Catherine, godsägarinna, samtal, 2007-04-10.

von Arnold, Otto, godsägare, samtal 2007-04-10.

Gustafsson, Pär, professor vid f.d. institutionen för landskapsplanering SLU Alnarp, i egenskap av fd. arbetskamrat till Per Friberg, samtal 2007-05-17.

Arkiv

Gårdens arkiv (GA)

Jordberga, bok sammanställd av Brita Stjernswärd 1945, Nordiska museet. Boken innehåller bl.a. foton tagna av Hellner 1939.

Vykort föreställande Jordberga från diverse årtal.

Bauer, Walter, inventering av parken samt förslag, pärm med text och bild (även teckningar av Lisa Bauer), 1985.

Friberg, Per, Inventeringsplan, 1971.

Landsarkivet i Lund (LLA)

Jordberga godsarkiv (JGA)

vol. B8: 2 Verifikationer

Trädgårdsmästare för åren 1815-1820 har nämnts i denna volym.

vol. B8:47 Verifikationer 1905-06

Sammandragning av kostnadsförslagen för år 1905.
Kostnadsförslag å mureriarbete vid Jordberga Trädgård, 1905.
”Inhandlade fröer” 23 mars 1906.

vol. B8:48 Verifikationer 1907

verifikat 173, arbete med nygrävning av ankdammen mm.
Trädgårdsmästare för åren 1905-1907 har nämnts i denna volym.

vol. B8:49 Verifikationer 1908

Verifikat: Angående inköp av skalade eklämmor till pergolan, 10 november 1908
Trädgårdsmästare för åren 1907-1908 har nämnts i denna volym.

vol. B9:1 (antagnings-) Anställningskontrakt 1839-1897

PM för trädgårdens och Parkens skötsel vid Jordberga, Hanssons lönevillkor,
m.m. 29:e september 1879.
PM till trädgårdsmästaren 10:e februari 1882.

Trädgårds inventarium 1883.

Syneprotokoll 1884.

I "Förteckning över löner, stater och gratial samt tjänstekontrakt/1920" nämns trädgårdsmästare Persson.

vol. B12:2 Verifikationer för trädgården 1882-83

verifikat 30: 24:e juli 1883, *Betalt frakt för grönsaker från Malmöstation till torget.*

verifikat 8: 4:e maj 1883, *Ifrån Jordberga Trädgård har undertecknad emottagit följande sårter träd och buskar.*

verifikat 16: 18:e oktober 1883, *Till trädgårdsanläggningen hos Per Persson i stora Jordberga har jag ifrån Jbga Trädgård erhållit följande.*

verifikat 19, 20, 22, 27, angående kvinnor i trädgårdsdagsverken.

I trädgårdsverifikat 57 nämns trädgårdsdräng Hans Andersson.

verifikat 59, angående trädgårdsdrängens kost och tvätt.

vol. C:1 1751-1927 kontrakt ang. Slottsträdgården 1919 äv. syneprotokoll 1919-1922

Syneprotokoll 1922

Besiktningssprotokoll i Jordberga Slottsträdgård den 7 november 1919.

I denna volym nämns trädgårdsmästare F. Nilsson.

vol. E1:3 Förteckning över växter 1912-1914 samt 1919

verifikat: *Till Slottet lämnade trädgårdsprodukter juni 1912.*

verifikat: Oktober 1912, uppräknig av blommor lämnade till slottet.

verifikat: *till Kyrkogården lemnade Blommor o Kransar 31:a okt 1912.*

verifikat: aug – okt 1912, blandade onumrerade verifikat som beskriver persiko- och vindruvsskörden.

verifikat: första sidan av *Grönsaker avlämnade till slottet, Augusti månad, 1912.*

vol. G6:10 Trädgård och Parkbokslut 1931 ➔

Trädgård och Parkbokslut 1934.

Trädgård och Parkbokslut 1935.

vol. H:12 Verifikationer 1875-1878 Dorothée von Nolcken

verifikat: *Jordberga Trädgårdar till H Möller i Malmö Debet, 29:e oktober 1877.*

Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole (KVL)

Glaesels arkiv

vol. 308

Ritning över vinkast.

Ritning över persikohus.

Ritning över växthus.

Skissartad ritning (med höjdkurvor) över Jordberga.

Kungliga biblioteket (KB)

Rålambska manuskriptsamlingen

vol. 184

Jordberga Sätessgård. Akvarell av Anders Sigfrid Rålamb.

Lantmäteriet i Malmö (LMM)

Häradsekonomiska kartan, 1910-1915.

Ekonomiska kartan, 1967.

Källstorps socken

Akt 7

Enskifteskartan över Stora Jordberga by, 1825.

Akt 28

Laga skifteskarta, 1921.

Övriga otryckta källor

Insatser i Jordberga park sedan Catherine och Otto tillträdde 1990, sammanställning av Catherine von Arnold, våren 2007.

Hansen, Hanne, *Trädgård – en angelägen fråga*, Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet, Alnarp, 2006.

Elektroniska källor/Internet

<http://etnhum.etn.lu.se/arkiv/> > samlingarna > mandelgrenska samlingarna > alla fält: Jordberga > visa bilden. (http://130.235.242.95/mandbild/1_9/611.jpg) 2007-05-08.

<http://www.ingmarbergman.se/> > film > Sommarnattens leende (1955) > Film/foto > Från filmen [6/15]. (<http://www.ingmarbergman.se/closeup.asp?guid=906C1F4B-8D44-4A4F-8899-EFAE2ADF6A46&item=F5448968-6342-4099-9AA8-87E43701D31E>) 2007-05-16.

http://www.gamlavykort.nu/forum3/forum_posts.asp?TID=1017, 2007-05-16.

<http://sydsvenskan.se/skane/trelleborg/article137988.ece.>, 2007-05-11.

http://www.overgrans-jordbruk.se/press/Sp%E5ngbergs_saltgurka_Viola.pdf, 2007-05-13.

<http://www.ne.se>

sökord: nygotik, 2007-05-08.

sökord: frontespis, 2007-05-16.

sökord: vitmena, 2007-05-09.

sökord: läm, 2007-05-07.

sökord: sparre, 2007-05-07.

sökord: fläder, 2007-05-16.

sökord: brygghus 2007-05-09.

<http://runeberg.org/nfcf/0456.html> Nordisk familjebok, sökord: spröjsverk, 2007-05-08.

http://stockholms.lans.museum/byggnadsvard/bygg2.cfm?in_idnr=10. Stockholms läns museum. >Byggnadsvård >stomme, >stående timmer/resvirke 2007-05-07.

Tryckta källor och litteratur

Ericsson, Nils Johan: *Anteckningar under en resa i Skåne 1870: en bild af trädgårdsskötselns ståndpunkt derstädes*, Stockholm, 1871.

Hansson, Marie och Björn, *Allt om trädgård*, Italien, 2005.

Kjellberg, Sven T. och Svensson, S. Arthur (Red.): *Slott och Herresäten i Sverige, Skåne del 2*, Malmö, 1966.

Ljunggren, Gustaf: *Skånska herregårdar, band II, Jordberga*, Lund, 1854.

Ochsner, Bjørn , *Fotografer i og fra Danmark til og med 1920*, Danmark, 1986.

The Hillier manual of Trees and Shrubs, sixth edition, England, 1992.

von Linné, Carl: *Carl Linnaeus Skånska resa förrättad år 1749*, Södertälje, 1982.

Bilagor

Bilaga A

[s 1/1]

Ägarlängden är hämtad från Kjellberg och Svensson (Red.), 1966, s. 149-151.

Ägarlängd för Jordberga gods

1355	Anders Hollunger, kallad Gagge, till Stora Jordberga Därefter flera medlemmar av släkten Gera, som kallade sig Most
1419	Synde Esbernsen till Lilla Jordberga
1440	Henrik Hollunger, gm Boel Björnsdatter Skaldre till Osby Deras son Tage Henriksen Hollunger, gm Maria Törnekrands.
1493	Deras dotter Boel Tagesdatter Hollunger gm Jacob Geed till Rösjöholm
1546	Deras dotter Karen Jakobsdatter Geed, gm Mogens Krabbe till Vegeholm
1587	Deras son Tage Mogensen Krabbe gm Sofie Friis
1612	Deras son Iver Tagesen Krabbe gm Karen Marsvin
1666	Deras dotter Mette Iversdatter Krabbe gm Christian Vind till Nörholm
1684	Genom köp av en fjärdedel Fredrik von Buchwaldt gm Benedicta von der Wisch. Denna fjärdedel ägdes sedan av: 1696 deras son Georg von Buchwaldt, ogift 1709 hans syster Emerentia von Buchwaldt gm Rheinhold von Liewen 1738 deras dotter Charlotta Elisabet von Liewen gm Berent Vilhelm von Dellvig 1761 deras döttrar Sofia Emerentia och Charlotta Vilhelmina von Dellvig, den sistnämnda gm Henrik Julius Coyet, som löste till sig den andra systemens del 1786 genom köp Arvid Fredrik Kurck
1690	Genom köp av tre fjärdedelar Johan Silnecker gm Anna Mårtensdotter Kijl. Dessa tre fjärdedelar ägdes sedan av: 1694 deras son Peter Silnecker, ogift 1710 hans syster Margareta Silnecker, ogift 1732 hennes systers dotterdotter Christina Gustaviana Ingelotz 1732 genom köp Anna Christina Adlerstierna, änka efter Georg Didrik Hasenkampff, samt Johan Tham 1743 genom köp Margareta Thott, änka efter Axel Gustaf Kurck 1749 deras barn Arvid Fredrik och Margareta Sofia Kurck 1759 genom köp av systemens del Arvid Fredrik Kurck
1786	Genom köp av den saknade fjärdedelen Arvid Fredrik Kurck, gm Hedvig Ulrica von Nolcken, barnlösa
1810	Hans syster Margareta Sofia Kurck gm Arvid Reinhold von Nolcken
1811	Genom köp deras son Erik Reinhold von Nolcken gm Anna Magdalena Eleonora Strömfelt
1834	Deras son Carl Adam von Nolcken gm Sofia Henrietta Margareta Dorotée Ehrensvärd
1857	Deras dotter Clara Amalia von Nolcken gm Carl Gustaf Stiernswärd
1896	Hans änka Clara Amalia von Nolcken
1939	Hennes son Gustaf Jonas Stjernswärd gm Wanda Marie Curtois Grön
1950	Deras dotter Clara Charlotte Wanda Grön Stjernswärd gm Hans Göran Reinhold Baltzar von Arnold, samt hennes tre barn
1990	Deras son Otto von Arnold gm Catherine Paues

Bilaga B

[s 1/1]

Verifikat för sålda växter 1883

Källa: Landsarkivet i Lund, Jordberga godsarkiv, volym B9:1
(antagnings-) Anställningskontrakt 1839-1897

8

i från Järdlenga trädgård han under tecknad
Emotaget pålyjande sålter träd och Buskar.

60 St. divarse parkträd
7 " parkträd
36 " Bok Till Lust-hus
1245 " Lagtorns Planter
138 " Blomster Buskar
30 " Stora Stora alm

Länge den 4 Maj 1883
Nils Krusö

16

Till Trädgårdsanläggningen hos Per Persson i Stora
Jordberga har jag ifrån Jöns trädgård erhållit följande:

16 Frukträd	60 Krukebärsbusk.	60 Vinterbärsbuskar
100 Hallonbusk.	5 Aléalm	5 famn. Barborn
40 Parkträd	46 Parkbuskar	500 Ligustrum.
Ytterligare 2 1/2 famn Barborn		

Säml. & St. Jöns 18de Okt. 1883
Frans Stenlund

Renskrivning av syneprotokoll 1884

**Källa: Landsarkivet i Lund, Jordberga godsarkiv, volym B9:1
(antagnings-) Anställningskontrakt 1839-1897**

”År 1884 den 17 oktober inställde sig undertecknade i Jordberga trädgård för att uppå anmodan af Ryttmästaren och Riddaren Herr. C. G. Stjärnswärd därstädes förrätta tillträdessyn å åbyggnaderna, hvilka jämte trädgården på arrende blifvit öfverlemnade åt Trädgårdsmästaren A. Thorvaldsson.

Wid förrättningen var Thorvaldsson närvarande och företogs densamma i den ordning som följer:

Trädgårdshuset. 62 fot långt, 51 fot bredt, och 12 fot högt, är uppfördt af tegel å norra långsidan och båda gaflarna, i rundbågsstil med pelarne af 2 och speglarne af 1 stens massiv tegelvägg å södra långsidan utgöres väggen af 13 st ekepelare med 12 lufter¹ för orangerifönster, allt på gråstensfot under tak af hyflade spån samt plåttäckt, takås, takrännor och stuprör är af zink.

Wäggarne och gråstensfoten fogstrukna.

Byggnaden är inredd till förstuga med en orangeriangpanna, försedd med värmeledning af jernrör samt skorstensmurning, kontor, dagliga rummet, sängkammare, förstuga med kakelugn och skorstensmurning samt trappuppgång till vinden. Kök med en mindre jernspis jemte spiskammare å den norra sidan samt 3^{ne} orangerirum å den södra.

På vinden finnas 2^{ne} gafvelrum.

Golfven i förstuga, kök, spiskammare och orangeriet utgöras af tegel och äro wäggarne i detta slamfärgade, öfriga rummen äro tapetserade och hafva brädgolf, i de öfriga loft af bräder.

Yttertrapporna äro af bräder.

I kontoret finnes en rund pottugn², i dagliga rummet en jernkamin, i sängkammaren en kakelugn af jern, uteläggare.

Till och emellan de olika rummen finnas 7 spegeldörrar, 1 slät dörr, på den norra sidan 2 par ytterdörrar och i gaflarne till orangeriet 2 par dubbeldörrar, alla försedda med låsar och beslag, till rummen finnas dessutom 4 st 4 luftiga 6 rutiga fönster, 2 par gafvelfönster och 2^{ne} dörrfönster med beslag samt till orangeriet 12 st beslagna 32 rutiga fönster försedda med brädluckor.

Samtliga dörrar, fönster och luckor i denna byggnad äro oljemålade både in- och utvändigt. Takstolen består af [?] st, [?] x [?] tums bjelkar och [?] par [?] x [?] tums sparrar med hanbjelkar.

Å denna byggnad anmärktes följande bristfälligheter:

I kontoret och gafvelrummen voro tapeterna söndriga omtapetseras för kronor 15.00

Yttertrapporna repareras för 3.00

Brygghuset 42 fot långt, 12 fot bredt och 6 fot högt är uppfört af korsvirke och tegelväggar under halmtak och inrett till drängkammare med en jernugn (uteläggare), eldstad med skorstensmurning, brygghus med jernpanna, hönshus, wedbod, afträdeshus och svinhus – utvändigt rappad, invändigt hvitmenad. I hela byggnaden finnes loft af bräder i ena halfvan är tegelgolf, resten af lera. Till och emellan rummen finnas 7 enkla dörrar och 3^{ne} enkla fönster, samt 1 par portar – alla med beslag.

Lutebyggnaden 20 fot hög [sic!]³, 8 fot bred och 5 fot hög vid spalie-muren, uppförd af resvirke⁴ och bräder under tak af halm, har 3 enkla sparrar⁵ – är inredd till redskaps- och materialbodas.

¹ Ett fönsterglas med omgivande bågar kallas gemensamt för en luft. Ett fönster kan bestå av en, två eller flera lufter. *www.ne.se sökord: fönster 2007-05-07.*

² En pottugn är en enklare typ av kakelugn med blyglasyr. *www.ne.se sökord: pottmakare 2007-05-07.*

³ Sic. Att byggnaden skulle vara 20 fot (5,9 m) högt låter orimligt. Då ”hög” står på två ställen är det troligt att man skrivit fel den ena gången och menat att byggnaden var 20 fot lång och 5 fot hög.

Till densamma finnas 3 enkla fönster och 2 dörrar – väggarna utvändigt tjärstrukna. Hela byggnaden gammal och bristfällig.

Bryggarhusgården är omgäfvnen af staket, dels nyuppsat, dels äldre.

Spalie-muren 44 fot lång och 11 fot hög är uppförd af massiv tegelvägg kalkrappad med tak af spån.

Blomkast 48 fot lång, 5 fot hög å norra och 3 fot å södra långsidan samt 8 fot bred, är uppförd af 1 tums fogad tegelvägg och indelad i 3^{ne} fack, med skiljeväggar af tegel, försedd med planklistar och 10 st fönster.

Ringmuren omgäfvande fruktträdgården längs hela den westra sidan samt hälften af den norra till magasinet, är 15 fot hög och uppförd af massiv tegelvägg i rundbågsstil med 1 stens väggar i speglarne och 2 stens i pelarne, utvändigt fogstruken, invändigt kalkrappad och hvitmenad, täckt med tegel. I densamma finnas 2^{ne} ingångar till trädgården, försedda med luckor med låsar och beslag.

Westra Winkasten, 61 fot lång 10 fot bred och 14 fot hög stående mot ringmuren, som utgör dess norra vägg, gafvelväggarna äro uppförda af 1 ½ stens mur, kalkrappade ut och invändigt, är inredd till tvenne drifhus med eldstad och en på södra långsidan murad tegelugn inmynnande i tvenne kanaler, som fördela sig åt ömse håll i kasten och utmyнна i skorstenarne, anbringade med rörledningar i gafvelväggarne.

Till eldstaden leder trappa af tegel, öfvertäckt af ett par trälämmar⁶.

Takstolen består af 15 st sparrar, försedda med planklistar för 14 större, 14 mindre takfönster jemte gallerverk för rankor.

Till kasten finnas 1 enkel slät dörr, 2^{ne} dubbeldörrar. Fönster och dörrar oljemålade, öfriga virket tjärstruket.

Östra kasten, 48 fot lång, 12 fot bred och 8 fot hög å norra 2 fot å södra långsidan, uppförd af 1 ½ stens tegelväggar, utvändigt fogade invändigt rappade, är inredd till 2^{ne} wextbänkar för drifning af win, har 2 st dubbeldörrar med låsar och beslag. Takstolen består af 10 st sparrar med planklistar för 9 st större, 9 st mindre takfönster. Dörrar och fönster äro oljemålade - öfriga virket tjärstruket.

Rappningen å väggarna aftalas repareras för kronor 10.00.

Öfriga delar af fruktträdgården är omgäfvnen av stakett, tjärstruket.

Summa brister kronor 28.00.

Brandförsäkringsvärdet ansågs böra åsättas trädgårdshuset kronor 4500, brygghuset 100 kr, lutebyggnaden, 30 kronor, blomkast 100 konor, westra winkasten 400 kronor och den östra 200 kronor.

Trädgårdens byggnader och omgäfvningar sålunda beskrifas wara med undantag af här ofvan anmärkta bristfällnen till större delen nyreparerade och i godt skick och åligger det arrendatorn att i desamma i enlighet med kontrakt städse mål underhålla för att med ett skeende afträde i lika godt skick aflemna.

Widare förekom ej. Den med förrättningen missnöjde eger rätt, att i full befogenhet och inom 3 månader efter, sedan han af denna förrättning erhållit del genom stämning till

⁴ Under 1800-talet började man i större utsträckning använda stående timmer i huskonstruktioner och omkring 1900 var det vanligt. Anledningen var att tekniken med resvirke var ett enklare och därmed ett billigare och snabbare hantverk. Stående timmerstommar är inte lika stabila och hållfasta som stommar av liggande timmer. http://stockholms.lans.museum/byggnadsvard/bygg2.cfm?in_idnr=10. Stockholms läns museum. >Byggnadsvård >stomme, >stående timmer/resvirke 2007-05-07.

⁵ En sparre är grövre timmer med nästan kvadratisk genomskärning, ofta använd som takbjälke. www.ne.se sökord: sparre 2007-05-07.

⁶ En träläm är en större, öppningsbar träskiva, som används för att avgränsa ett utrymme. www.ne.se sökord: läm 2007-05-07.

Wemmenhögs Härads Rätt, sin klandertalan anhängiggöra, men försummas detta så winner Synen laga kraft.
Sålunda förekommet och förrättadt som ofvan.

[oläsligt]. J. Håkansson

Ola Johansson

S. Ahlström

Ett med detta Syninstrument likalydande exemplar har jag denna dag emottagit erkännet.
Jordberga Hufvudgård den 30 februari 1885.
A. Thorvaldsson

Bevittnas

S. Andersson

[oläsligt]. J. Håkansson”

Bilaga D

[s 1/3]

Renskrivning av besiktningsprotokoll 1919

Källa: Landsarkivet i Lund, Jordberga godsarkiv, volym C:1 1751-1927
kontrakt ang. Slottsträdgården 1919 äv. syneprotokoll 1919-1922

Besiktningsprotokoll i Jordberga Slottsträdgård den 7 november 1919.

Undertecknade inställde sig på anmodan av Fru Clara Stjernswärd, född von Nolcken, å Jordberga, i Jordberga Slottsträdgård, den 7 november 1919, för att därstädes hålla besiktning å växter och inventarier, med anledning av att trädgårdsmästare F. Nilsson, enligt kontraktet av den 28 juli 1919 övertagit brukningsrätten av ovannämnda trädgård, från och med den sistlidna 1 november.

Trädgårdsmästare F. Nilsson var vid besiktningen närvarande och företog densamma i följande ordning:

A: Växter:

55 st. Asparagus i 6" krukor
30 " " i 4" krukor
1 " Aspedistra
12 " Amaryllis
20 " Achimenes
45 " Agapanthus
20 " Adiantum, större
30 " " i 4" krukor
3 " Araucaria
18 " Ageratum
2 " Begonia rex
75 " " semperfl. Erfodia
20 " " glorie de Louraine
30 " " (knöl) gula
12 " " " hvita
20 " " " ljusröda
25 " " " mörkröda
125 " " " dubbla å enkla (krukbegonia)
8 " Billbergia
26 " Calla
25 " Coleus
3 " Cyclamen
230 " Chrysantemum (stor- och småblommiga)
2 " Calladium
10 " Camelia
20 " Campanula pyramidalis
4 " Cypressus
22 " Cinneraria
18 " Dracena större
15 " " i 4" krukor
25 " Euonymus (större och mindre)
65 " " i 4 " krukor
4 " Epiphyllum
5 " Franeo
70 " Fucksia i 4 " krukor
4 " Fikonträd
40 " Heliotrop
45 " Hortensia
9 " Viburnum timus

28 " Veronica
 40 " Pelargonium Madame Sallery
 20 " " klångpelargonium
 150 " " Zonale
 40 " " Engelska (större)
 90 " " " i 2 " krukor
 60 " Penstemon
 65 " Primula obconica
 50 " " chinensis
 135 " Rosor i 6 " krukor
 35 " Gyllenlack
 30 " Sedum carneum
 6 " Veltonia
 2 " Solfjäderspalmer
 3 " Phoenixpalmer
 15 " diverse ormbunkar
 6 " Phalangium
 10 " Phytolacca
 Cannarötter i block
 Dahliarötter i "
 240 st. jordgubbar i korgar till drivning

Inventarier

2 vattentunnor på hjul
 2 skottkärror
 1 järnvält
 1 trävält
 1 årder
 1 harv
 1 fjederharv 2^{ne} pinnar lösa, söndriga.
 1 stor gångskyffel för hästanspann, söndrig, värdelös
 3 regnvattenbaljor
 1 fjederlastvagn nyrepar. och i godt skick
 1 bogsele, nyreparerad, nästan ny
 4 vatttenkannor av zinkplåt större delvis lagade
 4 " " " mindre
 2 mässingssprutor
 5 termometrar
 1 max – minimum termometer
 15 skyffeljärn en del något slitna. 5 st. blad uppslitna
 17 järnrävsor, hvaraf 8 st. med pinnarna uppslitna
 3 trärävsor (krigskvalité)
 2 häcksaxar
 1 rotsax
 1 kvistsax
 2 gräskantsaxar
 3 gräsklippningsmaskiner hvaraf en oduglig
 1 spikhammare
 1 stiftång
 1 hovtång
 1 stifthammar
 2 yxor
 1 stocksåg
 2 vedsågar
 1 slägga
 3 järnkilar
 1 diaman
 1 gödselgrip

1 grävgrep, mellersta hornet bristfälligt
2 spadar
4 ogräskrattor obrukbara
1 gårdskratta söndrig
4 järnhackor
1 järnspekt
Blomsterkäppar, (bambu) och bönstänger
1 mangel, gammal men användbar
1350 st. 2 " krukor
125 " 3 " "
4 potatiskorgar 12 små korgar
1 st. regnmätare
5 äldre lagerträd
8 yngre "
1 betsman
1 kalkspruta
2 vattentunnor
Stängselnät kring trädgården

Halm och rörmattor fanns icke vid inventeringen, men halm och vassrör erhåller trädgårdsmästaren kostnadsfritt av Godsförvaltningen hvarjemte 13 dagsverke finnes tillgängliga av trädgårdstorpens Nils Andersson, Lilla Jordberga, som i trädgården brukar utgöra detta arbete. Då han på ett dagsverke kan utgräva cirka 3 mattor, vore trädgårdsmästaren skyldig vid ett skeende avträde kvarlämna ungefär 39 halm- eller vassrörmattor eller i brist därpå ovannämnda dagsverken.

77 st drivbänksfönster, hvarav 47 st voro helfärdiga och i godt skick, å de övriga 30 anmärkas att en del av träverket var murket samt några glas söndriga, men anses kunna lagas och brukas.

3 st mindre drivbänksfönster.

Lådorna till ofvannämnda drivbänksfönster voro ungefär hälften i godt skick, övriga mer eller mindre murkna.

Samtliga inventarier äro brukade, men befinna sig i fullt användbart skick med undantag av ovanstående anmärkningar.

Enligt § 9 i kontraktet mellan Jordberga Godsförvaltning och trädgårdsmästare F. Nilsson åligger det trädgårdsmästaren att ansvara för såväl emottagna växter, som inventarier och att på egen bekostnad underhålla och väl vårda desamma, för att vid ett skeende avträde dem i bästa skick avlämna, i enlighet med ovannämnda kontrakt och detta protokoll.

Ängavången och Jordberga den 7 nov. 1919

Nils Andersson Sv. Christoffersson

Förestående växter och inventarier hava av mig mottagits sistlidne 31 oktober i enlighet med ovanstående förteckning, av hvilken jag denna dag emottaget ett lika lydande exemplar och godkänner jag detta protokoll som laga tillträdessyn.

Jordberga som ovan
F.Nilsson

Bevittnas:
Sv. Christoffersson A. Andersson

Renskrivning av syneprotokoll 1922

**Källa: Landsarkivet i Lund, Jordberga godsarkiv, volym C:1 1751-1927
kontrakt ang. Slottsträdgården 1919 äv. syneprotokoll 1919-1922**

”År 1922 den 19 december inställde sig undertecknade att förrätta syn å Jordberga Slottsträdgård. Enligt öfverenskommelse öfvertages densamma på arrende från och med den 1:ste januari 1923 af kammarherre G. Stjärnsvärd.

Nämnden utgjordes af nämndemännen Nils Andersson, Ängavången och Nils Johansson, Sandåkra samt som sekreterare kassör Sv. Christoffersson.

Närvarande: kammarherre G. Stjärnsvärd.

Inget jäf anmälades mot nämnden och företags synen sålunda:

Köksträdgården belägen söder om magasinsbyggnaden är inhägnad i hela västra sidan af tegelmur, i norr af tegel mur från västra muren till magasinet, från magasinet till östra sidan af plank med ett par- och en enkel grind, mot öster och söder inhägnade medelst femkantiga ekepålar och groft stålträdsnät. Västra tegelmuren är 112,5m. lång, muren därifrån till magasinet är 22,66 m lång. Samtliga murar äro 2,74 m höga, uppförda på gråstensgrund af 2 ½ stens handstruken tegel; på yttersidorna fogstrukna på innersidorna slätrappad och vitmenad. Å murens yttersidor finnes valf af 1stens fördjupning. I såväl valfven som å tegelmuren finnas gesimser⁷. Taket å muren utgöres af tegel, lagda i cement. I muren finnas 2 st. ingångar försedda med dörrar af 1 ½ ” plank, med låsar och fullständiga beslag, samt oljemålade. I hörnet mellan västra och norra murarna är ett vattentorn uppfört af tegel i cement med tak av zinkplåt. På innersidan är södra halfvan af muren förstärkt af 5 st. cementpelare. Ifrån ingången å västra muren, samt å norra muren äro valfvens socklar cementerade. Norra murens södra sida är spaljerad medelst 1 tums ribb i olika fält. Denna spalier är oljemålade. Å västra murens innersida finnes frukt- och blomsterspalier. Östra sidans pålar äro försedda med valfbeslag af järn, afsedda att uppbära diverse vid stängslet planterade klängväxter.

Plankinhägnaden mellan magasin och nya vinkastet i trädgårdens nordöstra hörn är 26,18 m lång, 2,75 m hög, består af 1 ¼ ” furubräder och ekepålar. Planket är carboliserat, och å södra sidan spalierat med ståltråd, därstädes finnes planterade persikospalierträd. Vid magasinets södra vägg finnes också spalierträd bestående af persiko- och aprikosträd. Såväl dörrarna i muren som grindarna mellan plank och magasin äro af ek.

Köksträdgården är indelad i sex större land för köksväxter, inhägnade av buxbomshäckar. Rundt omkring kvarterens yttersida finnes en rad kordongträd⁸ af äpple af olika sorter. Dessutom finnes å ömse sidor af tvärmittelgången en rad sådana kordongträd.

I planen mellan magasinet, västra och norra muren äro figurgrupper af rosor planterade, inhägnade af buxbom. Härstädes finnes också en solvisare. I köksträdgården finnes utom ofvanstående kordongträd 49 mindre dvärgträd, sparrisanläggning och hallonbuskar.

Gångarna äro gruskörda.

<u>Brister:</u>	rappning och kalkning å muren	
	invändigt:	300
”	3 st cementpelare böra ditsättas	120
”	planket carboliseras	50
”	dörrarna oljemålas	30
”	grindarna lagas och oljemålas	50
	Transport	550

Transport 550 –

⁷ En gesims är en utskjutande horisontell list som upptill avslutar eller delar in en vägg eller fasad. [www.ne.se/sökord: gesims](http://www.ne.se/sökord:gesims) 2007-05-09.

⁸ Kordong är en form av spalje. Ett kordongträd har genomgående stam med fruktved utmed hela stammen istället för grenar. De kan vara lodräta, vågräta eller lutande i 45°-60° vinkel. Hansson, 2005, s. 476.

Nya vinkasten belägen i köksträdgårdens nordöstra hörn 12,25 m lång, 4,10 m bred och i norra sidan 2,53 m hög, uppförd sommaren 1922 med väggar af en stens tegel vilken ut- och invändig är cementtrappad, under tak af glas i 1 ½ " x 3" växthusspröjsar med 3" x 5" lejd.

Öfre delen af taket utgöres af fönster med fullständiga beslag och afsedda för ventilation af växthuset. Takåsen utgöres af en rad Börringetegel, lagda i cement. Gafvelväggarna jämte ofvan och nederkant af taket äro belagda med galvaniserad järnplåt. Spalieren består af grof ståltråd fastsatta i spröjsarne medelst öglor af rundjärn. Spalieren äro fullständigt planterad med vin. Byggnaden är ut- och invändigt oljemålad i zinkhvitt tre gånger. I byggnaden finnes en enkel ytterdörr med fullständigt beslag.

Fruktträdgården belägen söder och väster om trädgårdsmästarbostaden, är inhägnad af häckar af olika sorters växter, mot öster och söder äro dessa häckar dubbla, mot väster tredubbla. Den yttre häcken är försedd med viltskydd af ståltrådsnät. Denna trädgård är indelad i 6 kvarter, alla bevuxna med fruktträd af olika slag och sorter, samt hassel- och bärbuskar. Mot mittelgången äro tvenne kvarter inhägnade af ekehäckar, ett af afvenbokshäck, öfriga af buxbomshäckar. Gången vid växthuset är inhägnad av afvenbokshäckar, för öfrigt saknas inhägnader kvarteren emellan. Å mittelgången finnes 11 st. järnbågar bevuxna med klångrosor. Mot norr finnes ett par grindar af trä och mot öster ett par järngrindar, alla med fullständiga beslag. Samtliga gångar äro belagda med grus. Till gångarna i köks- och fruktträdgård avser årligen åtgå 35 lass grus som gratis får afhämtas å af Godsförvaltningen anvisat grustag.

Bänkträdgården är inhägnad af dels ligustrum - dels cirka 3 m höga bokehäckar, medelst ligustrum och afvenbok indelad i särskilda bänkländ. Innehåller 15 st. nya bänklådor jämte en del gamla.

Rosenkastan utdömdes; materialet öfvertages af kammarherre G. Stjernswärd och värderas till: 50 kronor

I bänkträdgården finnes gödselvattenbrunn satt i gråsten, försedd med gammal men brukbar järnpump.

Växthuset: uppfört i vinkelbyggnad och är inrett växt- och pannhus. Växthuset är 21 m långt 3,65 m bredt och 1,85 x 0,65 m. högt är uppfört af 1 ½ stens tegelmurar på cementputsad gjutgrund, under tak af glas på växthusspröjsar. Ytterväggarna äro fogstrukna, försedda med 12 st ventiler af gjutjärn. Taket är försett med takrännor och stuprör af galvaniserad järnplåt. Till växthuset finnes en ytterringång med spegeldörr och med öfre spegeln af glas. Växthuset är inrett i tvenne afdelningar medelst väggar af ½ stens tegel afputsade i cement och öfre delen af glasväggar i träspröjs. Dessa väggar äro försedda med spegeldörrar med glas, oljemålade och med fullständiga beslag. Bänkväggarna mot mittelgången afputsade i cement utgöres af ½ stens tegelmurar. I mellersta rummet finnes en af tegel och cement murad vattenbassin. Hyllställning för blommor finnes af gjutjärn. Öfre delen af taket utgöres af fönster, i och för ventilation.

Pannhuset. 7,5 m bredt 4,25m. långt och resp. 1,67 x 1,17 m. högt i murarna, är uppfört af en stens tegelmurar på gråstensgrund under tak af tjärad asfaltpapp på plöjda bräder. Ytterväggarna äro fogade, grunden afputsad i cement. Å östra sidan är väggen spalierad med oljemålad träribb och bevuxen med klångrosor. Gafvelspetsen är af tegel. Invändigt är taket berörat och afputsat; innerväggarna äro slätputsade, allt vitmenat⁹. Golfvet är af tegel. Till byggnaden finnas 2 st. brädfodrade ytterdörrar och 2 par fönster, oljemålade och försedda med fullständiga beslag och fönstren dessutom med fönsterbleck af galvaniserad järnplåt. Takutsprånget är oljemålat. Pannhuset är inrett till pannrum och bränslehus med skiljevägg af tegelvägg. Värmeledningspannan är stationerad i en fördjupning i golfvet. Till denna finnes en trappa af tegel. Denna fördjupning är försedd med skyddsräck af järn. I pannrummet finnes planteringsbord och ett skåp. Till växthuset leder innerdörr, spegeldörr med glas, oljemålad och med fullständigt beslag. Å byggnaden finnes skorstensmurning ofvan takåsen fogad.

⁹ Vitmena är ett annat ord för vitkalka. www.ne.se sökord: vitmena 2007-05-09.

Brister:	fogning invändigt å växthuset	30	
"	takrännorna lagas	20	
"	båda vinklarna i växthuset repareras	100	
"	målning ut- och invändigt	200	
"	vittning ¹⁰ invändigt i pannhuset	25	
"	nytt papptak å östra sidan av pannhuset		20
"	dörrar, fönster och takusprång oljemålas		20
"	ny dörrkarm till vedboden, skorstenen fogas	15	
"	reparation af ytterdörr och nytt lås	12	
	Transport	992	

Trädgårdsmästarebostaden 18,33 m lång, 9,11 m bred och 3,51 m hög från grunden till takfoten är uppfört af en stens tegelmurar med ½ stens pelare på gråstensgrund under tak af tegel på spåntade bräder. Gafvelspetsarna äro af ½ stens tegelmurar med en stens pelare. Ytermurar och gafvelspetsar hafva gesimser, allt fogat liksom grunden. Å byggnaden finnes 2 st. grundmurade skorstenar ofvan takåsen fogade. Å taket finnas 2 st. takfönster af gjutjärn. Till taket finnes takrännor med stuprör och utkastare af galvaniserad järnplåt. Till byggnaden finnas 3 st ytterringångar alla försedda med yttertrappor af cement. Takstolen består af 19 par sparrar med hanband jämte motsvarande antal bjälkar. I hela byggnaden finnas ofvanloft af bräder. Å byggnaden finnas 3 par ytterdörrar med speglar, 8 par fönster och 4 enkla gafvelfönster, alla oljemålade och försedda med fullständiga beslag. Fönstren dessutom hafva fönsterbleck af galvaniserad järnplåt. Byggnaden är inredd till 4 boningsrum, 2 förstugor, kök, vedbod och spiskammare, samt brädfodrad trappuppgång till vinden med trappa af plank och bräder. Till och emellan de olika rummen finnas 6 st spegeldörrar och 2 släta dörrar, alla med fullständiga beslag, samt oljemålade, också försedda med oljemålade dörrfoder. I alla boningsrummen finnes gipsloft, i kök, förstuga och spiskammare af oljad och målad panel. I ena förstugan och köket äro väggarna oljemålade, i boningsrummen tapetserade och försedda med oljemålad fotlist. I boningsrummen finnas brädgolf, för öfrigt tegelgolf. Kakelugnar och köksspis tillhöra fastigheten. Boningshusets vind är inredd till 2 st. boningsrum, samt 3 st. garderober. Väggarna i boningsrummen äro tapetserade. Loftet är beklädda med papp och vitmenade. Till denna vindsinredning finnas 2 st. spegeldörrar och 3 släta dörrar.

Utom förestående inredning finnes i byggnadens sydvestra hörn inrett ett öfvervintringshus med södervägg och tak af glas i träspröjsar. Å taket finnes en rad fönster i och för ventilation. Allt träverk ut- och invändigt oljemålat.

Brister:	målning af takusprång, dörrar och fönster	30
"	ett hål i gipsloftet samt vittning	10
"	en del loftbräder bristfälliga	30

Gamla vinkasten är uppförd på hög gjutgrund med några skiften tegel till väggar. För öfvrigt gafvelväggar och tak af glas i träspröjs. Vinkasten är 10,59 m lång, 2,90 m bred och 3 m hög. Grunden är afputsad i cement, tegelväggarna försedda med 8 ventiler af gjutjärn. Å taket en rad fönster i och för ventilation. Tegelväggarna äro fogsturkna. I byggnaden finnas 2 st. spegeldörrar med glas och med fullständigt beslag. Allt träverk ut- och invändigt oljemålat. I hela huset finnes vinspalier.

Brister:	målning ut och invändigt	200
"	målning i öfvervintringshuset	200
"	nya dörrar i öfvervintringshuset	35
	Transport	1497

Persikohuset 17 m långt, 2,46 m bredt och resp. 3,35 x 1,82 m högt i väggarna och beläget vid ekonomihusets södra sida, uppfört på cementputsad grund med väggar och tak af glas i träspröjsar. Norra väggen utgöres af ekonomibyggnadens södra vägg. Denna är slätrappad och vitmenad. Byggnaden är medelst glasvägg i träspröjsar afdelat i tvenne rum. I byggnaden finnas 3 st. spegeldörrar med glas, fullständiga beslag och oljemålade. Allt

¹⁰ Vittning är ett dialektalt ord för vitkalkning. www.ne.se sökord: vitta 2007-05-08.

träverk ut- och invändigt oljemålat. Spalieren inom hus består af, å norra väggen träribb, å södra väggen af järnspolar i järnstativ och grof järntråd. Fullständigt bevuxen med kraftiga persikotråd. Å södra väggen nedtill och å taket vardera en rad fönster för ventilation, alla beslagna.

Brister:	ett nytt bottenträ	60
"	målning ut- och invändigt	150

Ekonomihuset 11,88 m långt, 3,26 m bredt och 2,25 m högt i norra väggen är uppfört i lut. Form af 1 stens tegelväggar på gråstensgrund under tak af tjärad asfaltspapp på spåntade bräder. Väggarna och grunden äro utvändigt fogade. Å byggnaden finnas 2 st. skorstensmurningar ofvan takåsen fogade. Är inredd till tvättstuga med pannmurning¹¹ och bakugn. Båda försedda med gjutjärnsdörrar, förstuga och elevrum. I byggnaden finnas 2 enkla ytterdörrar, 1 par 8 rutiga, 1 trerutigt, 3 enkla tvårutiga fönster, alla med fullständigt beslag och oljemålade. Fönstren hafva droppbräde af tegel som är fogat. Å taket finnes 2 st. fyrrutiga gjutjärnsfönster. Invändigt till elevrummet en spegeldörr. I förstugan finnes inredd brädfodrad garderob och trappuppgång till vinden, med trappa af bräder. Väggarna i elevrummet äro oljemålade och försedda med oljemålad fotlist, samt har oljemålat panelloft. Öfver elevrum och förstuga finnes brädloft, tvättstugan saknar loft, men har berörade afputsade, vitmenade väggar och tak. Öfver ytterdörrarna vardera ett enkelt fönster. Brädfodringen till garderob och trappuppgång äro oljemålade: väggarna i förstugan för öfrigt slamfärgade.

Brister:	rappning och vittning	10
"	dörrtröskel lagas och beslås	4
"	tjärstrykning å taket	12
"	dörrar, fönster och takutsprång oljemålas	15

Gamla ekonomihuset 12,33 m långt 3,59 m bredt och 2 m högt på låg gråstensgrund, uppförd af korsvirke med ler och tegelväggar, med gafvelspetsar af papp beklädda bräder, med droppbräde och vindskeidar, allt under tak af halm. Ytterväggarna hafva rödmålat korsvirke och skarprappade i fyllningar och grund. Å byggnaden finnas 3 enkla ytter- och 1 jaolusidörr, 6 st fyrrutiga och 2 enkla trerutiga träfönster, samt å västra gafvelspetsen ett 4 rutigt fönster, varjämte ena ytterdörren är försedd med ofvanljusfönster. Invändigt finnes 1 spege- 1 jaolusi- 1 enkel- och 1 ribbdörr, alla med fullständiga beslag. Hela utvändiga dörrar och fönster äro oljemålade. Byggnaden är inredd till 2 st afträdeshus, svinhus, fodergång, hönshus, vedbod med trappuppgång till vinden, trappan af bräder och huggebod¹². I svinhuset finnes cementgolf och krubba af saltglacerat lergods, för öfrigt äro golven af tegel. Ofvanloft av bräder i hela huset.

Brister:	rödfärgning af korsvirket och oljemålning	50
"	rappning och kalkning utvändigt	12
"	söndriga rutor	5
Summa brister:		1836

Kammarherre G. Stjernswärd öfvertager följande Godsförvaltningens tillhöriga

Inventarier

1 äldre arbetsvagn	75
2 st. skottkärror	2
En del handredskap	15
2 st. sågar	7
2 kantsaxar, 1 grensax	15
2 st. trädgårdssaxar	5
1 yxa, 2 :-, 1 rotyxa 2:-	4
2 svafvelsprutor	2
blomsterkäppar	3
hammare och tång	4

¹¹ På landsbygden vid de större gårdarna fanns ursprungligen en pannmur, där man bakade bröd. *www.ne.se sökord: bakning; historik 2007-05-08.*

¹² En huggebod är en primitiv form av snickareverkstad. *http://runeberg.org/fataburen/1912r/0020.html Fataburen, kulturhistorisk tidskrift 1906-1930. 2007-05-08.*

1 vattentunna på hjul	10
1 järnvält	20
1 skyffel för häst	10
3 baljor	3
1 bogsele	30
1 vattenkanna	2
4 termometrar	6
hyfvelbänk	5
1 yxa	3
1 järnspekt	2
Inventariervärde	223

Dessutom 25 st. nya drifbänksfönster och 15 st. gamla dito, 1500 st. 2" krukor 200 st. 3 " krukor samt en del större och mindre korgar.

Derjämte öfvertager kammarherre G. Stjernswärd följande i växthus- och öfvervintringshus befintliga:

Växter 55 st. Asparagus i 6 " krukor
30 st. Asparagus i 4 " krukor
1 st. Aspidister
12 st. Amaryllis
20 st. Achimenes
45 " Agapanthus
20 " Adiantum / större /
30 " " /i 4 " krukor /
3 " Araucaria
18 " Ageratum
2 " Begonia rex
75 " Begonia semperflora Erfordia
20 " Begonia Glorie de Louranie
30 " Begonia / knöl / gula
12 " Begonia " vita
20 " Begonia " ljusröda
25 " Begonia " mörkröda
125 " Begonia " /dubbla och enkla krukbegonia
8 " Billbergia
26 " Calla
25 " Coleus
3 " Cyklamen
230 " Chrysanthemum
2 " Calladium
10 " Camelia
20 " Campanula pyramidalis
4 " Cypressus
22 " Cinneraria
18 " Dracena / större /
15 " Dracena i 4" krukor
4 " Euonymus / större och mindre /
65 " dito i 4" krukor
4 " Epiphyllum
5 " Franco
70 " Fuchsia i 4" krukor
4 " Fikonträd
40 " Heliotrop
45 " Hortensia
9 " Viburnum timus
28 " Veronica
40 " Pelargonium / Madame Sallery /
20 " Pelargonium / kläng /

150 “ “ / Zonale /
 40 “ “ / Engelska större /
 90 “ “ “ i 2” krukor
 60 ” Penstemon
 65 ” Primula obconia
 50 ” ” chinensis
 135 ” Rosor i 6” krukor
 35 ” Gyllenlack
 30 ” Sedum carneum
 6 “ Veltonia
 2 “ Solfjäderspalmer
 3 “ Phoenixpalmer
 15 “ Diverse ormbunkar
 6 ” Phalangium
 10 “ Phydia
 Cannarötter i block
 Dahliarötter i 6”

I och för underhållande och förnyande af behöfliga vassrörsmattor äger kammarherre Sjärnswärd efter anvisning fritt afhämta ett lass vassrör årligen.

Bristerna kr. 1836:- Ersättning kr. 50:- kvarstå att reglera vid ut skeende afträde.

Trädgården med åbyggnader, inventarier och växter, sålunda beskrifna, skola af arrendatorn städse väl underhållas och vårdas för att vid ett skeende afträde aflämnas i enlighet med detta syneprotokoll.

Den med förrättningen missnöjde äger rätt i fall af befogenhet och inom 90 dagar efter här af erhållen del stämma wederparten för Rätten in; försummas detta warder synen gällande som ofvan.

Sv. Christoffersson

Nils Johansson

Nils Andersson”